

Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра професійної освіти та технологій
сільськогосподарського виробництва

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Тема: «**РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ**»

Виконав:

Згода Валентин Анатолійович,
спеціальність: 015 Професійна освіта
(Аграрне виробництво, переробка
сільськогосподарської продукції та
харчові технології)

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
Вовк Б. І.

Допущено до захисту

«__» _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

кандидат педагогічних наук,

доц. Самусь Т. В. _____

(підпис)

Дата захисту: «__» _____ 2024 р.

Оцінка _____

Підписи членів ЕК:

_____ Самусь Т. В.

_____ Вовк Б. І.

_____ Маринченко Є. О.

Глухів – 2024

Анотація

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню теоретичних і практичних аспектів формування креативності як важливого елементу професійної компетентності. Актуальність дослідження зумовлена сучасними викликами, що стоять перед системою професійної освіти, зокрема необхідністю підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних адаптуватися до мінливих умов професійної діяльності та створювати інноваційні рішення.

У роботі проведено теоретичний аналіз наукових підходів до визначення поняття «креативність», його структурних компонентів і факторів впливу. Обґрунтовано педагогічні умови, які сприяють розвитку креативності в студентів закладів вищої освіти. Емпірична частина дослідження містить розробку та апробацію педагогічних методик і технологій, спрямованих на стимулювання творчого потенціалу майбутніх педагогів.

Основні результати роботи підтвердили ефективність впроваджених умов і засобів у навчальний процес. Отримані дані свідчать, що розвиток креативності майбутніх педагогів сприяє формуванню в них здатності до нестандартного мислення, самостійності у вирішенні професійних завдань і готовності до інноваційної діяльності.

Результати дослідження мають практичне значення для вдосконалення навчальних програм у закладах вищої освіти, що готують фахівців професійної освіти, а також можуть бути використані для розробки тренінгів і курсів із розвитку креативності.

Запропонований підхід до вивчення проблеми креативності розширює сучасні наукові уявлення про її природу та дозволяє формувати ефективні моделі професійної підготовки педагогів, орієнтованих на творчість і інновації в освітній діяльності.

Ключові слова: креативність, професійна підготовка, майбутні педагоги, професійне навчання, педагогічні умови, інноваційні технології, творчий

потенціал, професійна компетентність, розвиток творчості, педагогічна діяльність.

Annotation

The qualification paper is dedicated to the study of theoretical and practical aspects of developing creativity as a vital element of professional competence. The relevance of the research is determined by modern challenges facing the professional education system, particularly the need to prepare competitive specialists capable of adapting to changing professional conditions and creating innovative solutions.

The paper includes a theoretical analysis of scientific approaches to defining the concept of "creativity," its structural components, and influencing factors. Pedagogical conditions conducive to the development of creativity in higher education students are substantiated. The empirical part of the research involves the development and testing of pedagogical methods and technologies aimed at stimulating the creative potential of future teachers.

The main results of the study confirmed the effectiveness of the implemented conditions and tools in the educational process. The data obtained indicate that the development of creativity in future teachers promotes their ability to think outside the box, independently solve professional tasks, and engage in innovative activities.

The findings have practical significance for improving educational programs in higher education institutions training professional education specialists. They can also be used to develop training sessions and courses on creativity development.

The proposed approach to studying the problem of creativity expands current scientific understanding of its nature and enables the formation of effective professional training models for teachers, focused on creativity and innovation in educational activities.

Keywords: creativity, professional training, future teachers, professional education, pedagogical conditions, innovative technologies, creative potential, professional competence, creativity development, teaching activities.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ	9
1.1. Розвиток креативності особистості як наукова проблема.....	9
1.2 Компонентно-структурний зміст розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання	21
1.3 Теоретичне обґрунтування педагогічних умов розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання	39
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ	53
2.1 З'ясування стану розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання.....	53
2.2 Упровадження розроблених педагогічних умов розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання	58
2.3 Аналіз ефективності результатів дослідно-експериментальної роботи розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання	77
ВИСНОВКИ	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	95
ДОДАТКИ	101

ВСТУП

Удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання з метою приведення її у відповідність до міжнародних стандартів є сьогодні досить актуальним питанням у вітчизняній професійній освіті. Нові вимоги до підготовки студентів у закладах вищої освіти полягають у тому, що набуття тільки спеціальних професійних знань уже не є достатнім для майбутнього конкурентоспроможного фахівця. Необхідно розвивати такі здібності особистості, що найбільшою мірою розкривають її індивідуальність і творчий потенціал. Головною метою вищої професійної освіти сьогодні стає підготовка компетентного, кваліфікованого випускника, який здатний не тільки застосовувати на практиці знання, уміння й навички, а й приймати оригінальні та нестандартні рішення, виявляти креативність у ситуаціях, що виникають у професійній діяльності.

Саме в такому контексті особливого значення набуває проблема розвитку креативності студентів у процесі професійної підготовки.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку креативності дозволив констатувати, що основну увагу вчені звертають на визначення суті цього концепту. Більшість науковців (Є. Атаманова, І. Бекешева, І. Брякова, Р. Давлетова, А. Давтян, Р. Епстайн, Е.Лузік, І. Особов, Л. Петришин, Т. Яковенко та ін.) наголошують на тому, що креативність, по-перше, має універсальний характер і є необхідною в будь-якій професійній діяльності; по-друге, є особистісним утворенням (якістю, властивістю, здатністю особистості до творчості); по- третє, відображає рівень творчих проявів особистості в певній сфері діяльності.

В останні роки були виконані дисертаційні роботи, які безпосередньо розкривають різні аспекти проблеми розвитку креативності студентів. Зокрема в науковій думці представлено досвід розвитку креативності учнів основної школи (Д. Бережанська, Т. Воробйова, О. Жигайло), розвитку креативної компетентності в системі освіти інноваційного суспільства (Н. Малахова, О.

Бессарабова), у майбутніх учителів (В. Валюк, І. Гринченко, Л. Дерев'яна, Е. Лузік та ін.), викладачів вищої школи (О. Пономарьова, О. Соловйова, Ф. Шарипов), студентів вищої школи (Ю. Бистрова, В. Мороз, І. Особов, О. Пилищук), майбутніх менеджерів (А. Анацька, О. Івахненко), інженерів-педагогів (Т. Яковенко) та ін. Більшість цих досліджень не стосується процесу професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання, але підхід і досвід науковців щодо прояву креативності й дефініції її складових є важливим при визначенні особливостей креативності майбутніх педагогів професійного навчання.

Розгляд науково-педагогічної літератури з теми засвідчив, що попри значну увагу вчених до означеної проблеми та наявність результатів дослідження окремих її аспектів, проблема розвитку креативності не набула цілеспрямованого цілісного осмислення.

Теоретичний аналіз наукових джерел і вивчення практичного досвіду розвитку креативності студентів у процесі професійної підготовки в ЗВО дав змогу виявити низку суперечностей, зокрема:

- між необхідністю підготовки професійно креативних випускників, що продиктовано стандартами вищої освіти й умовами сучасного виробництва, та недостатньою орієнтованістю освітніх закладів на розвиток креативності майбутніх педагогів професійного навчання як невід'ємної характеристики результативного виконання ними своїх майбутніх професійних функцій;

- між усвідомленням університетськими педагогами важливості розвитку в студентів готовності до активного виявлення креативності у майбутній професійній діяльності та недостатньою розробленістю педагогічних умов і засобів їхньої реалізації;

- між прагненням студентів бути конкурентоспроможними на ринку праці та недостатнім розумінням ними значущості розвитку креативності як особистісно- професійної характеристики затребуваного фахівця.

Актуальність проблеми, її недостатня теоретична та практична розробленість і виявлені протиріччя зумовили вибір теми: «Розвиток креативності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки».

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов, що сприяють розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки.

Об'єкт дослідження - процес професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання.

Предмет дослідження - педагогічні умови розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки спеціальності 015.37 Професійна освіта. Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології у закладах вищої освіти.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1) Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми креативності.

2) Обґрунтувати сутність, структуру креативності майбутніх педагогів професійного навчання.

3) Теоретично обґрунтувати педагогічні умови, що сприяють розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки

4) Здійснити експериментальну перевірку ефективності впливу визначених педагогічних умов розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки

Для виконання поставлених завдань використані **методи**:

- *теоретичні*: аналіз наукової літератури для ґрунтового висвітлення стану проблеми дослідження; синтез, порівняння, узагальнення й систематизація теоретичних даних для з'ясування стану розроблення та рівня

вивчення основних понять досліджуваного питання, визначення категорійного апарату;

- *емпіричні*: педагогічний експеримент для перевірки гіпотези дослідження; тестування, спостереження, бесіда, анкетування, опитування для визначення рівня розвитку креативності студентів, що беруть участь в експерименті;
- *математичної статистики* для математичної обробки діагностичних даних отриманих на констатувальному й контрольному етапах дослідження, визначення значущості отриманих результатів, установлення достовірності висновків дослідно-експериментальної роботи.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

1.1. Розвиток креативності особистості як наукова проблема

Останнім часом в Україні спостерігається суттєвий розвиток креативного потенціалу суспільства. У зв'язку з цим стають популярними такі напрямки, як креативна педагогіка, креативні індустрії, креативні простори та креативна економіка. Це призводить до появи нових професій, наприклад, креативного менеджера та креативного директора. Нове покоління має прагнути не лише до створення робочих місць для себе, а й для інших. Економіки як розвинених країн, так і тих, що розвиваються, все більше орієнтуються на інтелектуалізацію, де основним продуктом стають нові ідеї, які перетворюються на інновації.

Таким чином, необхідно готувати спеціалістів, здатних швидко адаптуватися до різних умов і знаходити нестандартні підходи до вирішення проблем. Особливу актуальність набуває питання, як навчити дітей розглядати завдання з різних точок зору, експериментувати з вихідними даними і створювати власні стартапи.

З 2017 року в Україні розпочато освітню реформу, в межах якої ми спостерігаємо численні зміни у підходах до навчання школярів, учнів ЗП(ПТ)О, студентів ЗВО. Створюються креативні навчальні середовища, впроваджуються нові методики та форми навчання, а педагогічні працівники проходять спеціальну підготовку для роботи за сучасними стандартами. Однак суспільство не може чекати, поки сьогоднішні школярі завершать навчання, оскільки вже зараз країні потрібні фахівці, щоб бути конкурентоспроможною у світі.

Креативність, разом із знаннями та доступом до інформації, є рушійною силою розвитку не тільки окремих особистостей, а й різних галузей економіки та науки. Тому важливо розвивати творчий потенціал дітей різних вікових

груп, що стосується як загальноосвітніх шкіл, так і позашкільної освіти. Адже більшість вихованців позашкільних закладів — це учні шкіл.

Дослідження показують, що проблема стимулювання креативності давно розглядається в контексті психології творчості. Раніше науковці частіше використовували термін "творчі здібності", але згодом паралельно стало використовуватись поняття "креативність".

Необхідно провести аналіз термінологічного апарату дослідження, оскільки в науковій літературі використовується велика кількість подібних понять, таких як «творчі здібності», «креативність», «творчість». Враховуючи, що основним поняттям дослідження є «креативність», ми зосередимо увагу саме на ньому. Британський психолог Д. Сімпсон першим увів поняття креативності в науковий обіг у 20-х роках XIX століття. Сам термін «креативність» походить від латинського слова *creatio*, що означає «створення». Однак чітко визначити зміст цього терміну складно, оскільки в науковому середовищі досі не існує єдиного його трактування. Лише в психологічній науці існує близько ста різних визначень [1, с. 375.].

У педагогіці та психології цей термін став широко використовуватися в 60-х роках XX століття завдяки роботам Дж. Гілфорда. Саме тоді поняття "креативність" почало активно поширюватися в Західних країнах. У нашу країну воно прийшло на початку 2000-х років і спочатку не знаходило широкого визнання через існування термінів "творчість", "творчі здібності", "творчий потенціал" тощо. Однак, на сьогодні "креативність" міцно закріпилася як у науковій, так і в повсякденній лексиці.

У ході досліджень було виявлено, що різні наукові дисципліни трактують поняття "креативність" по-різному, тому виникає необхідність розглянути його на різних рівнях наукової методології — філософському, загальнонауковому та педагогічному. Деякі науковці вважають поняття "креативність" близьким до "творчих здібностей" та "творчості". У цій роботі ми розмежуємо ці поняття для точнішого визначення їх змісту.

Філософські аспекти творчості досліджували у свої працях І. Кант, К. Юнг, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше¹, В. Ільїн, В.Кремінь, Н. Хамітов та ін.

Світова технологічна революція, спричинена розвитком природничих та математичних наук, продемонструвала втілення творчих ідей і креативного мислення у сфері технологій та інженерії. Це привернуло увагу науковців до важливості розвитку креативності не тільки в гуманітарних і мистецьких сферах. Вчені розпочали дослідження, спрямовані на систематизацію, виокремлення основних закономірностей та спроби глибшого розуміння процесів креативності в науково-технічній галузі.

До таких досліджень відносяться роботи О. Джінджерідж, Д. Сімонта, Дж. Фейнштейн та ін.

Підсумовуючи результати досліджень, можна зробити висновок, що основою для розвитку науки, технологій, мистецтва та інших сфер є прояв креативності людини. Завдяки втіленню творчих здібностей щодня виникають численні стартапи, що змінюють і розширюють можливості, що своєю чергою сприяє світовому прогресу. Зокрема, Гегель розглядав творчість як процес, що творить світ [2, 3].

У філософському контексті, особливо серед українських дослідників, важливу роль у вивченні проблем творчості відігравав Іван Франко. Він здійснив значний внесок у дослідження свідомого і несвідомого під час творчого процесу, про що свідчать його праці, зокрема трактат «Із секретів поетичної творчості». Мартін Гайдеггер, зі свого боку, вважав, що "філософія творчості" полягає в усвідомленні можливості виходу з трагічного людського існування [4].

Сучасна освіта часто обмежується тим, що пропонує учням готові відповіді, замість того, щоб стимулювати їх до самостійного мислення. Викладання зводиться до передачі знань, розуміння яких полягає в засвоєнні фактів, методів і концепцій. У результаті учні отримують безліч поглядів, проте не формують власного. Відповідно до думки М. Гайдеггера, «справжнє

пізнання полягає не в поясненні вже відомого, а у відкритті можливостей, що закладені в існуючому, але ще не реалізовані.

На основі цього можна стверджувати, що особистість, здійснюючи аксіологічну рефлексію, формує свій світогляд. Дослідники вважають креативність важливою рисою особистості, що ґрунтується на рефлексії та суб'єктивному самосприйнятті. Сучасні філософські словники окремо визначають поняття креативності. Н. Козирева у своїх роботах вказує, що креативність – це процес "творення", загалом – здатність створювати щось нове; це активна творча сила, що приносить реальний результат [5, с.51].

Аналіз наукових джерел свідчить, що термін "креативність" тривалий час ототожнювався з поняттям "творчість". Згідно з думкою М. Ліпіна, суттєва відмінність між творчістю та креативністю полягає в тому, що одна є способом реалізації універсальних потенцій буття, тоді як друга орієнтована на суб'єктивні інтереси. У процесі творчості людина прагне до гармонії із загальними законами буття, а в креативності – пристосовує світ до своїх індивідуальних або колективних потреб [6].

А. Маслоу в своїх дослідженнях самореалізації та людського потенціалу, що стосуються досягнення вищих рівнів особистісного розвитку, підкреслює, що креативність є важливим інструментом для реалізації особистісного потенціалу (самоактуалізації). Він також пов'язує цю здатність з такими характеристиками, як прийняття себе та свобода духу [7].

Вчені виділяють два основні підходи до вивчення та розуміння креативності: когнітивний (пізнавальний) і особистісний. У рамках першого підходу дослідження креативності тісно пов'язане з вивченням когнітивних процесів. Передусім, науковці цього напрямку аналізують взаємозв'язок між креативністю та рівнем інтелекту, зосереджуючи увагу на проблемі зв'язку між створенням нового та використанням наявних знань і навичок.

Для представників другого напрямку основним елементом є аналіз особистісних характеристик людей, які проявляють свою креативність,

внаслідок чого формується їх узагальнений образ. На сьогоднішній день існує кілька різних підходів до визначення креативності. Психоаналітична теорія ґрунтується на концепції сублимації сексуальних потягів, які стимулюють креативність особистості. Асоціативна теорія характеризує креативність як цілеспрямовану трансформацію проблемної ситуації в цілому. В рамках екзистенціалізму креативність розглядається як взаємодія індивіда з навколишнім середовищем. Згідно з «теорією перенесення», креативність є процесом адаптації відомих аналогів до нових ситуацій. Концепція інтелектуальних операцій підкреслює, що креативність – це заповнення прогалів у матриці проблеми через репродукцію, доповнення та абстрагування. Біхевіоризм вважає креативність біологічною функцією, що дозволяє адаптувати поведінку до нових умов через метод проб і помилок. Сучасні акмеологічні дослідження вважають креативність акмеологічним інваріантом професіоналізму, який проявляється не лише у високому творчому потенціалі, а й у специфічних навичках нестандартного, але ефективного вирішення професійних завдань, а також у здатності швидко адаптуватися до різних умов. Поділяємо думку Р. Кириченко про те, що креативність є особистісною рисою, яка базується на потенційних можливостях кожної людини, актуалізуючи неусвідомлену потребу бути унікальною особистістю, вільною у своїй творчості і здатною поєднувати власні креативні розробки з існуючими, гармонійно інтегруючи індивідуальні та соціально значущі інтереси [8, с. 186–187].

Згідно з думкою М. Дяченко, нині питання творчості все частіше розглядається в рамках концепції «глобальної креативності», що підкреслює важливість онтологічного статусу креативних процесів. У сучасному світі креативність стає універсальною рисою, яка порівнюється з принципом і відображає ступінь прояву новизни [9]. Погоджуємося з думкою Р. Павлюка, що креативність переважно визначається як здатність людини до творчості [10].

Д. Сімпсон вважав, що «креативність» – це можливість особистості виходити за межі стандартного мислення, здатність порушувати стереотипні підходи до генерації ідей. Це поняття з'явилося в психології та розглядалося як специфічна функція інтелекту, при цьому рівень інтелекту ототожнювався з рівнем креативності.

Сьогодні більшість психологів сприймає креативність як функцію цілісної особистості, що залежить від різноманітних психологічних характеристик. К. Робінсон зазначає, що розвиток креативності триває протягом усього життя, акцентуючи увагу на важливості поєднання талантів та захоплень для особистісного зростання.

Едвард де Боно, досліджуючи питання навчання творчості, робить висновок у своїй книзі «Серйозне творче мислення», що креативності можна навчитися. Однак для людей з високим рівнем IQ цей процес може бути складним, оскільки їхній інтелект схильний порівнювати нові ідеї з уже існуючими та відхиляти нестандартні рішення через їхню "абсурдність" або непідтвердженість досвідом [11]. Тому у людей з нижчим рівнем IQ більше шансів запропонувати нестандартну ідею, оскільки високий рівень інтелекту може перешкоджати цьому процесу.

Дослідження показують, що особисті та професійні досягнення людини протягом життя не залежать від рівня інтелекту, виміряного за допомогою тестів IQ. Наприклад, люди зі середнім рівнем IQ можуть досягати значних успіхів, тоді як ті, чий IQ вищий, часто виявляються менш успішними. Вчені дійшли висновку, що інші когнітивні якості, не досліджені за допомогою IQ-тестів, відіграють вирішальну роль. Аналіз вирішення проблем показав, що успішність не пов'язана з рівнем знань або навичок, які вимірюються тестами IQ, а радше з креативністю – здатністю використовувати інформацію різними способами та швидко реагувати на виклики.

Ми схиляємось до думки дослідників щодо наявності певних відмінностей між цими поняттями. Зокрема, більшість вчених підтримує

погляд, що креативність, як особистісна характеристика, виявляється у всіх сферах діяльності, поєднуючи свідоме і підсвідоме, та формується в соціальному контексті. Водночас творчість, як процес (автоматизована навичка), проявляється в конкретній діяльності, ґрунтується на роботі без участі свідомого і підсвідомого та закладена в природі кожної людини.

Хоча багато дослідників ототожнюють поняття творчості і креативності, важливо усвідомлювати, що творчість є специфічним процесом, який веде до створення нових продуктів. Креативність, в свою чергу, визначається як здатність особи до оригінального та нестандартного мислення і дій, а також до усвідомлення та розвитку своїх ідей, що в результаті призводить до конкретних результатів.

Що стосується новизни ідеї, думки різняться. О. Тьоторстоун вважає, що ідея не обов'язково має бути новою для суспільства, важливо, щоб вона була новою для автора. М. Стайн, навпаки, стверджує, що новизна ідеї повинна бути визнана суспільством. В цілому, психологи пов'язують творчість з виникненням певних психічних новоутворень, таких як узагальнені знання, цілі та сенси (згідно з О. Тихомировим), способи дій, пізнавальні мотивації та перцептивні образи [12, с.132].

У ході нашого дослідження ми вивчали та уточнювали існуючі визначення терміна «креативність». Для цього використовувалися елементи методу контент-аналізу. На першому етапі було проведено аналіз великого обсягу наукових джерел, метою якого стало узагальнення теоретичних підходів науковців до розуміння поняття «креативність», щоб сформулювати цілісне уявлення про різноманіття значень цього терміну.

Для аналізу наукових текстів застосовували якісно-кількісний метод, охоплюючи як роботи зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Одиницями аналізу були вибрані слова та словосполучення, що відображали різні підходи до вивчення креативності. Відповідно до стандартної методики контент-

аналізу, слова спочатку позначали в тексті, а потім виписували окремо і заносили до таблиці з зазначенням авторства. (табл 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення поняття «креативність» дослідниками

№з/п	Автор	Визначення
Креативність (від лат.creatio – створення, творіння) – це...		
1.	О. Степанов	рівень творчих здібностей особистості, розвиток її схильності до креативності, які проявляються в процесах мислення, взаємодії та різних видах діяльності, утворюють відносно стабільну характеристику індивідуальних рис людини.
2.	Дж Гілфорд	<i>здатність</i> генерувати оригінальні ідеї, відходити від стандартних моделей мислення, уникати шаблонів, змінювати стиль поведінки та оперативно знаходити рішення для складних ситуацій.
3.	М. Валлах	<i>здатність</i> породжувати безліч оригінальних ідей, постановки нових проблем
4.	Т. Амабайл	<i>здатність</i> створювати продукт який володіє новизною і при цьому відповідає контексту, в якому він знаходиться
5.	Craft, A.	<i>здатність</i> до колаборації здорового глузду та вирішення існуючої проблеми
6.	О. Чудакова	здатність особистості до творчості
7.	Л. Кудрик	<i>особистісна якість</i> , яка ґрунтується на розвитку вищих психічних функцій, коли творчість, як автоматизована навичка, включається у всі види діяльності, поведінки, спілкування, контакту з середовищем

Аналіз запропонованого нами понятійного простору креативності включає кілька різних інтерпретацій. Було виокремлено чотири ключові значення цього терміну: особистісна здатність, рівень творчої обдарованості, потенціал та творчі здібності. Узагальнення результатів аналізу поняття креативності свідчить, що більшість дослідників (77%) асоціюють його зі

здатністю особистості, яка демонструє її готовність до змін, відхилення від стереотипів та знаходження оригінальних рішень у складних і невизначених ситуаціях.

У підсумку, взявши за основу результати проведеного контент-аналізу для подальшого вирішення завдань дослідження за основу беремо наступне визначення: креативність - це здатність особистості до встановлення нових зв'язків між ідеями або подіями, формуванні нових навичок та зміни стилів поведінки, яка призводить до нового, конкретного та корисного в заданих умовах результату.

Описуючи креативність, ми маємо на увазі неординарну ситуацію, в якій людина використовує не лише свої інтелектуальні здібності, а й особистісні характеристики для її вирішення. Розглянемо основні умови, необхідні для прояву креативності: присутність творчої особистості, процесу творчості, умінь у цій сфері, творчого мислення, пізнавальних інтересів, нестандартної поведінки, швидкості реакції, гнучкості мислення, здатності прогнозувати можливі рішення проблеми, а також високого рівня розумової активності.

Для розвитку креативності важливо вміти виокремлювати деталі за певними характеристиками, що дозволяє використовувати обрані елементи для створення нового продукту. Основними складовими є внутрішня мотивація, адекватна самооцінка, а також гнучкість у мисленні та поведінці. Усі ці якості можна розвивати під час виховання та навчання.

Попри те, що проведено численні дослідження щодо психологічних основ креативності, остаточна концепція досі не сформована, і багато питань залишаються відкритими. Серед них — джерела та детермінанти творчості, а також зв'язок між особистісними рисами та творчістю. Найбільш суперечливим і важливим питанням є виявлення і розвиток креативності, а також формування творчого мислення і робочого стилю.

Багато дослідників вважають, що креативність охоплює різноманітні здібності, які по-різному виявляються у кожної людини. Це означає, що особа

може демонструвати високий рівень творчих здібностей в одній сфері, тоді як в іншій бути зовсім нетворчою.

Цей аспект є важливим для педагогіки. Завдяки йому вчитель може виявити індивідуальні здібності та ідентифікувати вид креативності, який притаманний дитині. Як правило, творчі здібності легше проявляються у діяльності, до якої дитина має певні схильності та інтереси. Залучення до різних видів діяльності з раннього віку дозволяє зрозуміти її вподобання та визначити інструменти для подальшого розвитку креативності.

Самостійне мислення, задоволення від власних досягнень, визначення завдань і їх вирішення шляхом поєднання власних знань — усе це може пережити дитина під час навчання в гуртках позашкільної освіти. Обираючи гурток, дитина має можливість самостійно оцінити свій потенціал і мотивацію до його розвитку.

Проте питання розвитку креативності у дітей і молоді у закладах вищої освіти є недостатньо дослідженим та потребує подальших наукових розвідок.

1.2 Компонентно-структурний зміст креативності майбутніх педагогів професійного навчання

Оновлені вимоги до підготовки студентів у закладах вищої освіти, що виникають у зв'язку з сучасними тенденціями розвитку освіти, свідчать про те, що просте оволодіння спеціальними професійними знаннями вже недостатньо для формування конкурентоспроможного фахівця. Важливо розвивати особистісні якості, які найкраще відображають індивідуальність та творчий потенціал особистості. У сучасному суспільстві для педагога професійного навчання креативність стає важливою рисою, яка дозволяє адаптуватись до швидко змінюваних умов життя і є ключем до успіху у професійній діяльності. Сьогодні головною метою вищої професійної освіти є підготовка компетентного та кваліфікованого випускника, здатного не лише

використовувати знання, навички та вміння на практиці, а й приймати оригінальні та нестандартні рішення в різних професійних ситуаціях.

Сучасний випускник повинен не тільки вміти ефективно передавати знання учням, але й володіти необхідними знаннями, навичками та здібностями для підготовки висококваліфікованих фахівців у відповідній сфері. Це передбачає наявність відповідної педагогічної та методичної підготовки для викладання спеціальних дисциплін, наукового світогляду, глибокого розуміння проектування, організації, управління та контролю виробничих процесів в обраній галузі. Крім того, випускник має мати розвинені організаторські, комунікативні, академічні та мовні навички, схильність до педагогічної діяльності та творчості, а також бути професіоналом у своїй галузі, мати високий рівень загальної культури і сформовані загальні та професійні компетенції у сфері професійної освіти, що відповідають сучасним науковим і практичним вимогам. Він також повинен бути соціально активним, орієнтованим на професійний розвиток і мати високу самооцінку. Лише в такому випадку випускник зможе задовольнити різноманітні потреби своїх учнів, надати їм міцні знання, навички та підготувати до життя в сучасному суспільстві.

Питання професійної підготовки викладачів, зокрема спеціалістів системи професійно-технічної освіти, висвітлено в багатьох наукових працях. Однак, незважаючи на цю кількість досліджень, не можна стверджувати, що проблема повністю вивчена чи близька до розв'язання. Ці питання залишаються актуальними, оскільки сучасне життя ставить нові виклики, особливо у сфері професійної освіти. Значні зміни в сучасній вищій освіті вимагають підвищеної професійної культури від майбутніх педагогів професійного навчання, проте існуюча система навчання та виховання ще не відповідає цим вимогам. Для досягнення цієї мети необхідно постійно вдосконалювати освітній зміст, розробляти нові методичні системи, а також створювати нові навчальні програми, посібники, підручники і дидактичні

матеріали, зокрема з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, враховуючи останні досягнення у науці, техніці та організації суспільного життя.

Професійна діяльність педагога професійного навчання значно відрізняється від професійної діяльності, наприклад, учителя загальноосвітньої школи і є досить специфічною. Вона детермінована сукупністю чинників:

- широтою профілю фахівця професійно-технічного навчального закладу як у технічному, так і дидактичному аспектах;
- особливостями контингенту учнів професійно-технічних навчальних закладів;
- педагогічним процесом, що відбувається в умовах реального виробництва.

Ця відмінність проявляється в наявності в професійній діяльності таких видів робіт, що майже не виражені або ж зовсім відсутні в діяльності вчителя школи; у значно вищому рівні узагальненості та фундаменталізації системи професійних знань; у зміні пріоритетності у видах діяльності.

Діяльність педагога професійного навчання має іншу, відмінну від шкільної, систему пріоритетів. Так, у ЗП(ПТ)О особливу увагу приділяють матеріально-технічному забезпеченню освітнього процесу. Цей вид робіт займає в педагога до 6,2 % працезатрат і має активно-перетворювальний характер (виготовлення зразків деталей, налагодження, ремонт технічних засобів навчання, проектування пристроїв тощо) [13, с. 58].

Педагог професійного навчання виконує роль майстра виробничого навчання, методиста та спеціаліста з обладнання навчальних майстерень. Це зумовлено тим, що зміни в матеріально-технічному забезпеченні закладів професійно-технічної освіти відбуваються швидше, ніж у загальноосвітніх школах, де зміст навчальних предметів залишається стабільним, а новий матеріал зазвичай постачається вчителям у вже готовому, методично

обробленому вигляді, як, наприклад, у додаткових розділах підручників чи навчальних посібників.

Випускники з кваліфікацією «викладач практичного навчання» відповідають за організацію навчального процесу для учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, реалізуючи програми початкової та середньої професійної освіти в професійних училищах, ліцеях, а також у центрах підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації для робітників і спеціалістів служби зайнятості. Вони також займаються організаційно-методичною діяльністю, беруть участь у створенні і впровадженні регіональних компонентів державних освітніх стандартів, розробляють навчально-методичні рекомендації, збірники завдань та інші навчальні матеріали.

Крім того, викладач професійного навчання повинен мати високий рівень педагогічної та методичної підготовки для проведення навчальних дисциплін у закладах вищої освіти I–II рівнів акредитації, орієнтуючись на освітньо-кваліфікаційний рівень «молодший спеціаліст». Майбутній фахівець у галузі професійно-технічної освіти має бути здатним виконувати навчальні, виховні, розвивальні, організаційні та дослідницькі функції. Викладач практичного навчання, окрім своєї педагогічної діяльності в освітньому закладі, також активно займається профорієнтаційною роботою серед випускників загальноосвітніх шкіл, підтримує професійне самовизначення молоді, здійснює виховну діяльність, спрямовану на формування особистісних якостей сучасного висококваліфікованого робітника, а також бере участь у дослідно-експериментальній діяльності з теорії та методики професійно-технічної освіти.

У цілому структуру майбутньої діяльності випускника за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» можна зобразити у вигляді взаємозалежних складових (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Структура майбутньої діяльності випускника за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»

Майбутній викладач професійної школи повинен бути культурною, освіченою та ерудованою особою, яка легко поєднує теоретичні знання з практичними. Його завдання полягає у формуванні у учнів системи знань, навичок і вмінь у обраній професії. Він повинен мати здатність самостійно розробляти нові технології навчання, адаптуючи їх до різних освітніх моделей, а також усвідомлено обирати альтернативні навчальні програми та підручники для викладання предметів. Крім того, важливо, щоб він умів розробляти програми профільних курсів та відповідне навчально-методичне забезпечення.

Важливо підкреслити, що підготовка студентів повинна відповідати стандартам вищої освіти в Україні. Наше дослідження зосереджене на розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх педагогів професійного навчання, які здобувають освітній ступінь «бакалавр» у процесі їхньої професійної підготовки.

Цей вибір обумовлений тим, що саме в перші роки навчання студенти повинні набути всіх необхідних знань і навичок для професійної та самоосвітньої діяльності. На етапі отримання кваліфікації «магістр» ці знання і вміння удосконалюються та поглиблюються. Таким чином, здобуття ступеня бакалавра є найкращим часом для формування самоосвітньої компетентності, що, у свою чергу, сприяє успішній професійній підготовці майбутніх педагогів.

Види діяльності педагогів професійного навчання, згадані вище, пов'язані з різноманітними педагогічними завданнями, для успішного виконання яких необхідні креативність та систематична самоосвіта. В іншому випадку, на нашу думку, педагог може швидко втратити професійну кваліфікацію. Важливо, щоб процес самоосвіти був регулярним і зосередженим на самоаналізі педагогічної діяльності.

Вимоги до педагогів професійного навчання XXI століття свідчать про необхідність наявності високого рівня інтелектуальної, фундаментальної, спеціальної та практичної підготовки. Вони повинні володіти високою інтелектуальною культурою та інноваційним мисленням, орієнтуючись на нововведення та прогресивний розвиток виробництва, демонструючи творчий підхід та креативність.

Міжнародні сертифікаційні та акредитаційні організації у сфері інженерної освіти, такі як FEANI (Європейська Федерація національних інженерних асоціацій), WFEO (Всесвітня федерація інженерних організацій) та АБЕТ (Американська рада з акредитації в галузі інженерних наук і технологій), вважають, що основною метою сучасного навчального закладу є підготовка інтелектуальної творчої еліти. Ця еліта повинна володіти не лише науково-аналітичними та організаційними знаннями, а й мати здатність розробляти і впроваджувати нові технології, швидко адаптуватися до змін у видах і формах інтелектуальної діяльності без втрати її ефективності, демонструючи високий рівень сформованості інтегративних якостей

особистості.

Різні аспекти підготовки майбутніх педагогів професійного навчання у вищій школі широко досліджуються в сучасній педагогічній науці у працях вітчизняних (Вовк Б.І., Самусь Т.В., Опанасенко В.П., Маринченко Є.О., Ковальчук В.І., Манько В.І., Лузан П.Г., Курок В.П., Ігнатенко Г.В. та ін.) і зарубіжних (R.L. Oxford, R.S. Scarcella, E.W. Stewick, E. Tarone, D. Yule, S. Sarback, T. Schultz, L. Thurow, A. Touraine, N. Stromquist, S. Appleton, J. Schriewer, L. Devis) науковців. Ці дослідження підтверджують, що в сучасній вищій професійній освіті важливою є гуманістична концепція формування професійної компетентності спеціаліста. Вона розглядається як інтегративна динамічна риса особистості, розвиток якої є ключовим завданням у професійному становленні майбутніх фахівців. Вчені однак не погоджуються в тому, що успіх педагога професійного навчання залежить не лише від знань і навичок, а й від особистісних якостей, які відповідають вимогам інженерної діяльності, серед яких особливо важливими є креативність і здатність до творчого мислення. [14, с. 244; 15, с. 328].

Дослідження, присвячені вивченню здатності студентів до креативності, проведені вченими в 90-ті роки ХХ століття, виявили, що ці фахівці мають високий рівень просторових уявлень, хорошу пам'ять, образність мислення, уяву [16, с. 142]. Як наполягають Л. Гур'є та Л. Редін, здатність до творчої діяльності, креативність і самостійність у прийнятті рішень, володіння науково-практичними навичками є головними, органічно властивими інженерній професії рисами й найважливішими передумовами високої конкурентоспроможності його потенціалу при працевлаштуванні [17, с. 126].

Педагогічна діяльність тісно пов'язана з творчістю, яка сприяє створенню нових знань або продуктів. В такому контексті творчість у педагогічній діяльності може розглядатися як активна професійна діяльність викладача професійного навчання. У цьому процесі виявляються такі якості, як самостійність, ініціативність, прагнення до глибшої реалізації своїх знань,

навичок та умінь на практиці, постійний професійний розвиток і застосування нестандартних рішень.

Розвиток творчих навичок і креативності є важливою складовою підготовки педагога професійного навчання. Майбутні викладачі професійної освіти потребують постійної практики для вдосконалення своїх здібностей до винахідливості, аналізу, синтезу та комбінування. Без відповідних тренувань у рамках їхньої освіти очікувати від них активної творчої діяльності не варто [18, с.15].

Науковці вважають, що творчий підхід і креативність є одними з ключових компонентів професійної компетентності сучасного педагога професійного навчання. Креативність, в свою чергу, асоціюється з нестандартним підходом до вирішення завдань [19, с.57]. Так, В. Лівшиц, розглядаючи важливість розвитку професійної креативності у майбутніх педагогів професійного навчання, зазначає, що «з технологічної точки зору креативність проявляється у вигляді винахідливості – вміння досягати цілей та знаходити вихід з безвихідних ситуацій, використовуючи обставини, об'єкти й ситуації у нестандартний спосіб; у ширшому сенсі – це нетривіальні й оригінальні рішення задач з використанням несподіваних ресурсів чи інструментів». [20, с. 468]. Креативності властиві гнучкість підходів і стратегій, здатність протистояти стереотипам.

Креативність, нестандартний підхід до вирішення педагогічних завдань і унікальне бачення професійних ситуацій доповнюють знання та сприяють створенню нових, ще невідомих речей. За словами В. Моляка, творчість більше споріднена з винахідництвом, ніж із науковим дослідженням, оскільки для творчого створення виробу часто використовують відомі принципи й елементи, проте поєднують їх новим, оригінальним способом. [21, с. 32-33].

Творчий педагог завжди відзначається невтомною цікавістю та прагненням до нестандартних рішень, що ведуть до створення унікального. Тому в ході професійної підготовки у майбутнього викладача професійного

навчання мають розвиватися такі якості, як: компетентність, творчий підхід, креативність, аналітичне мислення, здатність досягати цілей, організаторські навички, комунікабельність, стійкість у подоланні труднощів, постійне самовдосконалення, вміння приймати обґрунтовані рішення в складних ситуаціях, відповідальність, високий рівень загальної та психологічної культури, а також гуманістичне сприйняття педагогічних проблем.

Отже, креативність як складова професійної компетентності педагога професійного навчання визначається необхідністю розвитку творчих здібностей студента з метою прояву ініціативи, самостійності, творчості, дослідницьких здібностей у його майбутній професійній діяльності.

Наступним етапом нашого дослідження є аналіз існуючих підходів до визначення структури досліджуваного поняття та опис компонентів феномена «креативність викладача професійної освіти», які необхідні для успішної реалізації студентами у їхній майбутній професійній діяльності.

Визначення компонентів креативності викладача професійної освіти здійснювалось через аналіз наукових джерел, що містять концепції стосовно структури та внутрішніх елементів цього явища.

Аналіз наукових досліджень підтвердив наявність різноманітних наукових підходів до визначення складових креативності професіонала. Роботи, присвячені проблемі розвитку креативності у людини, досить широко відображають різні аспекти цього процесу. Зокрема, в науковій думці представлено досвід розвитку креативності в учнів основної школи (Д. Бережанська, Т. Воробйова, О. Жигайло, В. В. Утьомов), формування креативності як компонента професійної компетентності студентів (О. Пилишук), як складової професіоналізму майбутніх педагогів професійного навчання (Н. Підбуцька, Н. Демченко), формування креативної компетентності в системі освіти інноваційного суспільства (Н. Малахова, О. Бессарабова), у майбутніх учителів-предметників (В. Валюк, І. Гриненко, Л. Дерев'яна, Р. Кириченко, Н. Ковалевська, О. Хамм), викладачів вищої школи (О.

Пономарьова, О. Соловйова, Ф. Шарипов), у студентів вищої школи (Ю. Бистрова, В. Мороз, І. Особов, О. Пилищук), майбутніх інженерів (В. Лівшиц), інженерів-педагогів (Т. Яковенко) та он.

Більшість із цих досліджень не стосуються процесу професійної підготовки саме педагогів професійного навчання, але підхід і досвід науковців щодо прояву креативності та дефініції її складових можуть знайти своє відображення при визначенні особливостей креативності студентів – майбутніх педагогів професійного навчання.

Підходи до проектування креативності, запропоновані різними авторами, з метою виявлення наявності в них ключових аспектів. У дослідженні творчого потенціалу викладачів вищої школи О. Соловйова та Л. Халілова виділяють такі складові креативності: мотиваційно-цільовий компонент, що відображає специфіку цілепокладання та мотивації професійного мислення, важливість діяльності в контексті професійного життя; когнітивний компонент, який дозволяє аналізувати особливості мислення майбутнього фахівця, зокрема, вибір методів вирішення завдань, а також включає креативний аспект, пов'язаний з пошуком нестандартних рішень. Діяльнісний компонент висвітлює особливості евристичних методів пошукової діяльності, які застосовує фахівець у процесі вирішення професійних задач. Особистісний компонент розкриває індивідуальні характеристики, що проявляються в діяльності фахівця, і залежать від його характеру, життєвого досвіду та ціннісних орієнтирів. Однак, варто зазначити, що автори не акцентують увагу на рефлексивному компоненті, який, на нашу думку, є невід'ємною частиною професійної компетентності, оскільки саморозвиток і самовдосконалення неможливі без процесу рефлексії.

Ю. Варлакова також не виділяє рефлексію як окремий елемент креативності майбутніх дизайнерів-педагогів, зосереджуючись на таких аспектах, як мотиваційно-ціннісний (особистісна орієнтація учасника освітнього процесу на набуття та реалізацію знань, навичок і ціннісне

ставлення до майбутньої професії), когнітивний (система знань і вмінь, що визначають ефективність пізнавальної діяльності та розвиток креативності), а також праксіологічний (здатність до творчого підходу в професійній діяльності) [22, с. 74]. Однак, на нашу думку, наведена дослідницею характеристика компонентів не повністю відображає специфіку прояву креативності в професійній діяльності цього фахівця.

Більш обґрунтованим виглядає підхід І. Брякової, яка виділяє кілька ключових складових креативності. Зокрема, вона пропонує аксіологічний компонент, що передбачає творче ставлення до особистості як до цінності, мотиваційний компонент, який відображає потребу в творчій взаємодії, а також когнітивний, що визначає здатність до діалогу і використання знань для вирішення професійних творчих завдань. Операційний компонент підкреслює вміння креативно застосовувати набутий досвід і розробляти нові методики, а рефлексивний — це здатність до осмислення власної творчої діяльності та ролі в освітньому процесі.

Варто зазначити, що Брякова досліджувала креативність майбутніх учителів-філологів, тому її підхід включає специфічні компетенції, такі як літературознавча, лінгвістична, мовна та культурологічна. Це свідчить про те, що запропоновані компоненти креативності мають спеціалізоване спрямування і не можуть вважатися універсальними для всіх галузей.

Великий науковий інтерес викликає теоретична модель креативності, розроблена Р. Давлетовою (Р. Гільмутдіновою). Досліджуючи креативність через призму соціальної психології, авторка пропонує багатовимірну структуру, яка включає взаємодію кількох важливих компонентів.

По-перше, емоційний компонент охоплює здатність до емоційної регуляції та оптимізації діяльності як на свідомому, так і на несвідомому рівнях. Цей аспект включає такі елементи, як інтуїція, емоційна обізнаність, управління емоціями, емпатія та імпульсивність.

Когнітивний компонент представляє інтелектуальні процеси, що

сприяють накопиченню теоретичних знань через активну пізнавальну діяльність. Тут особливе місце займають уява, гнучкість мислення, інтелект та здатність до концептуалізації. Рефлексивний компонент пов'язаний із самопізнанням і самооцінкою, що впливає на впевненість у власних силах, рівень самоприйняття та здатність до критичної самооцінки. Вольовий компонент охоплює здатність долати внутрішні та зовнішні перешкоди на шляху до мети, виражаючи такі якості, як схильність до ризику, сила волі та сміливість. Поведінковий компонент зосереджується на практичній реалізації знань, навичок і творчого досвіду через конкретні дії та операції, які спрямовані на досягнення визначеної мети. Нарешті, мотиваційний компонент активізує та мобілізує особистість на майбутню діяльність, формуючи готовність до творчого пошуку й експериментів. Ця модель дозволяє глибше зрозуміти складну структуру креативності, її багатогранні складові та взаємозв'язки між ними [23, с. 12].

Сучасні українські науковці, серед яких В. Боксгорн, Л. Мороз, І. Гриненко, О. Куцевол, І. Подорожна, В. Фрицюк та інші, активно досліджують феномен креативності, особливо серед педагогів різних спеціалізацій. Їхні наукові праці охоплюють широкий спектр підходів до розуміння структури цього явища, часто пропонуючи різні, а іноді й протилежні погляди. Зокрема, розглянемо складові компоненти, які визначили дослідники.

Л. Мороз, аналізуючи креативність викладачів іноземних мов, пропонує розподіл цього феномену на кілька ключових компонентів: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, конативний та діяльнісний. Когнітивний компонент включає інтелектуально-творчу активність у різних комунікативних та навчальних процесах. Серед його характеристик — оригінальність виконання завдань, гнучкість мислення, допитливість, інтуїція, знання теорій креативності, здатність до дивергентного та конвергентного мислення, оцінка ідей, а також вміння аналізувати та синтезувати інформацію. Особлива увага приділяється таким аспектам, як чутливість до проблем, здатність до переносу

знань, уява, метафоричність мислення та вміння бачити складне у простому й навпаки. [24, с. 50].

Конативний (особистісний, емоційно-афективний) компонент охоплює ключові риси особистості, які сприяють активному подоланню життєвих викликів. Серед них: наполегливість у досягненні цілей, толерантність до багатозначності, відкритість до нових вражень, незалежність у прийнятті рішень, готовність ризикувати, впевненість у собі та власних здібностях, здатність до вирішення проблем, креативність і самобутність, схильність до емпатії та глибоке розуміння оточуючих, а також прагнення до особистої свободи.

Мотиваційно-ціннісний компонент включає внутрішню мотивацію до вдосконалення іншомовних навичок та умінь, прагнення до саморозвитку і досягнення поставлених цілей, зацікавленість у вирішенні проблемних завдань та неоднозначних ситуацій. Це також передбачає бачення діяльності як можливості для самореалізації та креативного самовираження, а також прийняття нових викликів для самоактуалізації. Особистісно важливими є гуманістичні цінності, інтерес до розвитку творчих здібностей та їх застосування в професійній діяльності.

Діяльнісний компонент містить у собі навички дослідницької, організаційної та проектної роботи, що дозволяють застосовувати креативні підходи у формуванні педагогічних знань і умінь, організувати та проводити творчі завдання, а також планувати навчально-творчі проекти [25, с. 5152].

Аналізуючи структуру креативності майбутнього педагога гуманітарного напрямку, І. Гриненко виділяє кілька ключових компонентів: мотиваційний, емоційно-ціннісний, когнітивний і результативний [26, с. 52]. На думку дослідника, мотиваційний компонент спрямований на розвиток мотивації до успіху та подолання страху невдачі. Когнітивний компонент включає засвоєння знань з психолого-педагогічних основ креативності, зокрема процесу її формування, особистісних якостей та кінцевого продукту

творчої діяльності. Також важливим є оволодіння техніками генерування та аналізу ідей. Емоційно-ціннісний компонент передбачає досягнення психофізіологічної гармонії та розвиток ціннісних орієнтацій через "прийняття культурних концептів". Результативний компонент полягає у створенні творчого навчального продукту – тексту [27, с. 52]. На наш погляд, ця структура є досить універсальною та може бути адаптована до різних спеціальностей, за умови модифікації результативного компоненту.

У структурі креативності майбутніх педагогів професійного навчання, на думку Т. Яковенко, можна виокремити кілька ключових компонентів. Перший — мотиваційний, який охоплює особисто значущі мотиви, ціннісні орієнтації, позитивне ставлення до розвитку творчих здібностей та їхнього практичного застосування. Це також стимулює особисту активність, саморозвиток та самовиховання, що сприяє самостійності й творчому самовираженню в професійній діяльності.

Другий компонент — когнітивний, де акцент зроблено на системі знань щодо методики викладання спеціальних дисциплін, зосередженій на використанні креативних технологій.

Діяльнісний компонент включає здатність до дослідницької, організаторської та проектної роботи, що дозволяє ефективно впроваджувати інноваційні методи навчання, організовувати самостійну творчість та планувати освітній процес.

Останній, особистісний компонент, представляє набір якостей, важливих для педагога професійного навчання-педагога. Сюди відносяться здатність до творчого підходу та вирішення проблемних завдань, винахідливість, критичність та гнучкість мислення, а також інтуїція і самобутність. Цей компонент також охоплює емоційно-образні якості: емоційне піднесення в творчих ситуаціях, уяву, чутливість до новизни, емпатію і схильність до ризику [28, с. 110111].

Структура креативності, яку запропонувала Ю. Бистрова, виявляється

найбільш релевантною для нашого дослідження. Вона виокремлює шість ключових компонентів, що формують креативність студентів вищих навчальних закладів.

1. **Когнітивний компонент** відповідає за здатність до генерації нових теоретичних знань через активну пошуково-пізнавальну діяльність.

2. **Вольовий компонент** полягає в умінні долати внутрішні та зовнішні труднощі на шляху до освітніх цілей, включаючи незалежність, наполегливість, відкритість до нових досвідів та готовність до ризику.

3. **Емоційний компонент** регулює діяльність студента на свідомому й підсвідомому рівнях, включаючи чутливість, емоційну стійкість, відчуття новизни, а також здатність толерантно ставитися до протиріч.

4. **Мотиваційний компонент** є внутрішнім рушієм, що стимулює самореалізацію, прагнення до успіху, самовдосконалення та формування ціннісних орієнтирів.

5. **Діяльнісний компонент** забезпечує інтеграцію знань, вмінь і творчого досвіду для вирішення освітніх завдань, допомагає знаходити неординарні рішення в нестандартних ситуаціях завдяки гнучкості мислення, оригінальності та адаптивності.

6. **Рефлексивний компонент** сприяє об'єктивному самоаналізу та самоконтролю, критичній оцінці власних досягнень, розвитку інтуїції та прогнозуванню результатів діяльності.

Ця модель охоплює всі аспекти особистісного й професійного розвитку, що дозволяє більш глибоко розуміти механізми розвитку креативності студентів [29, с. 406].

Науковий аналіз підходів до визначення складових креативності свідчить про те, що дослідники найчастіше виокремлюють наступні ключові елементи цього феномену:

- *Активність особистості*: готовність до опанування нових форм діяльності, зокрема креативності, ініціативність, працездатність, а також

відкритість до нових вражень та досвіду.

- *Творче мислення та інтелектуальні якості*: здатність до дивергентного, конвергентного та асоціативного мислення, розвинена уява та інтелект, вміння вирішувати проблемні завдання, винахідливість, здатність бачити нове у звичних речах, а також навички аналізу, синтезу та комбінування для подолання стереотипів.

- *Цілеспрямованість і мотивація*: вміння ставити реалістичні цілі відповідно до умов діяльності, наявність мотивації до творчої самореалізації, самовдосконалення та пізнавальної активності.

- *Ціннісні орієнтації*: настанови на здобуття та реалізацію знань, умінь та навичок, а також цінування людської особистості й творчого потенціалу як важливої складової.

- *Особистісні якості*: самостійність, критичність мислення, незалежність, оригінальність та здатність передбачати результати своєї діяльності. Ці риси підвищують ефективність прийняття креативних рішень.

- *Емоційно-вольові якості*: здатність до самоконтролю, саморегуляції, рефлексії власної творчої діяльності, емоційна стійкість та впевненість у власних силах. Це також включає готовність до ризику та подолання перешкод на шляху до мети.

- *Вміння використовувати знання*: здатність застосовувати накопичений досвід для вирішення творчих завдань, знаходити декілька правильних відповідей на одне запитання, а також удосконалювати і створювати нові об'єкти.

- *Вікові та професійні особливості*: специфічні характеристики, які впливають на успішність реалізації креативного потенціалу в окремих сферах діяльності.

Ці складові комплексно відображають багатогранність креативності як явища, що включає інтелектуальні, емоційні, вольові та особистісні аспекти.

Провівши аналіз різноманітних поглядів на структуру креативності, ми

можемо констатувати, що серед сучасних науковців існує відсутність єдності у цьому питанні. У світлі думок дослідників та власних роздумів, проектуючи їх на вказані раніше характеристики майбутньої професійної діяльності студентів, ми дійшли висновку, що активність, ініціативність, творче мислення та уява становлять ключові компоненти креативності.

Ми вважаємо, що у структурі креативності студента особливу важливість мають пізнавальні потреби, мотивація до творчої діяльності, прагнення до успіху та самореалізації. Позитивний емоційний стан і впевненість у власних можливостях також значно впливають на прояв креативності. Крім того, необхідною умовою є здатність до рефлексії стосовно результатів своєї творчої діяльності.

Не менш важливою є орієнтація ціннісних пріоритетів студента на розвиток творчої особистості, а також наявність моральних переконань, що гармонійно поєднуються з розумінням сучасних реалій та врахуванням власних інтересів. Важливим аспектом є також усвідомлення того, що креативні прояви в педагогічній діяльності неможливі без засвоєння загальних і специфічних знань, а також умінь, які дозволяють використовувати власний досвід для вирішення творчих завдань.

Таким чином, зважаючи на визначення структури як «сукупності стійких зв'язків між частинами (компонентами) об'єкта, що забезпечують їхню цілісність» [30, с. 347], вважаємо за доцільне у структурі креативності студентів виокремити такі компоненти: *мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, діяльнісно-конативний та особистісно-рефлексивний*. На нашу думку, динамічна взаємодія саме цих компонентів повною мірою охоплює властивості особистості, знання й уміння, необхідні для підготовки студентів до виявлення креативності у професійній діяльності.

Розглянемо кожний із зазначених вище компонентів.

Мотиваційно-аксіологічний компонент є ключовим елементом, що включає різноманітні мотиви, інтереси, потреби, ціннісні орієнтації та

особистісні характеристики студента ЗВО. Ці фактори формують позитивне ставлення до розвитку і реалізації творчих здібностей, а також підвищують потребу у їх практичному застосуванні. Це виявляється у підвищеній пізнавально-креативній та когнітивно-поведінковій активності в професійній діяльності.

Основою мотиваційно-аксіологічного компонента креативності є прагнення людини до самоактуалізації та реалізації свого потенціалу, що виступає як фундаментальний ресурс творчості. Мотиви виступають внутрішніми регуляторами майбутніх дій, а мотивація є рушійною силою, що визначає поведінку, її спрямованість та активність. Будь-яка форма поведінки може бути пояснена як внутрішніми (психологічними) характеристиками особи, так і зовнішніми (умовами і обставинами) факторами.

На думку вітчизняних науковців, мотивацію можна поділити на близьку та далеку. Близька мотивація зумовлена фізіологічними потребами та актуальністю ситуації, тоді як далека мотивація стосується активностей, що приносять задоволення і радість. Внутрішня мотивація проявляється у формі самоствердження та самоактуалізації.

Отже, мотиваційна складова цього компонента охоплює стійку орієнтацію на творчість і успіх, інтерес до нестандартних завдань, відчуття новизни, критичність мислення, здатність швидко долучатися до творчого процесу та спрямованість на досягнення цілей і результатів креативної діяльності. Таким чином, мотиваційно-аксіологічний компонент передбачає позитивну мотивацію, що формується через потреби, інтереси та установки майбутнього педагога в контексті його професійної діяльності, визначаючи спрямованість його активності.

Когнітивний компонент креативності студентів формується через систему знань, яка відіграє ключову роль у виявленні цієї компетентності у їх майбутній професійній діяльності. Важливість виокремлення когнітивного елемента в контексті креативності майбутніх педагогів зумовлена тим, що

успішність прояву креативності фахівцями значною мірою залежить від глибини та обсягу їхніх знань про творчу діяльність, її специфіку, а також про розвиток таких ментальних процесів, як мислення, уява і пам'ять.

Знання про методи вирішення проблем, алгоритми дій, аналіз і синтез інформації, а також способи подолання стереотипів є важливими елементами цього процесу. Окрім того, розуміння сутності креативності як критичного чинника професійного успіху у сучасному світі, а також знайомство з креативними технологіями і техніками також є необхідними.

Для прояву креативності важливо, щоб студент мав певні креативні здібності, які, в свою чергу, базуються на розвиненому інтелекті. Отже, інтелект є основою, що визначає як прояв, так і розвиток креативних здібностей.

Також варто зазначити, що когнітивний компонент пов'язаний із конкурентоспроможністю. Сучасні дослідники підкреслюють, що знання стає єдиним джерелом тривалої конкурентної переваги, оскільки всі інші чинники втрачають актуальність у конкурентному середовищі. Когнітивний компонент креативності включає в себе знання специфіки творчого процесу, його характеристик і методів реалізації, а також технологій саморозвитку та рефлексії. Важливими є також уявлення про вимоги, які ставляться до особистості фахівця аграрного профілю, та навички вирішення завдань, що вимагають креативного підходу, а також рівень предметних знань, необхідний для їх творчого використання.

Діяльнісний аспект креативності характеризує готовність студентів до практичної реалізації творчої діяльності. Він відображає рівень розвитку їхніх здатностей до нестандартного вирішення професійних завдань та уміння виявляти креативність у різних ситуаціях — як звичних, так і незвичних.

Формування креативності, як важливої компетенції, можливе лише через активну участь у різноманітних видах діяльності. Цей процес підтверджується самим змістом терміна «креативність». Студенти отримують

потрібні знання, навички та практичний досвід для прояву креативності у своїй професійній діяльності. У рамках діяльнісно-конативного компонента особливе значення має діяльнісний потенціал студентів, їхнє активне залучення до різних форм творчої роботи, як у навчальному процесі, так і в позаурочний час. Це включає участь у наукових дослідженнях і спільній творчій діяльності з викладачами.

Отже, до діялісної складової креативності студентів можна віднести ряд важливих якостей і навичок. Серед них: здатність формулювати проблему та креативно розробляти план її вирішення; вміння знаходити логічні зв'язки між фактами; інтуїтивний пошук рішень; оволодіння методами розвитку творчих здібностей і досвід їхнього використання; уміння творчо застосовувати накопичені знання та практичні навички; самоорганізація; здатність до структуризації та формування гіпотез; перенесення знань у різні сфери; генерування нових креативних ідей; оригінальність і продуктивність; вміння уникати звичних рішень та пропонувати різноманітні підходи для вибору найефективнішого варіанту; а також виявлення креативності у нестандартних професійних ситуаціях.

Особистісно-рефлексивний компонент охоплює низку ключових якостей індивіда, які суттєво впливають на виявлення креативності у професійній сфері. До них належать: відповідальність, здатність до комунікації, оптимістичний настрій, емоційна залученість у творчий процес, а також рефлексивні навички. Серед інших важливих аспектів виділяються вміння аналізувати як власну діяльність, так і колективну творчу діяльність групи, а також здатність до самоорганізації та самореалізації.

Таким чином, спираючись на проаналізовані дослідження в області креативності та на власне бачення змісту компонентів, *визначаємо структуру феномена «креативність студентів» як сукупність наступних рівноцінних взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, діялісний, особистісно-рефлексивний.*

Із зазначеного вище слідує, що креативність майбутнього педагога в галузі професійного навчання являє собою інтегровану систему знань, умінь, навичок, здібностей та особистісних рис, які є необхідними для успішного вирішення професійних завдань творчого характеру. У структурі цієї креативності можна виділити кілька ключових компонентів:

1. *Мотиваційно-аксіологічний компонент*: його основою є особистісно значимі мотиви та ціннісні установки, які визначають позитивне ставлення до розвитку і застосування творчих здібностей. Включає потребу в практичному використанні знань, професійну орієнтацію та особисту мотивацію до реалізації своїх здібностей. Це також відображається у ціннісному ставленні до професійної діяльності і прагненні до успіху, що підкреслює значущість креативності в процесі творчої роботи.

2. *Когнітивний компонент*: охоплює сукупність знань, умінь та навичок, які студент набуває у процесі креативної діяльності. Це базис його майбутньої професійної діяльності, а також характеристики пізнавальної діяльності, що впливають на ефективність і розвиток креативних здібностей.

3. *Діяльнісний компонент*: характеризується здатністю творчо підходити до вирішення складних завдань. Передбачає застосування засвоєних методів генерації, аналізу, синтезу та комбінування ідей. Включає в себе уміння переносити досвід, прогнозувати результати та долати стереотипи. Цей компонент також визначає готовність до творчої співпраці у процесі розв'язання задач.

4. *Особистісно-рефлексивний компонент*: складається з ряду особистісних якостей, таких як ініціативність, винахідливість, гнучкість, критичність мислення, інтуїція, впевненість у собі, натхнення та емоційний підйом у творчих ситуаціях. Він також включає відповідальність за результати креативної діяльності, а також навички самоконтролю, самоаналізу та саморозвитку.

Таким чином, креативність майбутнього педагога професійного

навчання є багатогранною структурою, що включає різноманітні компоненти, які взаємодіють і сприяють його професійному зростанню

Отже, здійснений компонентний аналіз феномена, запропонована структура креативності майбутніх педагогів професійного навчання, дозволяють визначити подальші кроки розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання, ефективність якої гіпотетично буде залежати від реалізації конкретних педагогічних умов.

1.3 Теоретичне обґрунтування педагогічних умов розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання

Здійснений у першому розділі магістерського дослідження багатоаспектний аналіз проблеми розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання, визначення специфіки, змісту й сутнісних особливостей креативності становить достатню методолого-теоретичну базу для розробки педагогічних умов розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки.

Зазначимо, що вибір саме педагогічних умов як засобу розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання обумовлений їхньою роллю в освітній системі – вони є тими обставинами, від яких залежить ефективність функціонування тієї системи [31, с.80].

Вітчизняні дослідники, такі як А. Алексюк, А. Аюрзанайн та П. Підкасистий, визначають педагогічні умови як чинники, що впливають на досягнення освітніх цілей. Вони поділяють ці умови на зовнішні (зокрема, позитивні стосунки між викладачем і студентом, об'єктивність оцінювання навчального процесу, а також місце навчання, приміщення, клімат тощо) та внутрішні (індивідуальні характеристики студентів, як-от стан здоров'я, риси характеру, досвід, навички, мотивація тощо) [32].

Педагогічні умови слід розглядати як специфічні аспекти організації освітнього процесу, які визначають результати виховання, освіти та розвитку

особистості в конкретному освітньому середовищі. При розробці педагогічних умов важливо враховувати актуальні вимоги до освітнього процесу та середовища закладу вищої освіти, які виникають на основі проведеного аналізу та вивчення поточного стану підготовки майбутніх педагогів професійного навчання в сучасних освітніх установах. Педагогічні умови мають інтегруватися в загальну концепцію підготовки фахівців – майбутніх педагогів професійного навчання, яка представлена в нормативних документах та наукових роботах; вони повинні бути узгоджені з організаційними умовами підготовки у вищих навчальних закладах, охоплювати всі компоненти освітнього процесу: мету, завдання, принципи, зміст, форми та методи. Ці умови повинні сприяти досягненню результатів професійної підготовки, збагачуючи всі аспекти підготовки майбутніх педагогів, включаючи формування професійних знань, умінь, навичок, професійного досвіду та розвитку особистісно-професійних якостей, професійної суб'єктності тощо. Важливо також враховувати суспільні вимоги до майбутніх фахівців і індивідуальні потреби студентів у сфері професійної освіти, сприяючи їх особистісному розвитку.

У нашому магістерському дослідженні педагогічні умови розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання розглядатимуться як взаємозалежна сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, а також специфічних факторів (цілей, змісту, форм і методів діяльності, ситуацій тощо), які необхідні для системного впливу на особистість студента. Це сприятиме підвищенню ефективності процесу розвитку креативних здібностей майбутніх педагогів професійного навчання.

Результати теоретичного дослідження проблеми розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки дозволив визначити педагогічні умови:

1. Створення креативного освітнього середовища як підґрунтя для розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання.

2. Розвиток креативного потенціалу особистості майбутніх педагогів професійного навчання.

3. Упровадження навчально-практичного тренінгу з формування креативності «Тренінг креативності».

Розглянемо кожну з цих умов у контексті нашого дослідження.

Першою педагогічною умовою нами визначено створення креативного освітнього середовища як підґрунтя для розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання.

Необхідність введення цієї умови пояснюється тим, що вона спрямована на заохочення студентів до активної участі в розвитку своїх здібностей і стимулювання до професійної самореалізації. У нашому дослідженні ми розглядаємо середовищний підхід як концепцію і методику опосередкованого управління освітнім процесом через середовище, при якому основна увага приділяється активному залученню студента до саморозвитку.

Різні аспекти визначення та питання створення освітнього середовища у вищих навчальних закладах були ґрунтовно висвітлені в наукових працях за останні десятиліття такими дослідниками, як А. Бондаревська, Н. Гонтаровська, Л. Зєня, І. Шендрик (поняття «освітнє середовище»); Л. Новікова, І. Якиманська (терміни «освітньо-виховне середовище» та «навчально-виховне середовище»); І. Бєх, І. Зязюн, О. Смолінська («культурно-освітнє середовище»); К. Приходченко, В. Ясвін («творче освітнє середовище»); З. Курлянд («професійно-креативне середовище»); А. Білінський («творче освітньо-інформаційне середовище»); А. Білошицький, С. Лещук («цифроке освітнє середовище») та інші. Ці наукові розробки стали підґрунтям для формування середовищного підходу до вирішення освітніх проблем розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки.

Під середовищем зазвичай розуміють все те, що оточує суб'єкта і з чим він взаємодіє; те, що знаходиться між об'єктами і виступає посередником між

ними; сукупність умов, що сприяють виникненню та існуванню чогось, а також сутність певної реальності. За Л. Виготським, середовище є джерелом розвитку особистості та її людських якостей, субстанцією, яка, на відміну від вакууму, володіє властивостями, що впливають на взаємодію між об'єктами.

У вітчизняному науковому контексті освітнє середовище закладу вищої освіти розглядається як "виховний простір, де відбувається організований педагогічний розвиток особистості"; як "система впливів та умов, що формують особистість за визначеним зразком, з можливостями для її розвитку в соціальному та просторово-предметному оточенні". Воно також описується як "поліфункціональна дидактична система, що створює умови для самореалізації особистості через взаємодію з компонентами середовища" та "структурована сукупність компонентів, взаємодія яких дозволяє закладу освіти ефективно використовувати педагогічний потенціал середовища для розвитку особистості". Також освітнє середовище розглядається як "багатосуб'єктне і багатопредметне утворення, що цілеспрямовано впливає на професійний та особистісний розвиток майбутнього фахівця, забезпечуючи його готовність до професійної діяльності, подальшого навчання та соціальної самореалізації".

А. Каташов підкреслює, що поняття «освітнє середовище вищого навчального закладу» слід розуміти як сукупність духовно-матеріальних умов, які сприяють саморозвитку вільної та активної особистості студента, а також реалізації його творчого потенціалу. Він також акцентує увагу на тому, що це середовище можна трактувати як модель соціокультурного простору, в якому відбувається формування особистості. Це передбачає функціональну та просторову інтеграцію суб'єктів освіти, між якими формуються складні, різноманітні групові взаємозв'язки.

Я. Бемфорд (Jan Bamford) вказує на важливість створення для студентів такого освітнього середовища, яке б сприяло розвитку їхніх знань, навичок та цінностей. Він розглядає це як один із ключових обов'язків закладу освіти.

Аналіз наукових підходів дозволяє зробити висновок, що створення освітнього середовища в закладах вищої освіти є одним із найважливіших завдань сучасної академічної практики. Таке середовище повинно сприяти максимальній ефективності професійної освіти, забезпечувати можливості для розвитку особистісних якостей студентів, їхнього саморозвитку та стимулювати активну участь у навчальному процесі.

У дослідженні Т. Яковишиної креативне освітнє середовище розглядається як складний багатофакторний механізм, який сприяє саморозвитку студента. Це середовище не лише створює умови для розвитку творчого потенціалу кожного учасника освітнього процесу, але й стимулює прагнення до подальшого самопізнання та творчого самовдосконалення, формуючи адекватну самооцінку особистості [33, с. 98].

Основні характеристики креативного освітнього середовища, які виділяють науковці, включають змістову насиченість, різноманітність можливостей, інтенсивність взаємодії [34, с. 35], стиль комунікації, рівень активності та розвивальний ефект [35, с. 32], а також насиченість різними видами діяльності та ступінь свободи вибору для пізнавальної, естетичної й творчої діяльності, оптимальну організацію процесу навчання [36, с. 22].

Спираючись на дослідження таких учених, як Г. Алдер, О. Лук, О. Матюшкін, Є. Ніколаєва, О. Пономарьов, П. Торренс та інших, Т. Яковенко підкреслює, що саме креативне освітнє середовище сприяє розвитку креативно-компетентнісних характеристик студентів. Серед основних чинників, що впливають на цей процес, є творчі здібності особистості, мотивація до творчості, рівень інтелекту (вище середнього), вікові та соціокультурні особливості, характер творчого середовища, накопичений досвід, час, емоційна інтенсивність та інтуїтивні процеси [37, с. 109-110].

Основними характеристиками креативного освітнього середовища, на нашу думку, є наступні: по-перше, інтеграція ідей, що базується на колективному пошуку шляхів творчого вирішення проблеми всіма суб'єктами

освітнього процесу; по-друге, спільна робота, яка передбачає активне залучення всіх членів групи до створення креативного продукту на інтелектуальному, емоційному та дослідницькому рівнях, що сприяє формуванню почуття особистої відповідальності кожного учасника; і, по-третє, повага до індивідуальності, що ґрунтується на визнанні здібностей, точок зору та цінностей кожного індивіда.

Аналіз зазначених підходів у поєднанні з власними міркуваннями щодо цієї проблеми дозволяє сформулювати визначення поняття «креативне освітнє середовище». Це середовище можна розглядати як систему взаємопов'язаних умов, що сприяють розвитку креативного потенціалу студентів, беручи до уваги їхні індивідуально-психологічні особливості, стимулюючи самовдосконалення та самореалізацію, а також формування критичного та креативного мислення на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем і студентами. Така взаємодія спрямована на підготовку студентів до творчого самовираження у майбутній професійній діяльності.

Університетське середовище, де формується креативність студентів, має функціонувати як гнучкий простір, що чутливо реагує на індивідуальні творчі потреби студентів, стимулює їх та створює умови для їхньої творчої самореалізації. Таким чином, під створенням креативного середовища в освітньому просторі ЗВО мається на увазі забезпечення таких умов у навчальному процесі, які сприяють формуванню креативності майбутніх педагогів професійного навчання.

Організація ситуації успіху як однієї з педагогічних умов є не менш важливим фактором у створенні креативного освітнього середовища. Така ситуація сприяє формуванню у студентів суб'єктивної готовності активно включатися в навчальний процес відповідно до їхніх можливостей, створюючи оптимальні умови для цього залучення [38, с.120-124]. Вважається, що викладач, який впроваджує у процес навчання ситуації успіху, сприяє підвищенню мотивації досягнення серед студентів, поліпшенню їхнього

емоційного стану, зменшенню напруги і тривожності, а також сприяє запобіганню інших негативних психологічних станів. Крім того, така практика стимулює розвиток креативних якостей особистості.

Креативне освітнє середовище повинне відрізнятися невимушеною атмосферою навчання, в якій будь-який творчий продукт діяльності схвалюється, а студентів заохочують до прояву креативності. Таким чином, основними характеристиками креативного освітнього середовища є дружелюбність, емоційна свобода, сприятливий психологічний клімат, готовність до ризику, прагнення до незалежності, відсутність страху перед помилками, а також підтримка активної взаємодії через постановку питань та самостійне дослідження. Акцент робиться на створенні умов для самостійних розробок, узагальнень та порівнянь, що відрізняються відкритістю та незавершеністю, на відміну від суворого контролю та жорстких рамок.

Таким чином, вплив креативного освітнього середовища повинен проявлятися у трансформації внутрішнього світу особистості, розвитку творчої мотивації та переосмисленні власних дій у взаємодії з навколишнім світом. Цей вплив реалізується завдяки взаємодії між середовищем і суб'єктом, педагогічному супроводу розвитку особистості, індивідуальним освітнім траєкторіям, інформаційній підтримці, а також педагогічним інтервенціям, спрямованим на вирішення завдань формування креативного та професійного досвіду здобувачів.

Створення креативного освітнього середовища виявляється генеруючим чинником для реалізації двох інших педагогічних умов, що висуваються нами.

Другою педагогічною умовою є розвиток креативного потенціалу особистості майбутніх педагогів професійного навчання.

Поняття «потенціал» (від лат. *potentia*) є поширеним в характеристиці діяльності особистості. У наукових джерелах це поняття визначається як ресурс, запас, або внутрішні резерви, а також можливості [39, с. 402]. Потенціал охоплює «сукупність наявних засобів і можливостей для виконання

будь-якої дії, діяльності чи реалізації певних цілей» [40, с. 985]. У філософському контексті термін «потенціал» часто асоціюється з усвідомленням активного аспекту буття індивіда, що передбачає силу, здібності, потенційні можливості та душевну енергію [41, с. 514]. Потенціал демонструє «суперечність, джерело саморозвитку конкретного явища, яке реалізується зовні через процес актуалізації» [42, с. 597].

Потенціал особистості, тобто те, що індивід може здійснити, безсумнівно, значно перевищує рівень її звичайної реалізації. Педагоги вважають потенційну сферу «внутрішньою, нереалізованою сутністю особистості, яка за сприятливих умов (досить для подолання внутрішніх суперечностей) може реалізуватися» [43, с. 20].

Сутність креативного потенціалу у психолого-педагогічних дослідженнях розглядається через призму онтологічного, здібнісного та діяльнісного підходів. В онтологічному підході (М. Копосова, О. Довгань та ін.) це поняття трактується як характерна властивість індивіда, що визначає ступінь його можливостей у творчому самовдосконаленні та самореалізації, а також потребу в особистісних трансформаціях. Представники здібнісного підходу (Д. Богоявленська, А. Брушлінський, Л. Овсянецька, О. Яковлева) акцентують увагу на важливості креативного потенціалу як основи творчих здібностей, розглядаючи його як інтелектуально-творчу передумову для креативної та творчої діяльності. Діяльнісний підхід (Г. Альтшуллер, В. Моляко, В. Овчінніков) трактує креативний потенціал як характеристику, що відображає ступінь можливостей особистості у здійсненні творчої діяльності, де особливе значення має не тільки сукупність властивостей, що формують його структуру, а й характер та інтенсивність їх взаємозв'язку [44, с. 12].

На основі проаналізованих поглядів на зміст поняття «креативний потенціал» можна стверджувати, що в сучасній науковій спільноті існує узагальнене визначення цієї категорії, яке включає творчі ресурси особистості, її психічні можливості, здібності, структуровані резерви креативності,

особистісну енергію та продуктивні механізми самоактуалізації.

Вважаємо, що креативний потенціал майбутнього педагога професійного навчання проявляється в його здатності формулювати та ефективно вирішувати нові завдання в професійній діяльності, підходити до розв'язання конкретних проблем у нестандартний, самостійний і оптимальний спосіб.

Опираючись на концепцію креативності В. Моляко [45], можна виділити у структурі креативного потенціалу студента наступні компоненти: загальна динамічність психічних процесів; допитливість, прагнення до інновацій, швидкість засвоєння нової інформації, вибірковість у прийнятті рішень; формування асоціативних зв'язків; загальний інтелект, що включає швидкість оцінювання та вибору рішень, адекватність дій; емоційне ставлення до оточуючого середовища і його вплив на суб'єктивне оцінювання; здатність приймати зважені та відповідальні рішення, а також адаптувати їх у разі потреби; наполегливість, цілеспрямованість, системність у виконанні завдань, рішучість і творча орієнтація на пошук аналогій, реконструкцію та комбінування; інтуїтивізм, що характеризується здатністю до швидких, іноді миттєвих, оцінок, прогнозів та рішень; порівняно швидке і якісне оволодіння трудовими навичками та майстерністю виконання завдань; а також здатність розробляти власні стратегії і тактики для розв'язання різноманітних проблем, виходу зі складних, нестандартних та екстремальних ситуацій.

Вважаємо, що розвиток креативного потенціалу як внутрішнього ресурсу особи включає також формування критичного мислення та розвиток інтелектуальних здібностей, таких як спостереження, порівняння, аналіз, комбінація, імпровізація, узагальнення, систематизація та формулювання висновків.

Розвиток креативного потенціалу може бути досягнуто через залучення учасників освітнього процесу до рефлексивно-інноваційних навчальних технологій, які сприяють максимальному розкриттю творчих здібностей

майбутніх педагогів професійного навчання. Одними з ключових шляхів підготовки до виявлення креативного потенціалу особистості є залучення студентів до творчої діяльності під час занять з різних дисциплін та організація самостійної роботи, що стимулює їх до рефлексивної практики. Розвиток рефлексивних навичок у контексті вищої освіти є, за словами О. Резван, важливим чинником формування майбутніх фахівців як суб'єктів їхньої професійної діяльності, розвитку готовності до професійної діяльності, а також основним фактором саморозвитку особистості. З метою розвитку креативного потенціалу студентів у процесі їхньої підготовки до виявлення креативності пропонуємо використовувати різноманітні форми рефлексивної діяльності: аналіз та самоаналіз відповідей під час практичних і семінарських занять, участь у диспутах і дебатах, вирішення проблемних задач, проведення тренінгів тощо. Ефективними методами та засобами, що сприяють подоланню психологічних бар'єрів, розкриттю інтелектуальних здібностей і підтримці творчого потенціалу, вважаємо також проектну діяльність студентів, участь у наукових конференціях, написання рефератів і виконання дослідницьких завдань.

Третьою умовою нами запропоновано *упровадження навчально-практичного тренінгу з формування креативності «Тренінг креативності»*, покликаного забезпечити вплив освітнього середовища на розвиток креативності студентів і сприяння формуванню та вдосконаленню набутих умінь і навичок креативності майбутніх педагогів професійного навчання.

У "Великому тлумачному словнику сучасної української мови" термін "тренінг" визначається як "тренування, а також спеціальний тренувальний режим" [46, с. 1265]. Спочатку це поняття стало популярним у психологічній практиці як метод організації підвищення компетентності в спілкуванні. Сьогодні тренінги активно використовуються не лише в психології, але й у педагогіці, соціології, економіці, управлінні, конфліктології та інших сферах.

Розглянемо кілька ключових концептуальних аспектів розуміння

навчального тренінгу з педагогічної перспективи:

Інтерактивна форма навчання, що спрямована на розвиток міжособистісних і професійних навичок [47, с.471]. Це організаційна структура, що передбачає використання інтерактивних методів, які забезпечують учасникам обмін досвідом та знаннями в комфортному емоційному середовищі з метою набуття нових знань і вмінь.

Комплекс методів навчання, за допомогою яких учасники активно залучаються до процесу навчання, стаючи активними його суб'єктами [48, с. 31].

Методи розвитку навчальних здібностей або оволодіння складними видами діяльності [49, с. 89].

Спосіб перепрограмування існуючої у людини моделі управління своєю поведінкою та діяльністю [50, с. 81].

Система навчання і підготовки професійних кадрів, що сприяє формуванню цілісного феномена професійної майстерності, властивої певному виду професійної діяльності [51, с. 16].

Інструмент для набуття знань, навичок і досвіду, а також для корекції та зміни усталених форм діяльності [52, с.18].

Активна навчальна діяльність студентів, що здійснюється під керівництвом викладача-тренера за допомогою спеціально підготовлених інструктивно-методичних матеріалів, відповідно до сучасних вимог професійної діяльності, та включає виконання тренінгових вправ, адаптованих до майбутньої професійної діяльності [53, с. 16].

Запланований процес модифікації знань і поведінкових навичок учня через набуття навчального досвіду з метою досягнення ефективності в певній діяльності [54, с.11].

Тренінг являє собою один з основних активних методів навчання, оскільки він сприяє вирішенню численних завдань, таких як аналіз різноманітних ситуацій, набуття нових знань та їх негайне застосування на

практиці, розвиток творчих здібностей та вміння працювати в команді. Тренінг розглядається як специфічний метод, який надає учасникам можливість здобувати знання на основі власного досвіду у спеціально створеному підтримуючому середовищі. Це середовище сприяє усвідомленню як позитивних, так і негативних аспектів особистісних якостей.

Науковці виділяють кілька характеристик тренінгу як технології активного навчання. По-перше, тренінг розглядається як колективний процес, що надає кожному учаснику можливість ідентифікувати себе з іншими, здобувати новий досвід, реалізовувати зворотний зв'язок, відчувати підтримку з боку колег і займатися саморозвитком. По-друге, важливим є активне залучення учасників: кожен має можливість усвідомлювати свою участь у навчальному процесі та вважає отриманий досвід «своїм». Учасники можуть вільно висловлювати свої думки, а навчальний процес фокусується не лише на отриманні знань, а й на формуванні практичних навичок та розвитку моделей поведінки. По-третє, методика проведення тренінгу передбачає формування взаємин у контексті «тут і зараз», ґрунтуючись на імітації та моделюванні проблемних ситуацій, характерних для реального життя. Протягом навчальної сесії учасники «переживають» конкретну подію, осмислюють її, змінюють свої моделі поведінки і розвивають навички прийняття рішень. По-четверте, неформальна атмосфера тренінгу та ігровий характер взаємодії сприяють позитивному настрою учасників, забезпечуючи зворотний комунікативний, емоційний та інтелектуальний зв'язок між членами групи, що допомагає уникнути одноманітності протягом усього заняття. [55, с. 43-44].

Навчально-практичний тренінг «Тренінг креативності», запропонований нами, має на меті активізацію креативного потенціалу студентів ЗВО, а також сприяння усвідомленню важливості творчого підходу в їхній професійній діяльності. Метою є поглиблення та закріплення теоретичних знань про креативність, розвиток здатності до продуктивного мислення і поведінки, а також здатності знаходити нові нестандартні (креативні) рішення для

розв'язання завдань. Крім того, тренінг спрямований на формування навичок і практичних умінь виявлення креативності в реальних ситуаціях.

Завданнями даного тренінгу є:

- Формування у студентів мотивації до креативної діяльності.
- Сприяння усвідомленню кожним учасником власної креативності та необхідності її розвитку.
- Формування уявлень про креативний потенціал як важливу характеристику особистості майбутнього педагога професійного навчання.
- Створення умов для розвитку інтелектуальних якостей, що є складовими креативності: швидкості, гнучкості та оригінальності мислення, уяви, вміння знаходити несподівані асоціації тощо.
- Усвідомлення та подолання бар'єрів для прояву та розвитку креативності, дивергентного мислення, а також формування навичок управління творчим процесом.
- Розвиток умінь для здійснення власної творчої професійної діяльності.
- Засвоєння технологій розвитку креативного потенціалу.
- Формування особистісних якостей, притаманних креативному інженеру.
- Збагачення професійного та життєвого досвіду.

Ми переконані, що використання тренінгу з розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання уможливить усвідомлення студентами своїх професійно-особистісних можливостей; розвиток дивергентного (творчого, багатоваріантного) мислення. Методи тренінгового навчання сприяють більш ефективному вибору технік подачі інформації, адаптованих до індивідуальних особливостей сприймання учасників. У процесі тренінгу використовується система активних методів навчання,

зокрема: ігрові методи (ділові, рольові, організаційно-діяльнісні ігри), метод локбуку, кейси, навчальні квести, які адаптовані до майбутньої професійної діяльності, групові дискусії, мозковий штурм, відеоаналіз та інші. Під час тренінгових занять учасники беруть участь у різних формах активності: «говорять», «пишуть», «малюють», «грають», «відчувають на дотик» і «переживають» [55, с. 46]. Комбінація таких різноманітних стилів подачі матеріалу забезпечує його ефективне сприймання на кількох рівнях: інтелектуальному (мозковий штурм, розв'язання проблем), емоційному (ігри, рольові ігри, обговорення) та фізичному (рухливі фізичні вправи). Включення різноманітних психологічних вправ у навчально-практичний спецкурс «Тренінг креативності» буде доцільним, оскільки це сприятиме налаштуванню студентів на активну діяльність, розвитку вміння розуміти інших, самоусвідомлення, виявленню власних сильних і слабких сторін, а також формуванню навичок зосередженості, релаксації й рефлексії, що допоможе визначити шляхи подальшого розвитку.

Отже, актуальність визначених педагогічних умов з метою розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання виявляється в забезпеченні ефективності кожної з них. Так, уважаємо, що *створення креативного освітнього середовища є підґрунтям для розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання* і передусім, генеруючим чинником для реалізації двох інших педагогічних умов, що має впливати на мотиваційно-аксіологічний компонент креативності; *розвиток креативного потенціалу особистості є визначальним для формування когнітивного та особистісно-рефлексивного компонентів, упровадження тренінгу «Тренінг креативність» активізує формування діяльнісно-конативного та суттєво впливає на ефективність реалізації особистісно-рефлексивного компоненту процесу розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання.*

РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

2.1 З'ясування стану розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання

Згідно з логікою дослідження, на початковому етапі констатувального експерименту було проведено анкетування з метою визначення стану проблеми розвитку креативності у майбутніх педагогах професійного навчання, а також для вивчення ставлення викладачів і студентів до креативності та основних характеристик цього поняття. У дослідженні взяли участь 46 респондентів, включаючи викладачів і студентів, які навчаються на 1-4 курсах факультету технологічної та професійної освіти за спеціальністю 015 "Професійна освіта", спеціалізація 015.37 Професійна освіта. Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології.

Мета емпіричного дослідження полягала у визначенні уявлень студентів про природу креативності, її розвиток та вплив на освітній процес. За допомогою анкетування було з'ясовано рівень обізнаності респондентів щодо ключових понять та їхнє ставлення до можливості розвитку творчих здібностей.

Результати дослідження продемонстрували неоднозначність поглядів студентів на природу креативності. Найменша частка опитаних (22,4%) дотримується позиції, що креативність є універсальною людською здатністю, яка піддається розвитку. Значно більша група респондентів (38,1%) схиляється до думки про генетичну детермінацію креативності, тобто вважає, що ця здатність є вродженою і не властива всім людям. Водночас, 23,1% опитаних пов'язують розвиток креативних здібностей з впливом соціокультурного середовища. Варто зазначити, що значна частина респондентів (15,4%) не має

чітко сформованої думки щодо даного питання.

Водночас, переважна більшість респондентів (78,3% – 36 студентів) усвідомлює значимість розвитку креативності та вважає її запорукою успішної кар'єри в будь-якій сфері діяльності. 13,1 % опитаних (6 студенти) вважають, що креативність як здатність особистості необхідна тільки людям творчих професій. 8,6 % (4 студенти) взагалі не відносять креативність до розряду професійно значущих якостей.

Результати опитування, проведеного з метою оцінки обізнаності респондентів щодо сутності ключового поняття «креативність», демонструють варіативність у його визначенні серед студентів. На запитання «Яке значення ви вкладаєте в поняття «креативність особистості?»» лише 8,6 % респондентів (4 студенти) не змогли надати жодної відповіді. Інші 93% намагалися розкрити зміст цього поняття, але зазначали лише окремі його аспекти, що вказує на часткове нерозуміння досліджуваного феномену. Зокрема, 41,3 % (19 студентів) ототожнюють «креативність» із «творчими здібностями». Проте правильніше визначати креативність не лише як певну творчу здатність чи сукупність таких, а як загальну здатність до творчості, що є близькими, але не тотожними поняттями.

Додатково, 13,0 % (6 студентів) трактують «креативність» як «нестандартність, неординарність мислення та здатність до творчого мислення». Серед інших визначень виділяються такі: «здатність створювати щось нове» (7,0 % – 4 студенти), «здатність творчо підходити до розв'язання проблем» (6,2 % – 3 студенти), «добре розвинена фантазія, багата уява» (5,1 % – 2 студенти), «уміння виділятися з маси» (4,3 % – 1 студент), «здатність сприймати світ інакше» (4,31 % – 2 студенти), «сміливість і незалежність думок» (4,34 % – 2 студенти), «уміння бачити незвичайне у звичайному» (2,17 % – 1 студент) тощо. Найбільш адекватне тлумачення поняття надали 10,2 % респондентів (7 студентів), які охарактеризували його як «здатність до творчості».

Серед ключових чинників, що сприяють реалізації креативних здібностей, 38,3% респондентів (17 студентів) вказують на "сприятливу психологічну атмосферу під час навчання" як найбільш важливу умову. Далі, 23,9% (11 студентів) відзначають "усвідомлення особистої значущості навчання", у той час як 18,4% (9 студентів) вказують на "застосування викладачами спеціальних розвивальних вправ і тренінгів". Крім того, 9,9% (5 студентів) наголошують на "креативності викладача", а 6,9% (3 студенти) вважають важливим "бажання справити враження на оточуючих". Лише 2,4% респондентів (1 студент) вказують на "перспективу успішного складання заліку або іспиту" як важливий фактор.

Відповідаючи на запитання про те, чи приділяють викладачі увагу розвитку креативних якостей у студентів, 60,2% (28 респондентів) вказали на відсутність такої уваги з боку викладацького складу, тоді як 39,6% (18 студентів) висловили позитивну оцінку. Таким чином, результати опитування вказують на недостатній рівень обізнаності більшості респондентів щодо концепції креативності та можливостей її розвитку. Проте варто зазначити, що більшість опитаних усвідомлюють важливість креативних якостей у контексті своєї майбутньої професійної діяльності.

Викладачам було запропоновано висловити свої погляди стосовно питання: «Чи вважаєте ви за необхідне формувати у майбутніх педагогів професійного навчання креативну компетентність у процесі їх підготовки в закладах вищої освіти?» Результати опитування свідчать про те, що більшість викладачів (88%, або 10 респондентів) вважають за важливе акцентувати увагу на розвитку креативності у студентів, тоді як 12% (1 викладач) висловили протилежну думку.

Аналіз отриманих даних показав, що 77,4% опитаних (7 викладачів) впевнені, що високий рівень розвитку креативності у студентів позитивно позначиться на їхніх навчальних досягненнях і можливостях її активного прояву в майбутній професійній діяльності. Невелика частка респондентів

(17,2% або 2 викладачі) вважають, що основним чинником успішності навчання є, передусім, висока мотивація студентів. Лише 5,4% (1 викладач) віднесли креативність до вторинних якостей, які не мають істотного впливу на успішність навчання та професійну діяльність студентів.

У відповідь на запитання: «На вашу думку, чи існують у вашому університеті педагогічні умови для формування креативності під час професійної підготовки майбутніх педагогів професійного навчання?» більшість опитаних (8 викладачів, що складає 65,5 %) висловили негативну думку. Натомість 34,5 % респондентів (4 викладачі) вважають, що в університеті є належні педагогічні умови для розвитку креативності.

Дослідження відповідей на запитання «Чи відчуваєте ви потребу в удосконаленні знань щодо підготовки майбутніх педагогів професійного навчання до виявлення креативності?» показало, що 9 респондентів (83,8 %) позитивно відповіли на це запитання. У той же час 3 викладачі (16,1 %) зазначили, що не відчувають необхідності в підвищенні своїх знань у цій сфері.

Коли викладачі оцінювали власний рівень педагогічної майстерності в контексті формування креативності у майбутніх педагогів професійного навчання, 4 респонденти (18,4 %) оцінили його як високий, 7 (59,1 %) — як середній, а 2 викладачі (22,5 %) визначили свій рівень як низький.

Відповідаючи на запитання: «Які зміни слід внести в навчальний процес в закладах вищої освіти для підготовки фахівців, здатних виявляти креативність у майбутній професійній діяльності?», викладачі запропонували кілька варіантів: включення спеціальних курсів, факультативів та тренінгів з розвитку креативності (38,7 % — 5 викладачів); застосування творчих завдань, ділових ігор та «круглих столів» у навчальному процесі (26,8 % — 3 викладачі); проведення спеціальних консультацій з викладачами для підвищення їхньої компетентності в цій сфері (18,2 % — 2 викладачі); організація різних конкурсів та олімпіад (10,7 % — 1 викладач) тощо.

Більшість викладачів (79,5 %, або 10 респондентів) вважають важливим

орієнтувати навчальний процес на розвиток креативності студентів. Серед об'єктивних чинників, які стримують цей розвиток під час занять, викладачі зазначають обмеженість навчального часу (40,8 %, або 5 опитаних), низьку мотивацію студентів (35,4 %, або 4 респонденти), інертність самих учнів (13,9 %, або 2 викладачі) та недостатню обізнаність щодо можливостей впровадження творчих підходів у процес навчання (9,9 %, або 1 респондент).

У відповідь на відкрите питання про ставлення до креативності студентів у навчальному процесі, більшість викладачів (74,1 %, або 9 осіб) висловили однозначну підтримку проявам креативності під час самостійної роботи та підготовки наукових праць (рефератів, курсових тощо). Однак лише 25,9 % (3 викладачі) визнали необхідність креативного підходу під час практичних занять. Вони мотивували свою позицію необхідністю виконання запланованих завдань у повному обсязі та побоюванням, що креативність може суттєво порушити хід заняття чи відволікати інших студентів від розуміння матеріалу.

Здійснене анкетування підтвердило, що більшість викладачів ЗВО мають достатнє розуміння поняття «креативність» і усвідомлюють важливість акцентування на підготовці майбутніх педагогів професійного навчання до виявлення креативності у їхній професійній діяльності. Проте, вони вважають, що у їхньому університеті бракує необхідних педагогічних умов для цього процесу.

Важливо зазначити, що більшість викладачів оцінюють свій рівень педагогічної майстерності у формуванні креативності як середній та виявляють потребу в поліпшенні знань з питань розвитку креативності у майбутніх педагогів професійного навчання.

Отримані результати дослідження ставлення викладачів і студентів до креативності, а також до сутнісних характеристик цього поняття та факторів, що сприяють або стримують її розвиток, будуть використані в процесі подальшої експериментальної роботи.

Отже, результати проведеного пілотного дослідження свідчать про актуальність проблеми підготовки студентів до виявлення креативності у професійній діяльності для викладачів і студентів сучасних закладів вищої освіти. Це питання потребує вирішення, оскільки, з одного боку, студенти демонструють поверхневе і обмежене розуміння суті креативності, а також пасивність у формуванні власної позиції щодо використання креативного підходу в майбутній професії, а з іншого боку, викладачі виявляють потребу в удосконаленні знань про методи і засоби розвитку креативності, а також у підвищенні свого рівня педагогічної майстерності в підготовці студентів до креативної діяльності. На основі отриманих даних зроблено висновок про необхідність впровадження в навчальний процес педагогічних умов, які сприятимуть розвитку креативності у студентів.

2.2 Упровадження розроблених педагогічних умов розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання

Спираючись на обґрунтовані в підрозділі 1.1-1.3. магістерського дослідження теоретичні позиції, у цьому параграфі нами здійснено опис експериментальної роботи щодо реалізації на практиці педагогічних умов розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання.

Експериментальну роботу з розвитку креативності студентів було організовано з урахуванням теоретично обґрунтованих педагогічних умов:

1. Створення креативного освітнього середовища як підґрунтя для розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання.
2. Розвиток креативного потенціалу особистості майбутніх педагогів професійного навчання.
3. Упровадження навчально-практичного тренінгу з формування креативності «Тренінг креативності».

Впровадження педагогічних умов, розроблених для розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання, здійснювалося під час формувального етапу експерименту, метою якого було:

- формування в студентів інтересу до досліджуваної проблематики, ціннісних орієнтацій, що сприяють позитивному ставленню до розвитку творчих здібностей та потреби в реалізації креативності у професійній діяльності. Важливим аспектом було розвиток здатності до самостійної мотивації для набуття знань, умінь і навичок, необхідних для прояву креативності у процесі професійної підготовки – мотиваційно-аксіологічний компонент;

- оволодіння студентами системою знань, яка охоплює сутність, принципи та особливості креативної діяльності, а також технології саморозвитку та рефлексії; методи і технології виявлення креативності – когнітивний компонент;

- розвиток у студентів здатності до творчого розв'язання професійних завдань, використання прийомів креативної поведінки; формування поведінкових і комунікативних навичок, а також умінь ефективно реалізувати креативність у різних стандартних і нестандартних професійних ситуаціях – діяльнісно-когнітивний компонент;

- формування у майбутніх педагогів професійного навчання особистісних та професійних якостей, важливих для виявлення креативності, таких як відповідальність, комунікативність, оптимізм та емоційна залученість до творчої діяльності; розвиток рефлексивних умінь, здатності до самоконтролю, самоаналізу та саморегуляції власної креативної діяльності, а також навичок самоорганізації і самореалізації – особистісно-рефлексивний компонент.

Упровадження розроблених педагогічних умов розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання в практику роботи університету відбувалось у ході формувального етапу експерименту протягом 2023–2024 навчальних років у Глухівському національному педагогічному університеті

імені Олександра Довженка серед студентів, які навчаються за спеціальністю 015 Професійна освіт. Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології.

В експериментальній групі вводився незалежний фактор, тобто запропонована нами система щодо реалізації комплексу педагогічних умов розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання. У контрольній же групі такий фактор не вводився.

У навчальному процесі педагогічні умови, які ми виділили, реалізувалися через різноманітні формати, такі як ситуаційні завдання, тренінги, методи мозкової атаки, а також використання ментальних карт і кластерів для вирішення проблемних ситуацій. Зокрема, технології розвитку технічної творчості, що базуються на теорії розв'язання винахідницьких задач (ТРВЗ), також стали важливим елементом. Основною характеристикою цих методик є наявність проблеми, що потребує розв'язання; вони орієнтовані на активізацію наукових знань і життєвого досвіду студентів та передбачають застосування креативних підходів до вирішення професійних завдань.

У позанавчальній діяльності реалізовувався комплексний розвиток креативності студента, а також активізація його мотиваційних, пізнавальних, комунікативних, емоційно-ціннісних і рефлексивних аспектів через організацію і проведення майстер-класів, участь у заходах на кшталт «Дня відкритих дверей», «Дебюту першокурсника», конкурсу на «Кращу академічну групу», олімпіад і конкурсів наукових робіт. У рамках професійно орієнтованої науково-дослідницької діяльності відбувалася актуалізація творчого потенціалу майбутніх педагогів у формі курсових проектів, статей та доповідей на наукових конференціях, що сприяло формуванню мотивації до творчої діяльності та професійної креативності.

У контрольній групі навчання здійснювалося за традиційною системою, що передбачала подачу матеріалу у готовому вигляді під час лекційних занять, без елементів проблемного навчання. Семінарські заняття мали характер

традиційного репродуктивного навчання, під час якого студенти відтворювали почуту інформацію з лекцій, доповнюючи її матеріалом з рекомендованої літератури. Таким чином, семінарські заняття зосереджувалися на засвоєнні стандартів чужого досвіду, не сприяючи актуалізації особистісного досвіду студентів. Це відбувалося в умовах суб'єкт-об'єктних відносин між викладачем і студентами, де думка педагога та авторів навчальних посібників розглядалася як єдине правильне рішення. Більшість завдань також мала репродуктивний характер.

Упровадження першої педагогічної умови – *створення креативного освітнього середовища як підґрунтя для розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання* – спиралось на обґрунтовану в 1 розділі магістерської роботи її теоретичну основу та здійснювалось шляхом забезпечення в освітньому процесі сприятливих для формування креативності особистості умов.

Метою впровадження даної умови є формування креативності у майбутніх педагогів професійного навчання шляхом активізації їх діяльності на розвиток творчих здібностей, формування ціннісних орієнтацій та мотивації до самореалізації в професії. Це досягається через організацію та розширення змісту навчально-виховного процесу в університеті, що сприяє створенню надійної мотиваційної основи для розвитку і прояву креативності студентів.

Для реалізації цієї мети ми визначили кілька напрямків. По-перше, формування позитивної мотивації до розвитку і виявлення креативності. По-друге, створення доброзичливої та творчої атмосфери, яка стимулює індивідуальність до прояву креативності, ґрунтуючись на визнанні здібностей, точок зору та індивідуальних цінностей кожної особи. По-третє, інтеграція ідей через спільний пошук рішень проблем у творчій діяльності, що передбачає залучення всіх членів групи до створення креативного продукту на рівні інтелектуальної, емоційної та дослідницької активності, та підвищує почуття персональної відповідальності у кожного учасника.

Механізм формування креативного освітнього середовища як ключової педагогічної умови для розвитку креативності студентів включає в себе забезпечення особистісного простору для креативної діяльності, формування мотивації до прояву креативності, а також формування уявлень про суть креативності та техніки креативної діяльності. Важливо також забезпечити взаємозв'язок між теоретичними знаннями про креативність та набутими навичками; усунути бар'єри, що стримують прояв креативності; підтримувати високий рівень проблемності й творчості в навчальному процесі; надати студентам можливість приймати багатоваріантні креативні рішення; залучати їх до різних форм навчальної та дослідницької діяльності, що сприяє розвитку креативності; проводити рефлексію щодо особистісних якостей і креативних навичок як передумови успішності в майбутній професійній діяльності; а також організувати самостійне навчання з урахуванням індивідуальних траєкторій професійного становлення.

Зосередимо увагу на методології реалізації першої педагогічної умови. Виходячи з рекомендацій фахівців щодо формування креативного освітнього середовища та розвитку творчих здібностей учнів (І. Особов, В. Сластьонін, С. Смирнов, А. Савенков, Є. Рябова та ін.), під час експериментальної роботи ми виявили важливість дотримання викладачами принципу поваги до особистості студента. Це передбачає коректність у веденні дискусій, створення вільної атмосфери під час занять, а також стимулювання внутрішньої свободи та відкритості студентів.

Крім того, викладачі повинні підтримувати усвідомлення студентами значущості творчої діяльності та чутливості до суперечностей, уникаючи формування конформного мислення і зміцнюючи впевненість у власних силах. Важливими аспектами є лояльність в оцінюванні ідей, здатність слухати власне «Я» та виявляти повагу до думок інших. Викладачі повинні заохочувати високу самостійність у навчальній діяльності, стимулювати студентів до визначення цілей, завдань та способів їх вирішення, а також підтримувати

пріоритет власної дослідницької практики над репродуктивним засвоєнням знань.

Додатково необхідно стимулювати мотивацію досягнення успіху та нейтралізувати мотивацію уникнення невдач, заохочуючи студентів до обґрунтованого ризику в пошуку власних шляхів вирішення завдань. Важливо також розвивати самоорганізацію, цілепокладання, цілеспрямованість, самореалізацію, самовдосконалення та рефлексію у студентів. Викладачі повинні ініціювати інтуїтивні дії студентів, направляючи їх на подальший логічний аналіз висунутої ідеї, розвивати уяву та фантазію, спиратися на позитивні емоції, а також створювати ситуації, що вимагатимуть прийняття творчих рішень.

Важливо впроваджувати завдання відкритого типу, які передбачають пошук множинних рішень, навіть якщо вони здаються маловірогідними. При цьому слід забезпечити, щоб розвиваючі можливості навчального матеріалу переважали над його інформаційною насиченістю. Для активізації емоційної сфери студентів, викликанні в них почуття подиву та захоплення через використання ефектів новизни та несподіванки, застосовувався метод комунікативної атаки. Цей метод сприяє швидкому залученню, мобілізації та зацікавленню аудиторії в навчальному процесі. Додатково, ефективним прийомом для досягнення зазначеного ефекту стало максимальне акцентування на суперечностях, які можуть бути як реальними, так і уявними, або навіть спеціально організованими викладачем з метою стимулювання активної розумової діяльності студентів. Цей метод був використаний, зокрема, на початкових заняттях з тем, пов'язаних із творчістю та креативністю в рамках викладання дисципліни «Професійна педагогіка».

Як приклад наведемо ситуації-роздуми, що засовувались викладачами на заняттях із «Професійної педагогіки» для стимулювання студентів до роздумів щодо ролі творчості й креативності в житті людини: А. Ейнштейн зазначав, що «творчість є заразливою, і її варто передавати іншим». С. Джобс стверджував,

що «творчість полягає в поєднанні різних елементів; творчі люди часто відчують певну провину, адже їхній процес створення здається простим, оскільки вони здатні інтегрувати свій досвід та навички для генерування нових ідей». Г. Адамс підкреслював, що «креативність та винахідливість індивідів є рушійною силою прогресу; історія формується лідерами, а не послідовниками». Т. Роббінс вказував, що «креативність означає оригінальне поєднання вже відомих елементів». Л. Барнетт наголошував, що «секрет усіх видатних творців полягає в їхній допитливості до життя в усіх його проявах». С. Далі попереджав: «Не бійтеся досягати досконалості, адже це недосяжна мета, і в ній немає нічого позитивного». Б. Мунарі стверджував, що «все, що існує в нашому світі, може бути трансформовано; мінливість є єдиною константою реальності». Р. Бренсон зазначав, що «креативність полягає в винаході, експериментуванні, розвитку, прийнятті ризиків, порушенні правил, навчанні на помилках і отриманні задоволення». М. Анджелоу стверджувала, що «креативність не може бути вичерпана; чим більше ви її використовуєте, тим більше її отримуєте». Б. Шоу, в свою чергу, зазначав: «Я бачу різні речі й запитую: "Чому?" Я ж вигадую те, чого не існує, і питаю: "Чому ні?"».

Використання методів доведення і переконання в навчальному процесі сприяло активізації вольових зусиль студентів через пояснення необхідності засвоєння навчального матеріалу для розвитку їх творчих здібностей та креативності в особистому житті та професійній діяльності. У процесі вивчення відповідних тем застосовувалися різноманітні прийоми: посилення на позитивні наслідки володіння інформацією про креативність, а також на негативні наслідки її відсутності; індуктивні методи, які передбачали спільне розмірковування над конкретними прикладами прояву креативності з подальшим узагальненням її значення; дедуктивні методи, які рухалися від узагальнень до конкретних прикладів. Також використовувалися незаперечні факти, авторитетні джерела та особи; аналогії і порівняння, що підкреслювали актуальність і практичну значущість отриманих знань у сфері виявлення

креативності, зокрема, можливість перевірки на практиці, легкість впровадження знань, їх використання для розв'язання особистісних проблем, формування професійної компетентності та успішності в кар'єрі. У процесі навчання також виявлялися суперечності в критичних зауваженнях аудиторії, застосовувалися прийоми «так, але...» (визнання думки аудиторії з подальшим поверненням до позиції викладача) та «бумеранга» (відповідь на запитання запитанням або аргументом на аргумент).

Реалізуючи першу педагогічну умову, ми прагнули того, щоб у студентів сформувалось системне, багатопланове уявлення про сутність, сенс, значущість креативності для інженерної діяльності, стимулюючи оволодіння ними знаннями, вміннями та навичками креативності.

Ефективне втілення першої педагогічної умови було підкріплено створенням позитивного емоційного контексту під час навчальних занять. Вміння викладача заохочувати студентів, активувати їхній інтерес та формувати ситуації успіху відіграло ключову роль у цьому процесі. Набутий досвід свідчить, що в атмосфері доброзичливості, довіри, емпатії та поваги, яку створює педагог, студенти виявляють прагнення максимально реалізувати свій потенціал. Важливе значення в подоланні психологічних бар'єрів, які стримують креативність, а також у формуванні креативного клімату на заняттях, має доброзичливе та зацікавлене ставлення викладача.

Якщо студент відчуває цінність своєї самостійної думки та творчого пошуку, він зазвичай намагається вирішувати складніші завдання. Під час формування креативного середовища викладачі прагнули викликати у студентів стан психофізіологічної когерентності, усуваючи бар'єри креативності, такі як стереотипи про те, що креативність притаманна лише певним особам, ігнорування спроб студентів до нестандартних рішень, страх невдачі та емоційне напруження, пов'язане з високим рівнем тривожності.

З цією метою викладачі створювали атмосферу довіри, відкритості та емоційного комфорту, надавали студентам час для осмислення ситуації перед

початком діяльності, заохочували генерування ідей та підтримували різноманітні способи мислення, інтуїтивне вирішення проблем. Толерантно обговорюючи суперечливі питання, вони стимулювали студентів до активності. Відчуття успіху та задоволення, яке виникає у студентів, позитивне ставлення до власних оцінок і суджень, підтримка, довіра, гумор, а також надання прикладів із власної практики, включаючи невдачі, підкреслювали необхідність постійного самовдосконалення і підтримували впевненість у здібностях студентів. Висловлення підтримки на кшталт: «Ти здатний це зробити», «Я вірю, ти зможеш», «Мені сподобалося, як ти...», «Твоя думка дуже цікава» стали важливими інструментами формування позитивного емоційного ставлення до навчання, сприяючи виявленню креативності у майбутніх педагогів.

Отже, застосовані педагогічні методи, технології та заходи, орієнтовані на створення креативного середовища у закладах вищої освіти, стали запорукою формування креативності у майбутніх педагогів професійного навчання. Це сприяло виникненню потреби у творчому підході до розв'язання завдань, визнанню важливості креативності для досягнення ефективних результатів, а також прагненню студентів до креативності. Зокрема, це виявилось визначальним для розвитку мотивації до самореалізації в професії, що, в свою чергу, позитивно вплинуло на формування мотиваційно-аксіологічного компоненту креативності у майбутніх педагогів професійного навчання та сприяло реалізації двох інших педагогічних умов.

Першочерговими завданнями з реалізації другої педагогічної умови *розвиток креативного потенціалу особистості майбутніх педагогів професійного навчання* ми вважали активізацію творчих ресурсів студентів, їхніх творчих здібностей, само актуалізацію особистості, розвиток критичного мислення, здатностей до спостереження, комбінування, порівняння, аналізу, узагальнення, імпровізації, систематизації, уміння робити висновки тощо.

Для сприяння розвитку креативного потенціалу студентів найбільш ефективним виявилось впровадження у навчальний процес технології розвитку технічної творчості, основою якої є теорія розв'язання винахідницьких задач (ТРВЗ). Ця технологія базується на стимулюванні студентів до прояву творчості в їхній пізнавальній діяльності шляхом формування емоційно-ціннісного ставлення до навчального матеріалу та дій; запровадження суб'єкт-суб'єктної взаємодії; а також створення умов для пошуку та відкриття, що замінює традиційний підхід, орієнтований на «риторику тверджень».

В процесі використання методів і прийомів ТРВЗ на формувальному етапі експерименту формується стиль мислення, який акцентується на самостійній генерації знань. Це сприяє розвитку навичок виявлення, постановки та вирішення проблемних завдань у певній галузі діяльності, удосконаленню вмінь виділяти закономірності досліджуваних явищ. Виникає установка на ефективне використання ресурсів для розв'язання поставлених завдань, що, в свою чергу, сприяє формуванню світоглядної позиції, яка сприймає життя як динамічний простір відкритих завдань [63, с. 12].

Один із активних методів теорії розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ), що був використаний на даному етапі дослідження, полягає в застосуванні методу моделювання маленькими чоловічками (МММЧ). Згідно з Г. Альтшуллером, суть даного методу полягає в представленні об'єкта задачі або конфліктної зони (оперативної зони) у вигляді великої кількості маленьких чоловічків, що виконують суперечливі або ідеальні вимоги. Ці маленькі чоловічки демонструють, яким чином слід перебудувати систему. Зменшивши суперечливі вимоги до компактної зони, виконавцю постає дилема: він не знає законів і правил, що регулюють трансформацію цієї зони, а також не має необхідних знань і готових рішень у цій сфері. Наказуючи маленьким чоловічкам змінюватися задля усунення протиріч, виконавець може вільно

управляти процесом у певній ігровій зоні. Отримавши бажану структуру, він намагається визначити, чи існують подібні рішення в реальному світі.

Цей підхід можна порівняти з емпатією, що полягає в ототожненні себе зі змінним об'єктом, проте він має і суттєві відмінності. Під час застосування емпатії винахідник відкидає дії, що є неприйнятними для людини, такі як дроблення. Метод МММЧ зберігає наочність і простоту емпатії, водночас усуваючи неподільність об'єкта. Об'єкт, представлений у формі натовпу маленьких чоловічків, зберігає всі свої властивості, але може модифікуватися відповідно до наших вказівок. Їм можна надавати різні цілі й спостерігати, яким чином вони їх досягатимуть. Маленькі чоловічки самостійно або за нашою допомогою формують несуперечливу картину, що й буде структурою вирішення проблеми, здатною легко асоціюватися з відомими технічними рішеннями.

Метод ММЧ (моделювання множинних компонентів) є корисним інструментом у ситуаціях, коли відсутні прототипи, і необхідно створити базову модель для подальшого аналізу. Цей метод сприяє усуненню психологічної інерції, що заважає сприйняттю об'єкта аналізу як єдиного цілого, та дозволяє сформувати структуру, яка викликає у пам'яті образ рішення.

Процес застосування методу ММЧ включає низку структурованих етапів:

Формулювання проблеми: Необхідно чітко описати проблему і виділити конкретний елемент—об'єкт, що підлягає змінам. Також слід сформулювати суперечливі вимоги до цього об'єкта.

Візуалізація об'єкта: Уявити об'єкт як множину малих фігурок, які представляють його компоненти. Важливо виділити частину об'єкта, здатну задовольнити вимоги завдання, і представити цю частину у вигляді групи малих фігурок.

Групування фігурок: Розділити фігурки на різні групи, кожна з яких діє відповідно до умов завдання і виконує специфічну функцію або відображає

певну властивість об'єкта. Розташувати ці фігурки на частині об'єкта, що підлягає вимірюванню (за довжиною, площею або об'ємом).

Аналіз моделі: Оцінити отриману модель та за необхідності її перебудувати, даючи фігуркам відповідні команди для виконання необхідних дій, уникаючи конфліктів між різними групами. Це допоможе знайти технічне рішення для поставленої задачі.

За приклад наведемо задачу про дозатор, яка була запропонована студентам у процесі вивчення дисципліни «Трактори та автомобілі». «Дозатор палива виконаний у вигляді чаші ваг. Після досягнення певного обсягу рідини він нахиляється вліво, внаслідок чого відбувається виливання вмісту (див. Рис. 2.2.3). Після цього дозатор повертається у вертикальне положення. Однак під час зливу пального ліва частина стає легшою, що призводить до швидшого повернення дозатора в початкову позицію, ніж це потрібно. Цей процес призводить до явища «недозливу», яке є неконтрольованим і позначається на точності роботи пристрою. Постає питання: як можна усунути цю проблему, зберігаючи при цьому простоту конструкції?

Уявімо собі дозатор як групу маленьких фігурок. Розділимо цю групу на фігурки, що символізують воду (дівчатка), та фігурки, що уособлюють вантаж (хлопчики).

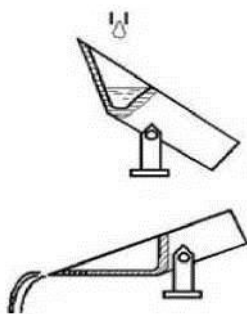

Рис. 2.2.3

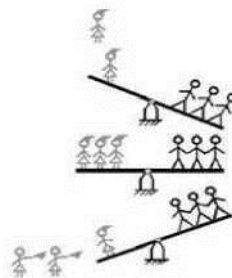

Рис. 2.2.4

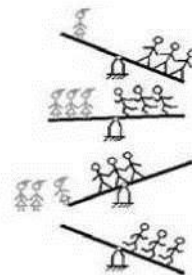

Рис. 2.2.5

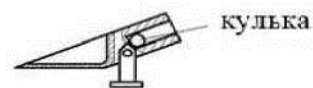

Рис. 2.2.6

Видно, що хлопчики не чекають, поки дівчинки зістрибнуть, тому й виникає конфлікт. (Рис. 2.2.4). А щоб його не було, хлопчики повинні дівчаток почекати, скажімо, так: (Рис. 2.2.5)

Із технічної точки зору це виглядає, припустимо, так: (Рис. 2.2.6) Конфлікт усунено».

У процесі застосування методів ТРВЗ викладачі активно стимулювали такі інтелектуальні дії, як порівняння, аргументація та обґрунтування вибору студентами. Завдяки впровадженню цих методів, безсумнівно, відбулося розвиток таких складових креативного потенціалу студентів, як уява, винахідливість, здатність бачити нове в звичних явищах, а також уміння переносити знання та навички в нові ситуації. Студенти отримали можливість формувати аналітичне, альтернативне та синтетичне мислення, що дозволило їм подолати бар'єри творчого мислення.

Наступним етапом у реалізації другої педагогічної умови стало забезпечення проблемного характеру освітнього процесу для майбутніх педагогів професійного навчання. У традиційній формі навчання викладач надає теоретичні знання у готовому вигляді, тоді як у контексті проблемного навчання він спонукає студентів до осмислення суперечностей і самостійного пошуку їх вирішення. Використання методів проблемного навчання на формульовальному етапі експерименту створило можливість для активної творчої участі студентів у процесі засвоєння нових знань, формуючи їхні пізнавальні інтереси, підвищуюючи ступінь органічного засвоєння знань та мотивацію. Це також сприяло розвитку їхньої креативності через моделювання реального творчого процесу в умовах проблемної ситуації та управлінні пошуком рішень. У цьому процесі усвідомлення, прийняття та вирішення проблемних ситуацій відбувалося за умов оптимальної самостійності студентів, проте під загальним керівництвом педагога, який спрямовував їх у необхідному напрямку в ході спільної взаємодії.

Методи проблемного навчання, які ми використовували для розвитку креативного потенціалу студентів, включають такі підходи, як "мозковий штурм", евристична бесіда, кейс-метод, метод синектики та ділова гра.

На першому етапі впровадження проблемного навчання ми розпочали з проблемного викладу лекційного матеріалу. Цей підхід полягає в тому, що викладач самостійно формулює проблему і шукає її розв'язання. Таким чином, студенти не лише ознайомлюються з процесом вирішення проблем, але й вивчають логіку самого процесу, спостерігаючи за аргументацією викладача та контролюючи переконливість його доводів. В рамках проблемного викладу педагог ставить проблемні питання, пояснює гіпотези, організує уявні експерименти та підводить до висновків з різних варіантів рішень, демонструючи необхідність їх перевірки.

Активна участь студентів у процесі пошуку істини проявляється у прогнозуванні наступних кроків міркування або експерименту. Як свідчить практика, з розвитком креативності студентів їхня активність під час проблемного викладу зростає, що дозволяє перейти до наступного етапу – спільного навчання. На цьому етапі викладач формулює проблему, а рішення досягається спільно зі студентами. Викладач спрямовує їхнє мислення, заохочує активність та генерування нових ідей і рішень, сприймаючи студентів як основних суб'єктів навчального процесу. Важливим є врахування психологічного стану студентів, які беруть участь у такому навчанні: студенти повинні усвідомлювати свою роль як суб'єктів діяльності, розуміючи, що їхні ідеї та рішення не будуть відхилені, навіть якщо вони відрізняються від думок викладача.

Один із сучасних методів стимулювання розвитку креативного мислення є друдл (doodle), графічна головоломка, що має численні можливості для інтерпретації. Це чорно-білі зображення-загадки, які не дозволяють однозначно визначити, що саме вони зображують. У процесі роботи з друдлами використовуються три типи питань, які сприяють розвитку різних видів мислення: "Про що ви подумали?" — для стимуляції асоціативного мислення; "Що це?" — для розвитку дивергентного мислення; "На що це схоже?" — для заохочення творчого мислення. Важливо зазначити, що у

друдлах немає єдино правильної відповіді. Найбільш вдале рішення часто є тим, яке спочатку може не приходити в голову, але після озвучення стає очевидним. Оригінальність і гумор відіграють важливу роль у цьому процесі. Розгадування друдлів сприяє розвитку асоціативного та критичного мислення, уяви, фантазії, уваги і пам'яті студентів, а також є ефективним методом активізації їхньої пізнавальної діяльності. Даний ігровий метод використовувався нами в якості розумової розминки на початку занять з "Вищої математики". Приклади друдлів, запропонованих студентам, наведені в додатках (Додаток І). В додатку також представлено найбільш оригінальні відповіді на запитання "Що це?" (Рис. 2.2.8).

1. Розетка; виделка від електроприладу; таця з чашками; космічний корабель (вид ззаду); пароплав (вид зверху). 2. Потяг у тунелі. 3. Олівець. 4. Мексиканець у сомбреро. 5. Ведмідь, що злазить із дерева.

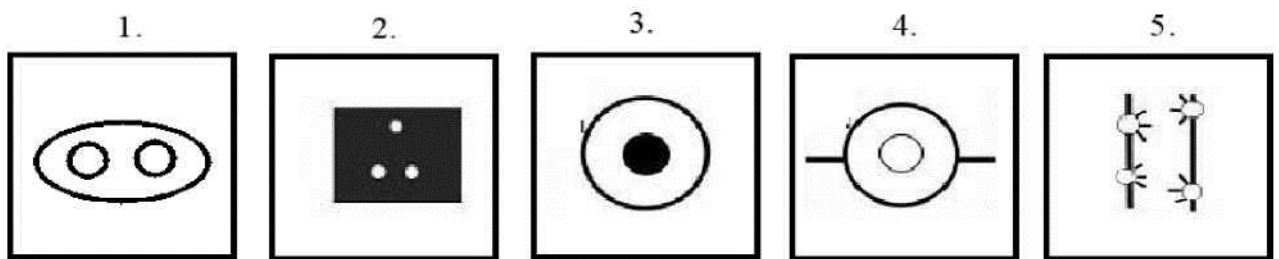

Рис. 2.2.8 Друдли

З метою розвитку креативних здібностей майбутніх педагогів професійної освіти було організовано освітнє середовище, яке стимулювало рефлексивну діяльність. За допомогою аналізу власних досягнень під час практичних занять, дискусій та вирішення проблемних ситуацій студенти мали змогу глибше усвідомити свої сильні сторони та розвинути творчий потенціал. Цей підхід сприяв формуванню самостійної, критично мислячої особистості, готової до інноваційної педагогічної діяльності."

Імплементація в навчальний процес третьої педагогічної умови - *упровадження навчально-практичного тренінгу з формування креативності «Тренінг креативності»* - була спрямована на забезпечення впливу

креативного освітнього середовища на розвиток креативного потенціалу студентів і сприяння формуванню та вдосконаленню набутих умінь і навичок креативності майбутніх педагогів професійного навчання.

Методи тренінгового навчання сприяють ефективнішому вибору технік подачі інформації з урахуванням індивідуальних особливостей сприймання учасників. У ході тренінгу застосовується система активних навчальних методів, серед яких ігрові техніки (ділові та рольові ігри, організаційно-діяльнісні ігри), кейси (ситуації, що потребують аналізу та пошуку рішень), метод синектики, ситуаційний аналіз, навчальні квести, адаптовані до майбутньої професійної діяльності, групові дискусії, мозковий штурм, відеоаналіз, психологічні вправи та інші. Учасники тренінгу заохочуються до активної участі, що включає «говоріння», «писання», «малювання», «гру», «тактильні відчуття» та «емоційні переживання». Інтеграція цих різноманітних стилів презентації навчального матеріалу забезпечує ефективне сприйняття на інтелектуальному (мозковий штурм, вирішення проблем), емоційному (ігри, рольові ігри, дискусії) та фізичному (рухливі вправи) рівнях.

Важливим елементом програми може стати тренінг з розвитку креативності, який включає різноманітні психологічні вправи. Ці вправи допоможуть студентам налаштуватись на активну роботу, краще розуміти інших, пізнавати себе, виявляти свої сильні та слабкі сторони, розвивати навички зосередженості, релаксації і рефлексії, а також окреслювати шляхи подальшого розвитку.

Мета тренінгу полягає в поглибленні та закріпленні теоретичних знань студентів щодо креативності, а також у сприянні усвідомленню власної креативності. Це передбачає розвиток здатності до продуктивного мислення і поведінки, а також формування практичних навичок майбутніх педагогів у використанні креативних технік. Важливим аспектом є формування особистісних якостей і поведінкових навичок, необхідних для реалізації креативності у професійній сфері.

Завдання тренінгу «Тренінг креативності» включають:

- теоретичну та практичну підготовку майбутніх педагогів до виявлення креативності;
- підвищення мотивації у формуванні готовності до прояву креативності у професійній діяльності;
- формування уявлень про креативний потенціал як суттєву характеристику особистості майбутнього педагога;
- систематизацію знань студентів щодо особливостей креативної діяльності;
- розвиток особистісних якостей, необхідних для реалізації креативності у професійній діяльності;
- створення умов для розвитку інтелектуальних якостей, що складають креативність, таких як швидкість, гнучкість, оригінальність мислення, уява та здатність знаходити несподівані асоціації;
- усвідомлення та подолання бар'єрів для прояву та розвитку креативності і дивергентного мислення, а також формування навичок управління творчим процесом;
- розвиток навичок управління креативним процесом і здатності реалізовувати власну творчу професійну діяльність, а також засвоєння технологій розвитку креативного потенціалу.

Результати впровадження тренінгу в підготовку студентів до виявлення креативності вказують на усвідомлення студентами своїх професійних і особистісних можливостей, розвиток дивергентного (творчого) мислення, а також інтелектуальних і особистісних характеристик, що сприяють креативній діяльності. Додатково, тренінг стимулює розвиток важливих рефлексивних здібностей, які є критичними для успішної навчальної та професійної діяльності. Він також сприяє зниженню негативних емоційних проявів під час навчання, таких як стрес, втома, тривога і агресивність, а також формуванню вмінь адекватно обирати та застосовувати креативні техніки.

Впровадження навчально-практичного тренінгу «Тренінг креативності» сприяло формуванню сприятливого креативного освітнього середовища, яке надає студентам можливість проявити активність, самостійність і творчість у процесі креативної діяльності. Це, в свою чергу, сприяє наповненню навчального процесу особистісним змістом, активізації креативного потенціалу студентів, а також їхній схильності до рефлексії, постійного аналізу і оцінки власних особистісних і професійних якостей. Підвищення впевненості в собі є невід'ємною умовою ефективної підготовки до виявлення креативності в майбутній професійній діяльності.

Заняття навчально-практичного тренінгу «Тренінг креативності» було організовано у цікавій та інтерактивній формі, що включала різноманітні розвиваючі, комунікативні, тілесно-орієнтовані та арт-терапевтичні вправи. Метою тренінгу було сприяти розвитку учасників у пошуку нетрадиційних рішень, формуванні незвичних пропозицій і асоціацій, а також генеруванні нових ідей і гіпотез. Протягом занять ведучий та учасники дотримувалися основних принципів групової роботи, які прийняті в психологічній практиці: активності, щирості, конфіденційності, доброзичливості, естетичного нейтралітету під час виконання творчих завдань, можливості відмови від участі в завданні, уникнення відволікань, а також принципу «тут і зараз».

Структура заняття «Тренінгу креативності» складалася з трьох основних частин: теоретичної (організаційно-змістовної), практичної (основної) та рефлексивної (підсумкової). Організаційно-змістова частина була спрямована на формування доброзичливої та продуктивної атмосфери, налаштування студентів на активну участь, стимулювання робочого самопочуття та оцінювання рівня засвоєння матеріалу (отримання зворотного зв'язку). Основна частина тренінгу включала серію тематичних завдань, орієнтованих на професійний розвиток, у поєднанні з вправами, що сприяють зняттю психологічного та м'язового напруження. Підсумкова частина

охоплювала обговорення досягнутих результатів, саморефлексію, релаксацію та процедуру завершення тренінгового заняття.

З метою створення сприятливого, відкритого та продуктивного навчального середовища в процесі занять використовувалися різноманітні ігрові завдання, такі як «Моє ім'я», «Сніговий ком», «Джунглі», «Нетрадиційне привітання», «Загальна увага», «Який я?» та інші (Додаток Л). Одним із прикладів є справа «Моє ім'я». Ведучий пропонує учасникам представитися, здійснюючи це за допомогою візитних карток, на яких кожен учасник зазначає своє тренінгове ім'я. Кожен має можливість вибрати ім'я, яке йому подобається: своє справжнє, ігрове, ім'я літературного персонажа або ім'я, що створює певний образ. Після підготовки візиток учасники по черзі представляють своє ім'я та діляться історією його походження. Основною метою цієї справи є надання можливості кожному учаснику підкреслити свою індивідуальність під час першої зустрічі.

Для активізації учасників тренінгу та налаштування їх на продуктивну діяльність були застосовані такі справи, як «Ноев ковчег», «Соціометрія», «Загальна увага», «Ревіння мотора», «Карлики й велетні», «Хімія» (Додаток Л).

Ефективність проведення тренінгу підтверджується результатами фінального анкетування, згідно з якими 92% учасників визнали себе творчими особистостями, здатними розвивати свій креативний потенціал.

Отже, відповідно до мети та завдань даного дослідження, нами були впроваджені педагогічні умови, що сприяють підготовці студентів до розвитку їхньої креативності. Реалізація цих умов відбувалася в процесі навчання студентів за обраними дисциплінами та під час активної участі в навчально-практичному тренінгу «Тренінг креативності». Спостереження за діяльністю викладачів і студентів надало можливість дійти висновку про доцільність інтеграції науково обґрунтованих педагогічних умов у навчальний процес вищих навчальних закладів. Результати експериментальної перевірки

ефективності дослідно-експериментальної роботи будуть представлені в наступному підрозділі.

2.3. Аналіз ефективності результатів дослідно-експериментальної роботи розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання

Багатогранність розглянутої проблеми вимагає не лише серйозної теоретичної основи, але й застосування відповідних практичних інструментів. Визначені в теоретичній частині магістерського дослідження змістові та структурні характеристики компонентів креативності, а також їх критерії, відкрили можливості для формування педагогічного експерименту. Для перевірки висунутого гіпотетичного твердження стосовно ефективності педагогічних умов підготовки студентів до прояву креативності у професійній діяльності протягом 2023-2024 років було реалізовано педагогічний експеримент. Цей експеримент виступає основним методом збору даних, а також комплексом дослідницьких методів, що забезпечують наукову об'єктивність та доказову перевірку коректності аргументованої на початку дослідження гіпотези.

Експеримент здійснювався в умовах, що максимально наближені до реальних, без втручання в структуру та перебіг освітнього процесу. У процесі дослідження оцінювалися законність, ефективність та результативність педагогічних умов, що сприяють підготовці студентів до виявлення креативності в їхній професійній діяльності. Педагогічний експеримент складався з кількох етапів науково-педагогічного пошуку.

У рамках педагогічних досліджень зазвичай проводять навчання експериментальної та контрольної груп паралельно. Після завершення експерименту здійснюється порівняльний аналіз отриманих даних. Однак інший підхід до організації експериментальної роботи у вищих навчальних закладах передбачає, що експериментальна група навчається слідом за

контрольною. Як зазначають вчені [12; 32; 380 та ін.], цей підхід дозволяє зберегти природний хід експерименту, оскільки він включає проведення лекційних курсів у потоках, поділ яких на контрольну та експериментальну групи є неможливим. Крім того, така організація навчання істотно зменшила б чисельність обох груп, що могло б вплинути на достовірність отриманих результатів. У нашому випадку загальна кількість студентів у потоці становила до 60 осіб (дві групи), тому на факультеті, обраному для проведення експерименту, було вирішено вважати контрольною групою весь курс, де навчання здійснювалося за традиційною системою без впровадження інновацій, а експериментальною групою – наступний курс, що йде за ним, в якому реалізуються запропоновані нами інновації.

У педагогічному експерименті брали участь викладачі та студенти 1-4 курсів Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, спеціальності *015 Професійна освіта, спеціалізація 015.37 Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології*. До проведення експерименту було залучено 5 викладачів і 94 студенти, із яких було утворено експериментальну ЕГ (48 особи) і контрольну КГ (46 особи) групи.

У процесі виокремлення контрольної та експериментальної груп ми враховували такі ключові аспекти:

Кількість студентів у контрольній групі (КГ) повинна бути ідентичною кількості студентів в експериментальній групі (ЕГ).

Студенти обох груп повинні бути приблизно одного віку, що дозволяє стверджувати про схожість їх життєвого досвіду, рівня знань та інших психофізіологічних характеристик.

Параметри, що контролюються, на початковому етапі формування повинні демонструвати несуттєві відмінності між студентами експериментальної та контрольної груп.

Програмою експерименту передбачено, що контрольна група буде

навчатися за традиційною методикою професійної підготовки, тоді як експериментальна група буде працювати відповідно до спеціально розроблених педагогічних умов, що сприяють розвитку креативності.

Перевірка коректності сформульованого припущення здійснювалася шляхом порівняння результатів констатувального та контрольного етапів педагогічного експерименту, в рамках якого реалізовувалися визначені педагогічні умови. Для оцінки ефективності експериментальної роботи аналізувалася динаміка змін.

Аналіз ефективності експерименту відбувався за допомогою визначених у підрозділі критеріїв: мотиваційного, особистісного, когнітивно-практичного.

Динаміку зрушень за *мотиваційним критерієм* за показником «творча мотивація» та показником «творче ставлення до професії», представлено на рис. 2.3.1 та 2.3.2 відповідно.

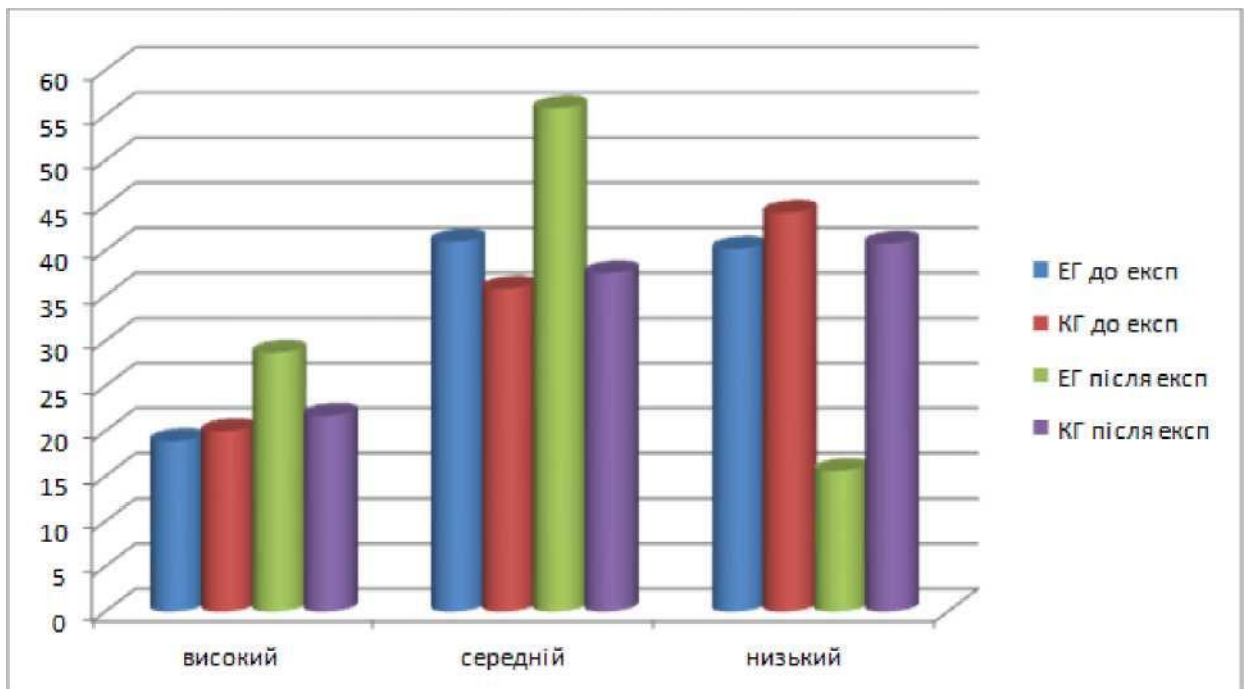

Рис. 2.3.1. Порівняльні гістограми змін мотиваційного критерію (за показником «творча мотивація») студентів ЕГ і КГ

У результаті експериментального дослідження були зафіксовані позитивні зміни в мотиваційному критеріє, які стали наслідком реалізації

першої педагогічної умови – формування креативного середовища в навчальному процесі. Це середовище слугувало основою для розвитку креативності майбутніх педагогів у сфері професійного навчання. Важливим чинником, що вплинув на розвиток творчої мотивації та ставлення до професії, стало створення умов, які сприяють формуванню креативності особистості. Зокрема, акцентування на активному прояві креативності студентів, підкреслення важливості креативності в їхній професійній діяльності та життєвій самореалізації, а також формування необхідних мотивацій за допомогою інтеграції традиційних і інноваційних педагогічних технологій. До таких методів можна віднести комунікативну атаку, методи доведення і переконання, методи сугестії (навіювання), використання практико-орієнтованих завдань у навчальному процесі, технології веб-квесту, а також техніки зворотного зв'язку.

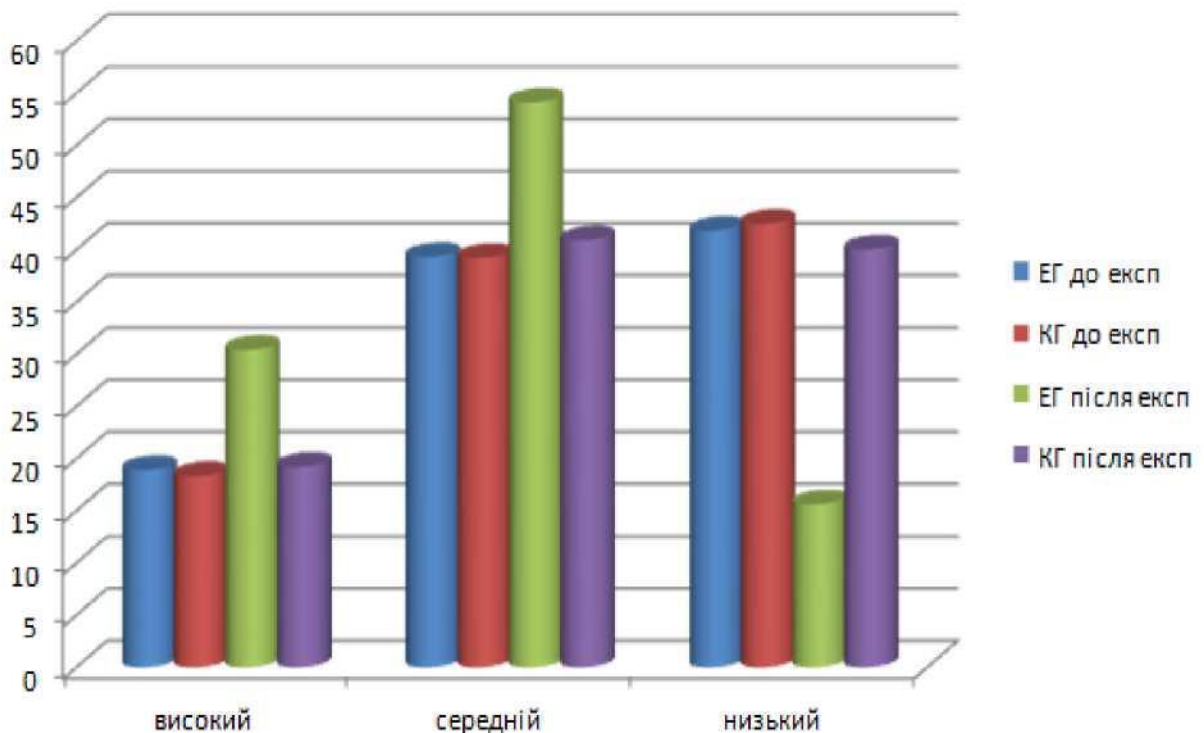

Рис. 2.3.2. Порівняльні гістограми змін мотиваційного критерію (за показником «творче ставлення до професії») студентів ЕГ і КГ

Під час виконання експериментальної роботи подальша оцінка рівня розвитку креативності студентів здійснювалася відповідно до особистісних

критеріїв. Аналіз динаміки змін в особистісному аспекті показав, що кількість студентів експериментальної групи (ЕГ), які демонструють високий рівень творчого потенціалу, зросла на 9,0 %. Водночас, кількість студентів цієї ж групи з низьким рівнем розвитку творчого потенціалу зменшилася на 19,7 %. Для контрольної групи (КГ) зміни у високих та низьких рівнях розвитку творчого потенціалу становили 1,7 % та 4,2 % відповідно. Динаміка зазначених зрушень надана на рис. 2.3.3.

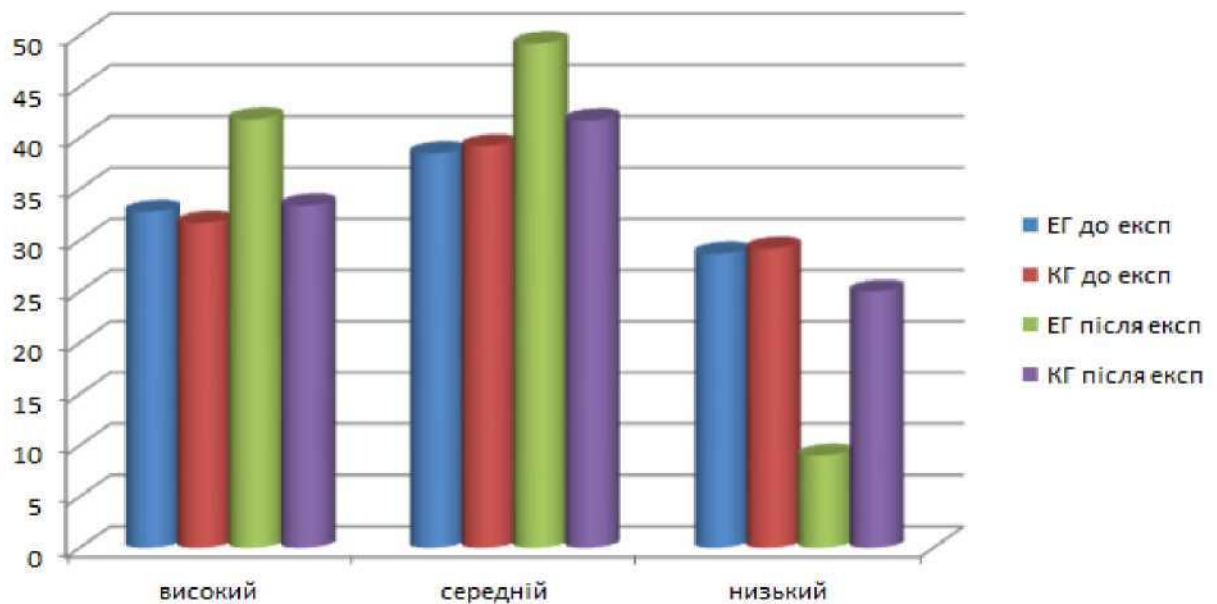

Рис. 2.3.3. Порівняльні гістограми змін особистісного критерію (за показником «творчий потенціал особистості») студентів ЕГ і КГ

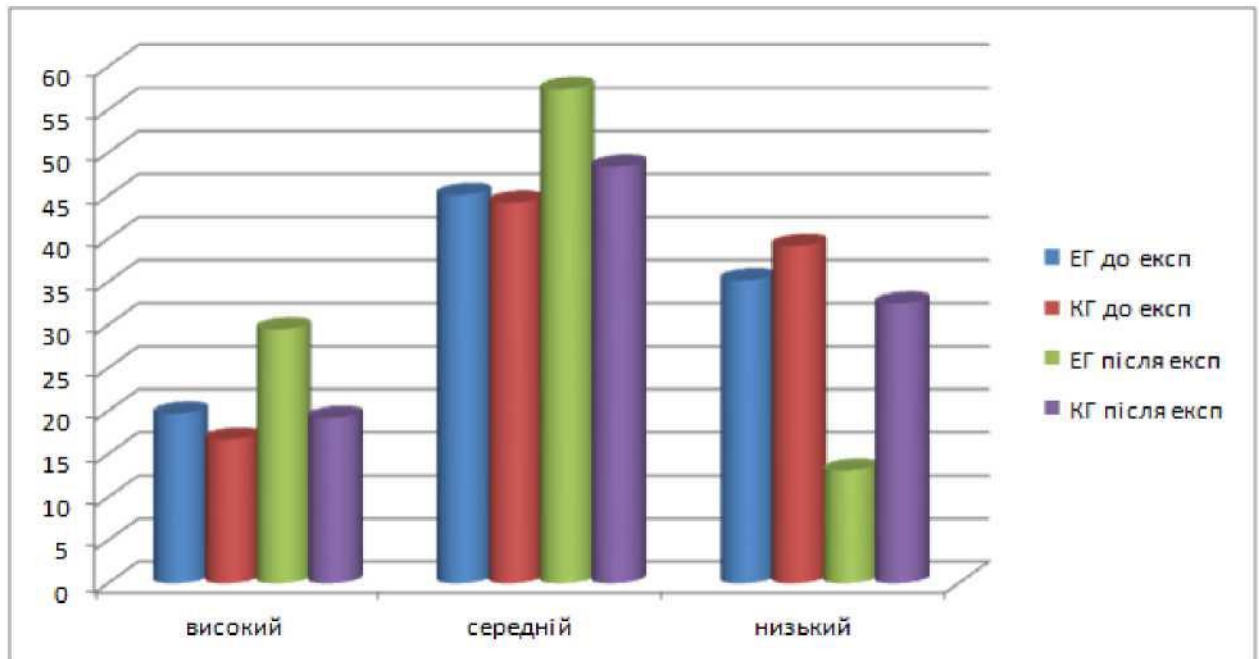

Рис. 2.3.4. Порівняльні гістограми змін особистісного критерію (за показником «рефлексивність») студентів ЕГ і КГ

Аналіз динаміки розвитку рефлексивності у майбутніх педагогів професійного навчання за особистісним критерієм продемонстрував, що після впровадження педагогічних умов спостерігалось зростання кількості студентів експериментальної групи, які продемонстрували високий рівень сформованості рефлексії, на 9,8 %. Водночас кількість тих, хто виявив низький рівень, зменшилася на 22,1 %. Варто зазначити, що в контрольній групі відсоток студентів з високим рівнем рефлексії збільшився лише на 2,5 %, а кількість тих, хто має низький рівень, зменшилася на 6,7 %, що є значно меншим у порівнянні з показниками експериментальної групи. Динаміка розвитку рефлексивності студентів експериментальної та контрольної груп представлена на рис. 2.3.4.

У рамках експериментального дослідження було встановлено, що позитивні зміни в особистісних критеріях креативності студентів технічного університету обумовлені впровадженням двох педагогічних умов у навчально-виховний процес.

По-перше, акцент було зроблено на розвитку творчого потенціалу

особистості, що включало стимулювання ініціативи, психічних можливостей, здібностей, особистісної енергії та продуктивних механізмів самоактуалізації. Це передбачало формування творчих ресурсів особистості, здатності до нестандартного, самостійного та оптимального розв'язання задач, а також розвиток критичного мислення і таких інтелектуальних здібностей, як спостережливість, порівняння, аналіз, комбінація, імпровізація, узагальнення, систематизація та формулювання висновків. Ці процеси реалізувалися через навчальні та ділові ігри, використання технологій розвитку технічної творчості, зокрема теорії рішення винахідницьких задач (ТРВЗ), моделювання маленькими чоловічками (ММЧ), кейс-методу, евристичної бесіди, методу гірлянд і вільних асоціацій, методу синектики, мозкового штурму, а також методів кроссенсу і друдлів. Крім того, студенти були залучені до науково-пошукової діяльності, організації самостійної роботи та поза аудиторних занять.

По-друге, було впроваджено навчально-практичний тренінг "Тренінг креативності", який передбачав використання вправ, спрямованих на самопізнання, рефлексію власного "Я", розвиток інтелектуальних якостей студентів, таких як швидкість, гнучкість і оригінальність мислення, а також уяви та здатності знаходити несподівані асоціації. Тренінг також акцентував увагу на усвідомленні та подоланні бар'єрів для прояву і розвитку креативності, оволодінні технологіями її розвитку, а також формуванні особистісних якостей, притаманних креативному педагогу професійної освіти.

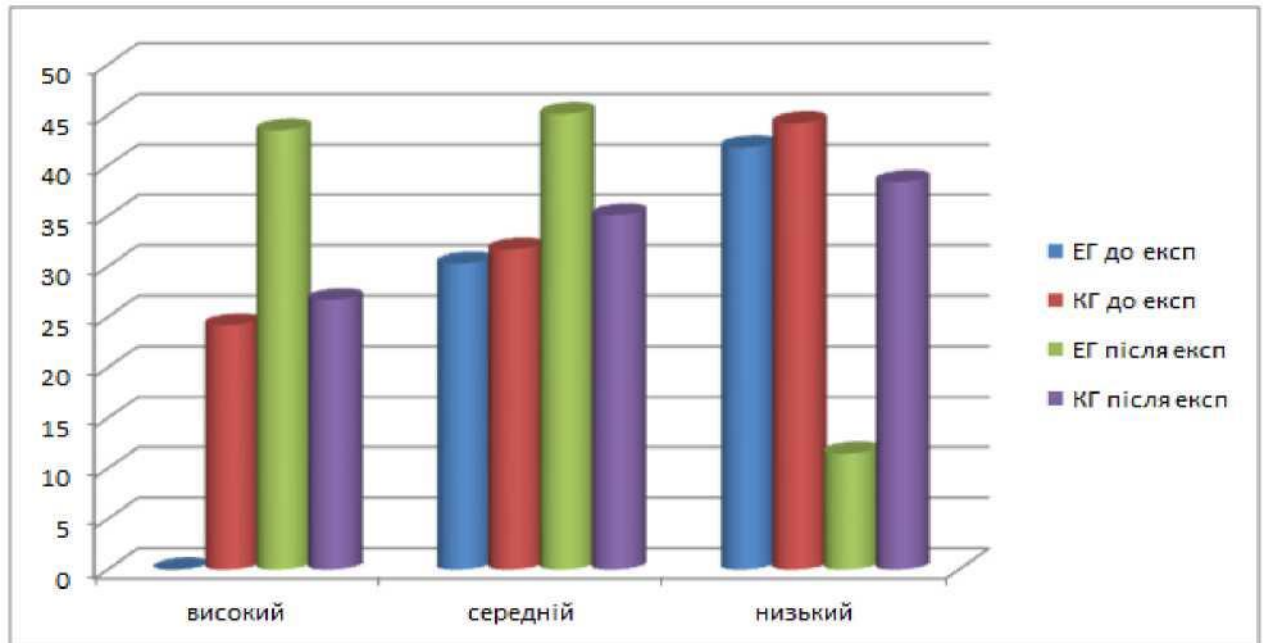

Рис. 2.3.5. Порівняльні гістограми змін когнітивно-практичного критерію (за показником «дивергентне мислення») студентів ЕГ і КГ

У процесі дослідження сформованості показників когнітивно-практичного критерію були виявлені значні зміни. Зокрема, в експериментальній групі (ЕГ) спостерігається збільшення на 9,8 % кількості осіб з високим рівнем розвитку дивергентного мислення, у той час як кількість студентів з низьким рівнем зменшилася на 18,0 %. Аналогічно, частка осіб з високим рівнем розвитку асоціативного мислення зросла на 7,4 %, у той час як кількість студентів з низьким рівнем цього показника зменшилася на 18,8 %. Щодо показника креативності поведінки, то в ЕГ також спостерігається зростання кількості студентів з високим рівнем на 9,0 %, в той час як кількість студентів з низьким рівнем знизилася на 20,5 %.

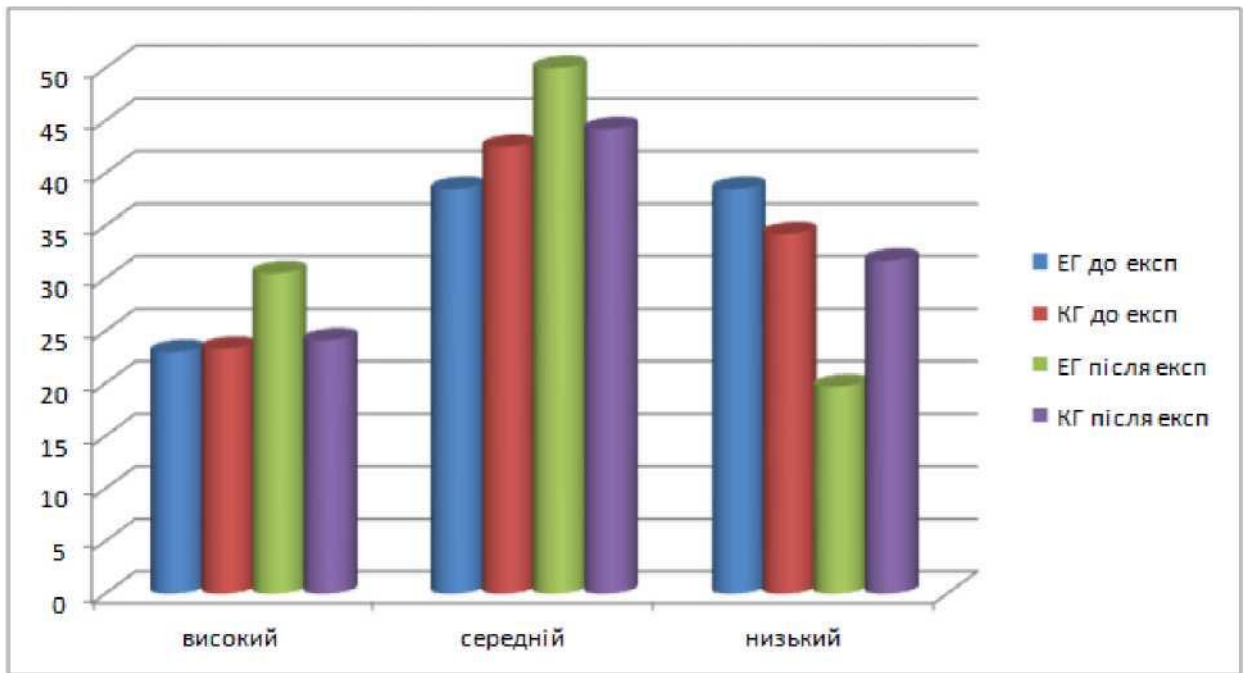

Рис. 2.3.6. Порівняльні гістограми змін когнітивно-праксіологічного критерію (за показником «асоціативне мислення») студентів ЕГ і КГ

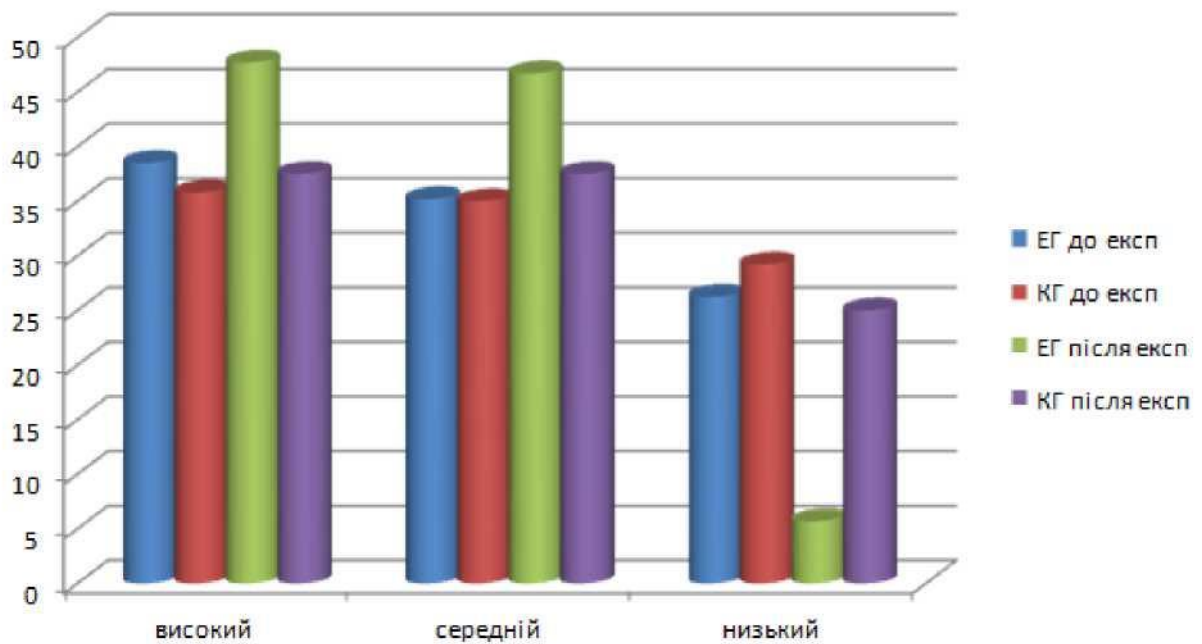

Рис. 2.3.7. Порівняльні гістограми змін когнітивно-праксіологічного критерію (за показником «креативність поведінки») студентів ЕГ і КГ

В контрольній групі (КГ) динаміка змін у показниках когнітивно-праксіологічного критерію не виявилася суттєвою. Зокрема, за показником

«дивергентне мислення» спостерігалось підвищення кількості студентів з високим рівнем на 1,7% та зменшення студентів з низьким рівнем на 4,2%. Що стосується «асоціативного мислення», ці показники змінилися відповідно на 0,9% і 2,5%. У контексті креативності поведінки студенти КГ продемонстрували зростання високого рівня на 1,7%, разом зі зменшенням низького рівня на 4,2%.. Динаміка зазначених зрушень надана на рис. 2.3.5, 2.3.6, 2.3.7.

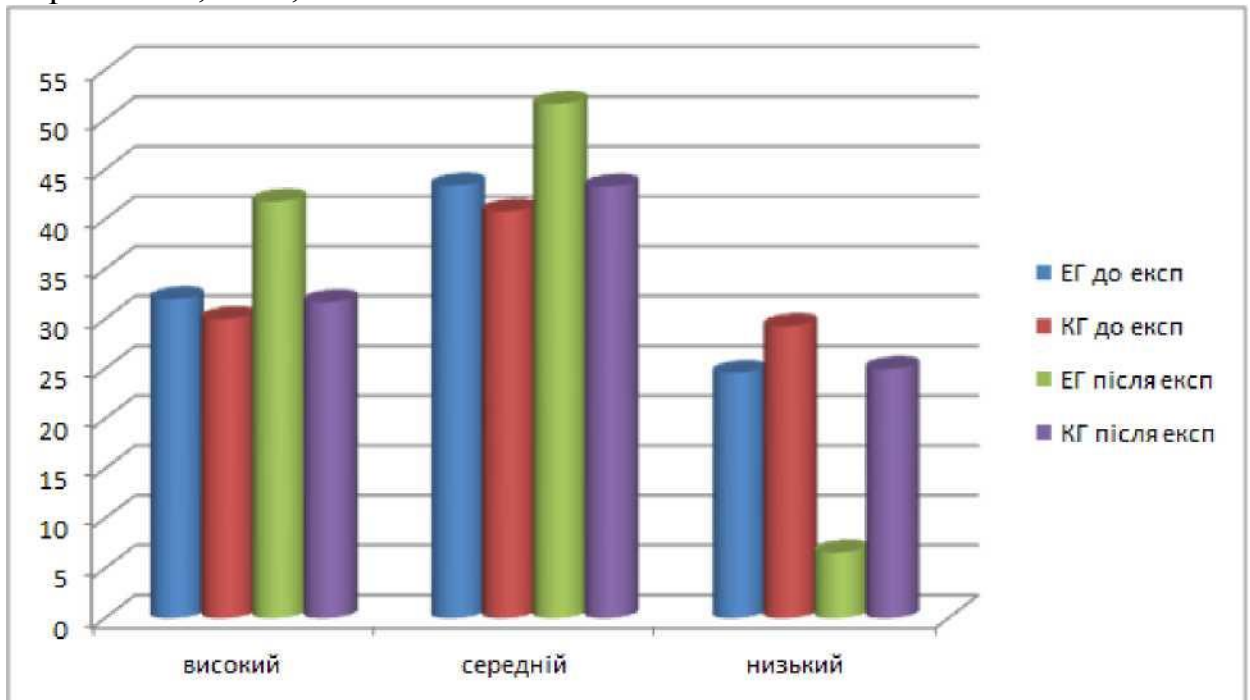

Рис. 2.3.8. Порівняльні гістограми змін когнітивно-праксиологічного критерію (за показником «дієвість знань») студентів ЕГ і КГ

Аналіз змін у когнітивно-праксиологічному критерії показав, що відсоток студентів експериментальної групи (ЕГ), які досягли високого рівня ефективності знань, зріс на 15,6 %. Водночас частка студентів контрольної групи (КГ), у яких рівень ефективності знань залишився низьким, зменшилася на 30,3 %. Для контрольної групи динаміка високого та низького рівнів ефективності знань становила відповідно 2,5 % та 5,8 %. Графічне представлення зазначених змін наведено на рисунку 2.3.8.

Позитивна динаміка за когнітивно-праксиологічним критерієм у студентів ЕГ обумовлена, по-перше, реалізацією третьої педагогічної умови –

впровадженням науково-практичного тренінгу «Тренінг креативності». Основною метою цього тренінгу є розвиток дивергентного й асоціативного мислення, формування навичок управління творчим процесом, а також розвиток здатності до самостійної творчої професійної діяльності. Це передбачає забезпечення реалізації знань, які студенти здобули, завдяки оновленню змісту навчальних програм у типових ситуаціях, що вимагають виявлення креативності в професійній діяльності інженера. Спеціальний курс «Тренінг креативності» складався з різноманітних вправ (ігрові методи, локбук, кейси, навчальні квести, адаптовані до майбутньої професійної діяльності, групові дискусії, мозковий штурм, відеоаналіз тощо), які сприяли формуванню особистісних якостей і поведінкових навичок, необхідних для прояву креативності. До таких якостей належать: ініціативність, винахідливість, гнучкість і критичність мислення, інтуїція, впевненість у собі, натхнення, емоційний підйом у творчих ситуаціях, прогнозування результатів власної діяльності, а також навички самоконтролю та аналізу особистої креативної діяльності.

По-друге, розвиток креативного потенціалу особистості реалізувався через оновлення змісту знань у пізнавальному, розвивальному, виховному та навчальному аспектах. Це було спрямовано на оволодіння студентами поняттями, категоріями та технологіями виявлення креативності шляхом отримання інформації, що підготувала їх до вибору засобів прояву креативності, програмування дій з її реалізації, а також використання на практиці методів, технологій, способів і прийомів креативної поведінки у професійній діяльності. Для досягнення цієї мети викладачами проводилися міні-лекції проблемного характеру, застосовувалися методи проектів та евристичні питання, які вимагали активної когнітивної участі студентів. Також пропонувалися проблемно-творчі завдання, що потребували глибоких знань про особливості виявлення креативності в процесі професійної діяльності педагогів професійного навчання.

Таким чином, на основі проаналізованих критеріїв і показників можна зробити висновок про наявність позитивної динаміки розвитку креативності у студентів експериментальної групи. Це свідчить про ефективність визначених у гіпотезі дослідження педагогічних умов, які сприяють підготовці студентів до прояву креативності у їхній професійній діяльності.

Узагальнення отриманих даних дозволило також визначити кількість студентів на початку та наприкінці експериментальної роботи, сформованість креативності яких відповідала одному з визначених рівнів: високому, середньому чи низькому. Дані розподілу студентів за рівнями сформованості креативності на початку експерименту узагальнили в табл. 2.3.2. та на рис. 2.3.9.

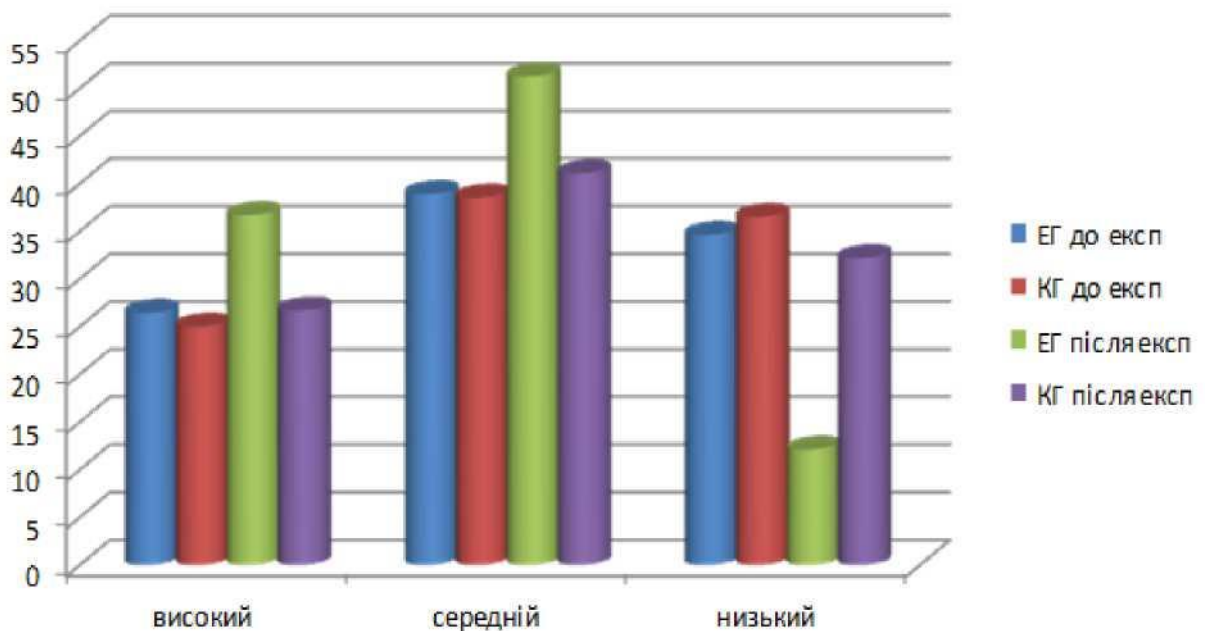

Рис. 2.3.9. Порівняльні гістограми змін сформованості креативної компетентності студентів ЕГ і КГ

Гіпотеза щодо результативності реалізації педагогічних умов підготовки студентів до виявлення креативних здібностей у професійній діяльності підтверджується даними математичної статистики. У наступних таблицях (Табл. 2.3.3; 2.3.4) представлено числові показники результатів навчальної діяльності, проведеної в експериментальній групі. Згідно з отриманими даними, можна зробити висновок про покращення структури успішності:

зменшується кількість студентів з низьким рівнем досягнень та спостерігається зростання числа студентів із середнім і високим рівнем успішності..

Таблиця основних показників розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання ЕГ до експерименту й після експерименту (у відсотках)

Показники/ рівні		Успішність до експер.	Успішність після експер.
Творча мотивація	високий	18.9	30.3
	середній	39.3	54.1
	низький	41.8	15.6
Творче ставлення до професії	високий	18.9	28.7
	середній	41	55.7
	низький	40.2	15.6
Творчий потенціал особистості	високий	32.8	41.8
	середній	38.5	49.2
	низький	28.7	9.02
Рефлексивність	високий	19.7	29.5
	середній	45.1	57.4
	низький	35.2	13.1
Дивергентне мислення	високий	32	41.8
	середній	43.4	51.6
	низький	24.6	6.56
Асоціативне мислення	високий	23	30.3
	середній	38.5	50
	низький	38.5	19.7
Креативна поведінка	високий	38.5	47.5
	середній	35.2	46.7
	низький	26.2	5.74
Дієвість знань	високий	27.9	43.4
	середній	30.3	45.1
	низький	41.8	11.5

Згідно з отриманими статистичними даними, середнє значення показника зросло після проведення експерименту. Спостерігається підвищення середньої концентрації на момент завершення дослідження, що супроводжується зменшенням дисперсії та варіації, а також стабілізацією поведінки даних, яка характеризується їх більшою згрупованістю навколо середнього значення. За допомогою методів статистичного аналізу було продемонстровано, що ці

зміни є необхідними та статистично значущими, а також мають прямий зв'язок із застосованими навчальними та експериментальними підходами. Отже, можна зробити висновок про статистичну значущість отриманих результатів.

ВИСНОВОК

У магістерській наведено теоретичне узагальнення й практичне вирішення проблеми розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки, що виявляється в обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов, які забезпечують ефективність цього процесу.

Досягнута мета магістерського дослідження, виконані завдання що є підставами для формулювання **загальних висновків**:

Аналіз педагогічної літератури з досліджуваної проблематики дозволив з'ясувати зміст і концепти основних понять, що становлять понятійно-категоральний апарат дослідження, встановити їхній взаємозв'язок і взаємозалежність, а саме: «креативність», «творчість», «творчі здібності», «креативність студентів».

Доведено, що креативність педагога професійного навчання визначається необхідністю розвитку творчих здібностей з метою прояву ініціативи, самостійності, творчості, дослідницьких здібностей у його майбутній діяльності.

Проведене дослідження дозволило сформулювати висновки відповідно до поставлених завдань:

1. На підставі опрацювання педагогічної літератури розкрито теоретичні засади розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки. Визначено зміст і ознаки феномена «креативність» щодо професійної діяльності майбутніх педагогів професійного навчання, що розглядається як складне особистісне утворення, яке охоплює сферу інтелекту, емоцій, моральних цінностей та уможлиблює на принципово новому, інтегративному рівні перенесення набутих компетентностей з однієї галузі життєдіяльності в іншу з метою або досягнення принципово нового результату діяльності, або виконання діяльності на принципово новому якісному рівні.

2. Визначено компонентно-структурний зміст феномена «креативність студентів», доведено, що структура цього феномена є сукупністю таких рівноцінних взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-аксіологічного, когнітивного, особистісно- рефлексивного, діяльнісного.

У процесі дослідження виокремлено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки: створення креативного освітнього середовища як підґрунтя для розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання; розвиток креативного потенціалу особистості майбутніх педагогів професійного навчання; упровадження навчально-практичного тренінгу з формування креативності «Тренінг креативності».

3. . На основі педагогічних умов розроблено й упроваджено організаційне та навчально-методичне забезпечення розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки, зокрема створено навчально-методичний тренінг «Тренінг креативності», зміст завдань якого спрямований на поглиблення та закріплення теоретичних знань щодо творчості й креативності; набуття майбутніми педагога професійного навчаннями практичних навичок активного виявлення креативності в професійній сфері, формування особистісних якостей і поведінкових навичок, необхідних для здійснення креативної діяльності.

4. На основі зіставлення отриманих у проведеному педагогічному експерименті результатів, їх кількісного та якісного аналізу виявлено, що реалізація в освітньому процесі ЗВО педагогічних умов розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки призвела до суттєвих статистично значущих змін у рівні сформованості креативності студентів. Результати експерименту є переконливою підставою для того, щоб уважати досягнутою мету й завдання магістерського дослідження.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми, подальший його розвиток вбачається в розробці дидактичного забезпечення процесу розвитку в студентів креативності; удосконаленні механізмів розвитку креативності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки, які мають різний рівень її сформованості на момент вступу на навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 278 с.
2. Hegel G. The Science of Logic. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. [online]. P. 3.
3. Available at:
https://static1.squarespace.com/static/58d6b5ff86e6c087a92f8f89/t/5913a3bb197aeab3e23ff4d3/1494459337924/Georg_Wilhelm_Friedrich_Hegel_The_Science_of_Logic.pdf (дата звернення: 06.10.2023).
4. Франко І. Із секретів поетичної творчості. Public Domain in the United States Google-digitized. [online]. P. 112. Available at:
https://shron2.chtyvo.org.ua/Franko/Iz_sekretiv_poetychnoi_tvorchosti.pdf (дата звернення: 06.10.2023).
5. Козирева Н. В. Словник-довідник для підготовки до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія». Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 212 с.
6. Ліпін М. Творчість та креативність: способи людського існування. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. Київ : Scientia fructuosa, 2019. № 123(1). [online]. P. 79. doi:10.31617/visnik.knute.2019(123)/.
7. Maslow A. Motivation and Personality. New York City : Harper & Row, Publishers, 1954. [online]. P. 37. Available at: <https://www.eyco.org/nuovo/wp-content/uploads/2016/09/Motivation-and-Personality-A.H.Maslow.pdf> (дата звернення: 06.10.2023).
8. Кириченко Р. В. Особливості розвитку креативності майбутніх педагогів. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць. Київ : Фенікс, 2013. Т. 10, вип. 25. С. 53–58.
9. Дяченко М. Д. Творчість і креативність як педагогічні категорії (історичний аспект). Науковий огляд. [online]. 2016. № 5(26). С. 11. URL:

<https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/859> (дата звернення: 06.10.2022).

10. Павлюк Р. О. Критеріальна готовність майбутніх вихователів до використання казки при навчанні іноземної мови дошкільників. У: Наукові здобутки студентів і магістрантів – школі XXI століття : міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 14–15 березня 2006 р.). Полтава : ПДПУ, 2006.

11. De Bono E. Lateral Thinking / Creativity Step by Step. New York : Harper and Row, 1973. [online]. Pp. 105–107. Available at: <https://archive.org/details/laterthinking00debo/page/n5/mode/2up> (дата звернення: 06.10.2023).

12. Карпенко Н. А. Психологія творчості. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 264 с.

13. Гриньова М. В. Креативна компетентність викладача вищої школи: сутність та структура. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2012. № 7. С. 45–52.

14. Козлакова Г. О. Комплексне моделювання ключових компетентностей у професійному навчанні студентів технічного університету. Вища освіта України. № 2, додаток 1: Наука і вища освіта. Київ, 2013. С. 244–245.

15. Лузік Е. В. Результативний підхід до організації освітньої діяльності як основа ефективності професійної підготовки у ВНЗ. Вища освіта України. 2012. № 1, дод. 1. С. 328–337.

16. Чорнусь С. Формування інженерної компетентності спеціаліста в умовах реформування освіти. Гуманізація навчально-виховного процесу. Спецвип. 14. Слов'янськ, 2014. С. 97–102.

17. Кириченко Р. В. Особливості розвитку креативності майбутніх педагогів. Актуальні проблеми психології. 2013. Т. 10, вип. 25. С. 53–58.

18. Мороз Л. М. Характеристика структурних компонентів креативності вчителів іноземних мов. Психолого-педагогічні науки. 2014. № 1. С. 47–52.
19. Демченко Н. І. Специфіка розвитку творчості майбутніх педагогів професійного навчання у процесі формування професійної компетентності. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, психологія. 2013. № 4. С. 53–57.
20. Лузік Е. В. Результативний підхід до організації освітньої діяльності як основа ефективності професійної підготовки у ВНЗ. Вища освіта України. 2012. № 1. С. 328–337.
21. Моляко В. О. Стратегії творчої діяльності. Київ : Освіта України, 2008. 702 с.
22. Демченко Н. І. Специфіка розвитку творчості майбутніх педагогів професійного навчання у процесі формування професійної компетентності. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, психологія. 2013. № 4. С. 53–57.
23. Пов'якель Н. І., Розова Т. М. Практична психологія креативності. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. 232 с.
24. Мороз Л. М. Характеристика структурних компонентів креативності вчителів іноземних мов. Психолого-педагогічні науки. 2014. № 1. С. 47–52.
25. Мороз Л. М. Характеристика структурних компонентів креативності вчителів іноземних мов. Психолого-педагогічні науки. 2014. № 1. С. 47–52.
26. Гриненко І. В. Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. 192 с.

27. Гриненко І. В. Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. 192 с.
28. Яковишина Т. В. Передумови формування креативного освітнього середовища у вищому навчальному закладі. Педагогічні науки : зб. наук. праць. 2010. № 76, т. 3. С. 96–101.
29. Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / за ред. Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової. Харків : Право, 2015. 450 с.
30. Петришин Л. Й. Креативне середовище як педагогічна умова формування креативності майбутніх соціальних педагогів. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2013. № 2. С. 61–71.
31. Моляко В. О. Стратегії творчої діяльності. Київ : Освіта України, 2008. 702 с.
32. Особов І. П. Формування креативності у студентів гуманітарних спеціальностей засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Старобільськ : ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2016. 328 с.
33. Яременко Л. Креативність як творчість: спільне та відмінне. 2010. № 4. С. 117–123.
34. Дубасенюк О. А. (ред.) Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 283 с.
35. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія у 2 ч. Київ : Освіта, 2009. Ч. 1. 302 с.
36. Подорожна І. В. Структура креативності майбутніх учителів природничого профілю. URL: <https://vuzlib.com/> (дата звернення: 06.10.202).
37. Яковишина Т. В. Передумови формування креативного освітнього середовища у вищому навчальному закладі. Педагогічні науки : зб. наук. праць. 2010. № 76, т. 3. С. 96–101.

38. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 283 с.
39. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 10. С. 250.
40. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
41. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
42. Флора В. Д. Принципи технічної творчості : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНТУ, 2005. 398 с.
43. Пов'якель Н. І., Розова Т. М. Практична психологія креативності : навч. посіб. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. 232 с.
44. Гопка О. М. Творчий потенціал особистості як наукова категорія. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. 2016. Вип. 27(37). С. 11–14.
45. Моляко В. О. Стратегії творчої діяльності. Київ : Освіта України, 2008. 702 с.
46. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
47. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Кондор, 2013. 400 с.
48. Калашнікова С. А. Навчання дорослих на основі компетентнісно орієнтованого підходу : навч. видання. Київ : Проект «Рівний доступ до якісної освіти в Україні», 2007. 57 с.
49. Пилищук О. П. Розвиток креативності як компонент професійної компетентності студентів. Наука і освіта. 2009. № 7. С. 170–172.

50. Бондарєва Л. І. Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організацій в економічних університетах : дис. ... канд. пед. наук. Київ : Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 2007. 250 с.

51. Галімов А. В. Дослідження можливостей соціально-психологічного тренінгу щодо формування комунікативних та емпатійних якостей майбутніх фахівців соціальної сфери. Збірник наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій. 2009. № 1. С. 42–47.

52. Пилищук О. П. Розвиток креативності як компонент професійної компетентності студентів. Наука і освіта. 2009. № 7. С. 170–172.

53. Бондарєва Л. І. Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організацій в економічних університетах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ : Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, 2007. 250 с.

54. Карпенко Н. А. Психологія творчості. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 264 с.

55. Галімов А. В. Дослідження можливостей соціально-психологічного тренінгу щодо формування комунікативних та емпатійних якостей майбутніх фахівців соціальної сфери. Збірник наук. праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2009. № 1. С. 42–47.

ДОДАТКИ

Опитувальник для студентів

Добрий день! Просимо Вас взяти участь у науковому дослідженні. Мета дослідження – визначити стан сформованості в майбутніх педагогів професійного навчання креативності та обізнаності щодо її основних категорій. Ваше прізвище зазначати не обов'язково. Отримані дані будуть використані тільки в узагальненому вигляді.

Дякуємо за участь у дослідженні!

1. Що саме Ви розумієте під поняттям «креативність особистості»?
2. Чи вважаєте Ви креативність запорукою успішної кар'єри в будь-якій сфері діяльності?
Так / Ні
3. Чи вважаєте Ви, що креативність як здатність особистості необхідна тільки людям творчих професій?
Так / Ні
4. Чи відносите Ви креативність до розряду професійно значущих якостей педагога професійного навчання?
Так / Ні
5. Чи вважаєте Ви за необхідне розвивати креативність?
Так / Ні
6. Оберіть один із варіантів відповіді на питання щодо сутності природи креативності:
 - креативність властива кожній людині та її можна розвивати;
 - креативність має генетичну природу, у зв'язку з чим далеко не всім людям із народження властива здатність до креативності;
 - наявність або відсутність креативності пояснюється соціально- побутовими умовами, у яких формується й розвивається особистість;
 - взагалі ніколи не замислювався над цією проблемою.
7. Визначте шляхом самооцінки наявність у Вас креативних умінь:
 - наявний високий рівень розвитку креативних умінь;
 - наявний достатній рівень розвитку креативних умінь;
 - наявний недостатній рівень розвитку креативних умінь.
8. Проранжуйте значимість основних умов реалізації креативних здібностей особистості:
 - сприятлива психологічна обстановка на заняттях;
 - усвідомлення значимості для самих студентів;
 - використання викладачами спеціальних розвивальних вправ і тренінгів;
 - креативність викладача;
 - бажання справити враження на оточуючих;
 - перспектива успішного складання заліку/іспиту.
9. Чи приділяють увагу викладачі розвитку у вас креативних якостей?
Так / Ні

10. Проранжуйте фактори, що, на вашу думку, найбільше впливають на прояв креативності в навчанні та діяльності людини:

- творчі здібності;
- творче середовище;
- творча мотивація;
- рівень інтелекту вище за середній;
- соціокультурні особливості;
- вікові особливості;
- досвід;
- час;
- емоційні переживання;
- інтуїція.

11. Укажіть, які, на вашу думку, існують бар'єри прояву креативності в навчальній діяльності студентів:

- відсутність моделей креативної поведінки, що можуть стати об'єктом наслідування;
- орієнтація викладачів тільки на один варіант виконання завдання;
- побоювання критики з боку викладачів;
- побоювання бути визнаним нерозумним чи виявитися смішним в очах одногрупників;
- побоювання помилки;
- невпевненість у власних силах;
- занижена самооцінка;
- брак часу;
- обмежені можливості для набуття нових навичок творчої роботи;
- незнання форм і методів пошуку творчих рішень різних проблем;
- перфекціонізм;
- конформізм;
- недостатній розвиток креативних якостей.
- особистісна вузькість мислення;
- вороже ставлення в академічній групі до індивідуального прояву креативності;
- невміння регулювати власну діяльність.

- творчого підходу в процесі викладання своєї навчальної дисципліни;
 - ваш варіант: _____
9. Ваше ставлення до прояву креативності студентами в навчальному процесі (під час практичних занять, виконання самостійної роботи, підготовки наукових робіт тощо):
10. Проранжуйте фактори, що, на вашу думку, найбільше впливають на прояв креативності в навчанні та діяльності людини:
- творчі здібності;
 - творче середовище;
 - творча мотивація;
 - рівень інтелекту вищий за середній;
 - соціокультурні особливості;
 - вікові особливості;
 - досвід;
 - час;
 - емоційні переживання;
 - інтуїція.
11. Укажіть, які, на вашу думку, існують бар'єри прояву креативності в навчальній діяльності студентів:
- відсутність моделей креативної поведінки, що можуть стати об'єктом наслідування;
 - орієнтація викладачів тільки на один варіант виконання завдання;
 - побоювання критики з боку викладачів;
 - побоювання бути визнаним нерозумним чи виявитися смішним в очах одногрупників;
 - побоювання помилки;
 - невпевненість у власних силах;
 - занижена самооцінка;
 - брак часу;
 - обмежені можливості для набуття нових навичок творчої роботи;
 - незнання форм і методів пошуку творчих рішень різних проблем;
 - перфекціонізм;
 - конформізм;
 - недостатній розвиток креативних якостей.
 - особистісна вузькість мислення;
 - вороже ставлення в групі до індивідуального прояву креативності;
 - невміння регулювати власну діяльність.

Методика вимірювання рівня мотивації досягнення успіху в діяльності (розроблена Ю. Орловим)

Запропонована методика є тестом-опитувальником, що містить 23 положення, з якими студент погоджується чи ні. Тест спрямований на виявлення ступеня вираження потреби людини в досягненні успіху в будь-якій діяльності, зокрема творчій і креативній. По суті, це потреба, що перетворилась на особистісну властивість, установку.

Інструкція. Пропонується ряд положень. Якщо ви з положенням згодні, то поряд із його номером на опитувальному аркуші напишіть «так», якщо не згодні - «ні».

Текст опитувальника

1. Думаю, що успіх у житті залежить більше від випадку, ніж від розрахунку.
2. Якщо я втрачу улюблене заняття, життя для мене втратить сенс.
3. Для мене в будь-якій справі важливим є її виконання, а не кінцевий результат.
4. Вважаю, що люди більше страждають від невдач на роботі, ніж від поганих взаємин із близькими.
5. На мою думку, більшість людей живе далекими цілями, а не близькими.
6. У житті в мене було більше успіхів, ніж невдач.
7. Емоційні люди мені подобаються більше, ніж діяльні.
8. Навіть у звичайній роботі я намагаюсь удосконалити деякі її елементи.
9. Поглинений думками про успіх, я можу забути про запобіжні заходи.
10. Мої близькі вважають мене ледачою людиною.
11. Думаю, що в моїх невдачах винні скоріше обставини, ніж я сам.
12. Мої батьки занадто суворо контролюють мене.
13. Терпіння в мені більше, ніж здібностей.
14. Лінощі, а не сумніви в успіху змушують мене занадто часто відмовлятися від своїх намірів.
15. Думаю, що я впевнена в собі людина.
16. Заради успіху я можу ризикнути, навіть якщо шанси не на мою користь.
17. Я не старанна людина.
18. Коли все йде гладко, моя енергія підсилюється.
19. Якби я був журналістом, писав би краще про оригінальні винаходи людей, ніж про події.
20. Мої близькі, зазвичай, не поділяють моїх планів.
21. Рівень моїх вимог до життя нижчий, ніж у моїх ровесників.
22. Мені здається, що наполегливості в мені більше, ніж здібностей.
23. Я міг би досягти більшого, звільнившись від поточних справ.

Обробка результатів

За кожну відповідь ставиться 1 бал: тільки за відповідь «так» – за положення 2, 6-8, 14, 16, 18, 19, 21-23; тільки за відповіді «ні» – за положення 3-5, 9-13, 15, 17, 20. Потреба в досягненнях (ПД) дорівнює сумі балів за відповіді «так» і «ні».

Шкала оцінювання: низький рівень мотивації від 0 до 11; середній рівень мотивації – 12-17; високий рівень – 18-23.

Висновки. Чим більше балів у сумі набирає випробуваний, тим більшою мірою в нього виражена потреба в досягненні успіху в діяльності.

ТЕСТ «КРЕАТИВНІСТЬ» Н. Вишняковот для діагностики особистіснот креативності

Тест «Креативність» дозволяє виявити рівень творчих здібностей особистості та побудувати психологічний креативний профіль при забезпеченні рефлексії щодо креативного компоненту образу «Я – реальний» і уявлення про образ «Я-ідеальний». Порівняння двох образів креативності «Я- реальний» та «Я-ідеальний» дозволяє визначати креативний резерв і творчий потенціал особистості.

Вам пропонується самостійно оцінити свої особистісні якості, відповідаючи на питання тесту. Уважно прочитайте питання. При позитивній відповіді па питання поставте знак „+”, при негативній – знак «-» у графу «Я- реальний» та «Я-ідеальний». Довго над відповіддю не замислюйтесь, тому що перша відповідь імпульсивна й, зазвичай, правильна. Будьте щирі!

№	Ін-дек с	Зміст питання	Образ «Я - реаль-ний»	Образ «Я - ідеаль-ний»
1.	М	Чи замислюєтесь ви, які причини змушують вас створювати що-небудь нове?		
2.	Д	Чи бувають у вас неприємності через власну допитливість?		
3.	О	Чи виникає у вас бажання оригінально вдосконалити хорошу річ?		
4.	У	Чи мрієте ви стати відомою людиною, створивши що-небудь соціальне нове?		
5.	І	У ситуаціях ризику ви довіряєте інтуїції?		
6.	Е	Ви вважаєте, що в конфліктних ситуаціях можливо уникнути емоційних переживань?		
7.	Г	Чи відповідаєте ви жартом, якщо вас розігрують?		
8.	П	Якщо видасться нагода, ви зміните роботу на більш оплачувану, але менш творчу?		
9.	М	Ви продумуєте наслідки, рішення, що вами приймаються?		
10.	Д	Пізнання нового перестає бути цікавим для вас, якщо воно пов'язане з ризиком?		
11.	О	Чи доводилось вам вдало використовувати речі не за призначенням?		
12.	У	Чи буває так, що коли ви розповідаєте про будь-який справжній випадок, то вдаєтесь до вигаданих подробиць?		

13.	І	В екстремальних ситуаціях ви частіше прислухаєтесь до голосу розуму, ніж до інтуїції?		
14.	Е	Чи надає вам емоційне задоволення процес творчої діяльності?		
15.	Г	Чи любите ви жартувати й сміятись над собою?		
16.	П	Чи винаходили ви щось нове в галузі діяльності, що цікавить вас?		
17.	М	Чи стомлює вас робота, що вимагає творчого мислення в нестандартних ситуаціях?		
18.	Д	Чи помічає оточення, що ви в усе вникаєте?		
19.	О	Чи є рідкісним ваше захоплення?		
20.	У	Чи буває так, що у вас виникають незвичайні образи, пов'язані з реальними подіями?		
21.	І	Ви іноді передчуваєте, хто вам телефонує, ще не знявши слухавку?		
22.	Е	Чи байдужі ви до негативних проявів емоцій чужих дітей?		
23.	Г	Чи смієтесь ви над своїми невдачами?		
24.	П	Відвідували б ви заради нових знань спеціальні заняття, навіть якщо це пов'язано з незручностями?		
25.	М	Чи достатньо для вас дрібної деталі, натяку на проблему, щоб захопитися її розробкою?		
26.	Д	На філософські дитячі питання ви знайшли відповіді в зрілому віці?		
27.	О	Чи відчуваєте ви втрату інтересу до оригінальних, ризикованих пропозицій ваших партнерів по роботі?		
28.	У	Чи фантазуєте ви зараз, як би ви жили в іншому місті або в іншому столітті?		
29.	І	Вам важко передбачати наслідки майбутньої події?		
30.	Е	Ви відчуваєте емоційний підйом і натхнення на початку нової справи?		
31.	Г	Чи буває так, що ви заздалегідь готували жарт або жартівливі історії з метою розважити компанію?		
32.	П	Чи стомлюють вас несподіванки в професійній діяльності, що вимагають нових виходів із ситуації, що склалася?		
33.	М	Ви продумуєте варіанти вирішення важких проблем, перш ніж зробите вибір найбільш продуктивного?		

34.	Д	Коли ви довго не пізнаєте нове, ви відчуваєте почуття незадоволення?		
35.	О	Ви любите роботу, що вимагає кмітливості, навіть якщо вона пов'язана з труднощами реалізації?		
36.	У	Стикаючись із незвичайними проблемами, ви передбачаєте перспективи їхнього рішення?		
37.	І	Чи снівся вам коли-небудь сон, який передбачив події, що сталися потім?		
38.	Е	Чи співчуваєте ви людям, які не досягли бажаного результату в творчості?		
39.	Г	Чи використовуєте ви гумор для виходу зі скрутних ситуацій?		
40.	П	Ви обирали професію з урахуванням своїх творчих можливостей?		
41.	М	Вам важко продумати багато негативних наслідків конфліктної проблеми?		
42.	Д	Чи зможете ви ризикнути кар'єрою заради пізнання нового?		
43.	О	Чи будете ви займатися створенням чогось незвичайного, якщо це пов'язано з певними труднощами?		
44.	У	Вам важко уявити незнайоме місце, у яке ви прагнете потрапити?		
45.	І	Чи траплялось так, що ви згадали про людину, з якою давно не зустрічались, а потім раптом вона зателефонувала чи написала вам листа?		
46.	Е	Чи співчуваєте ви обдуреній людині?		
47.	Г	Чи буває так, що ви самі вигадуете анекдоти та жартівливі історії?		
48.	П	Якщо ви позбудетесь можливості працювати, то життя для вас втратить інтерес?		
49.	М	Чи ґрунтовно ви продумуєте всі етапи своєї творчої діяльності?		
50.	Д	Чи хочеться вам іноді розібрати річ, для того, щоб дізнатися, як вона працює?		
51.	О	Ви імпровізуєте в процесі реалізації вже розробленого плану дії?		
52.	У	Ви вигадуете казки дітям?		
53.	І	Чи буває так, що ви з якихось нез'ясованих причин не довіряєте деяким людям?		
54.	Е	Ви схильні сильно переживати, якщо вас обдурили?		
55.	Г	Чи дратує вас жарт, виражений у формі іронії?		

56.	П	Ви відчуваєте, що ваша професія дозволить покращити навколишній світ?		
57.	М	Чи думаєте ви, які таємні причини приховані в творчій діяльності людини?		
58.	Д	Чи цікавить вас, як живуть сусіди?		
59.	О	Чи вважаєте ви за краще спілкуватись із людьми з незвичайними поглядами?		
60.	У	Чи фантазували ви коли-небудь про те, що можна було б зробити, отримавши спадок?		
61.	І	Вам важко визначити характер людини з першого погляду?		
62.	Е	Ви співчуваєте злиденним людям?		
63.	Г	Чи вважає вас оточення дотепною людиною?		
64.	П	У вашій професійній творчості було багато невдач?		
65.	М	Ви міркуєте про причини успіхів та невдач у своїй творчій діяльності?		
66.	Д	Якщо ви зустрічаєте незрозуміле слово, то чи прагнете ви довідатись про його зміст у довідниках?		
67.	О	Чи цікавлять вас люди, що дотримуються тільки традиційних поглядів на життя?		
68.	У	Чи пишете ви вірші?		
69.	І	Дивлячись на сторонню людину, вам важко передбачити, як складеться її життя?		
70.	Е	Чи рідко ви виражаєте свої емоції при вуличних сварках?		
71.	Г	Чи важко вам із гумором вийти зі скрутної ситуації?		
72.	П	Чи можете ви в своїй роботі ризикнути, якщо шанси на успіх не гарантовані?		
73.	М	Чи вірогідно ви відновлюєте за випадковими деталями та явищами цілісний результат?		
74.	Д	Чи намагались ви простежити генеалогічне дерево життя?		
75.	О	Якби ваші знайомі знали, про що ви мрієте, то вважали б вас диваком?		
76.	У	Вам важко уявити себе в старості?		
77.	І	Чи буває так, що ви побоюєтесь іти на зустріч із незнайомою людиною через інтуїтивне занепокоєння?		
78.	Е	Спостерігаючи драматичну подію в житті людей, чи відчуваєте ви, що це відбувалось із		

		вами?		
79.	Г	Чи надаєте ви перевагу комедії серед усіх інших жанрів?		
80.	П	Чи обов'язково творчість повинна супроводжувати професійну діяльність?		

Обробка результатів

Кількість балів за кожним індексом креативності визначається за ключом тесту при підсумовуванні отриманих балів. Якщо відповідь на питання співпадає з ключем тесту, ви отримуєте один бал за цим індексом: «Я- реальний» та «Я-ідеальний».

Наприклад, якщо на перше питання ви відповідаєте позитивно (+) у графі «Я-реальний» та «Я-ідеальний» і ключ відповіді +, то за першим індексом М (творче мислення) ви отримуєте по одному балу, якщо негативно (-), то бали не отримуєте. Треба пам'ятати, що ключ до тесту стосується обох позицій – «Я-реальний», «Я-ідеальний».

№	Індекс	Креативні якості	Усього балів «Я – реальний»	Усього балів «Я – ідеальний»
1.	М	Творче мислення		
2.	Д	Допитливість		
3.	О	Оригінальність		
4.	У	Уява		
5.	І	Інтуїція		
6.	Е	Емоційність, емпатія		
7.	Г	Почуття гумору		
8.	П	Творче ставлення до професії		

Ключ до тесту

№	Індекс	№ питання	Ключ до «Я – реальний», «Я – ідеальний»
1.	Творче мислення М	1	+
		9	+
		17	-
		25	+
		33	+
		41	-
		49	+
		57	+

		65	+
		73	+
2.	Допитливість Д	2	+
		10	-
		18	+
		26	+
		34	+
		42	+
		50	+
		58	+
		66	+
		74	+
3.	Оригінальність О	3	+
		11	+
		19	+
		27	-
		35	+
		43	+
		51	+
		59	+
		67	-
		75	+
4.	Уява У	4	+
		12	+
		20	+
		28	+
		36	+
		44	-
		52	+
		60	+
		68	+
		76	-
5.	Інтуїція І	5	+
		13	-
		21	+
		29	-
		37	+
		45	+
		52	+
		61	-
		69	-
		77	+
6.	Емоційність, емпатія	6	-

	Е		
		14	+
		22	-
		30	+
		38	+
		46	+
		54	+
		62	+
		70	-
		78	+
7.	Почуття гумору Г	7	+
		15	+
		23	+
		31	-
		39	+
		47	+
		55	-
		63	+
		71	-
		79	+
8.	Творче ставлення до професії П	8	-
		16	+
		24	+
		32	-
		40	+
		48	+
		56	+
		64	-
		72	+
		80	+

Діагностика рефлексивності (за А. Карповим)

Мета: визначення рівня розвитку рефлексивності в особистості.

Інструкція. Вам треба дати відповіді на кілька тверджень опитувальника. У бланку відповідей навпроти номера питання напишіть, будь ласка, цифру, відповідну варіанту Вашої відповіді: 1 – абсолютно неправильно; 2 – неправильно; 3 – скоріше так; 4 – не знаю; 5 – швидше правильно; 6 – правильно; 7 – абсолютно правильно.

Текст опитувальника.

1. Прочитавши хорошу книгу, я завжди потім довго думаю про неї; хочеться її з кимось обговорити.
2. Коли мене раптом несподівано про щось запитують, я можу відповісти перше, що спало на думку.
3. Перш ніж зняти трубку телефону, щоб зателефонувати у справі, я, зазвичай, подумки планую майбутню розмову.
4. Зробивши якийсь промах, я довго потім не можу відволіктися від думок про нього.
5. Коли я розмірковую над чимось або розмовляю з іншою людиною, мені буває цікаво раптом згадати, що стало початком ланцюжка думок.
6. Приступаючи до вирішення важкого завдання, я намагаюсь не думати про майбутні труднощі.
7. Головне для мене – уявити кінцеву мету своєї діяльності, а деталі мають другорядне значення.
8. Буває, що я не можу зрозуміти, чому хтось незадоволений мною.
9. Я часто ставлю себе на місце іншої людини.
10. Для мене важливо в деталях уявляти хід майбутньої роботи.
11. Мені було б важко написати серйозний лист, якби я заздалегідь не склав план.
12. Я віддаю перевагу діям, а не розмірковуванню над причинами своїх невдач.
13. Я досить легко приймаю рішення щодо дорогої покупки.
14. Як правило, щось задумавши, я прокручую в голові свої задуми, уточнюючи деталі, розглядаючи всі варіанти.
15. Я турбуюсь про своє майбутнє.
16. Думаю, що в безлічі ситуацій треба діяти швидко, керуючись першою думкою, що прийшла в голову.
17. Часом я приймаю необдумані рішення.
18. Закінчивши розмову, я, буває, продовжую вести її подумки, наводячи все нові й нові аргументи на захист своєї точки зору.
19. Якщо відбувається конфлікт, то, розмірковуючи над тим, хто в ньому винен, я в першу чергу починаю з себе.
20. Перш ніж прийняти рішення, я завжди намагаюсь усе ретельно обміркувати й зважити.
21. У мене бувають конфлікти через те, що я часом не можу передбачити, якої поведінки чекають від мене оточуючі.
22. Буває, що, обмірковуючи розмову з іншою людиною, я неначебто подумки повільно

веду з ним діалог.

23. Я намагаюсь не замислюватись над тим, які думки й почуття викликають в інших людей мої слова та вчинки.

24. Перш ніж зробити зауваження іншій людині, я обов'язково подумаю, якими словами це краще зробити, щоб її не образити.

25. Вирішуючи важке завдання, я думаю над ним навіть тоді, коли займаюсь іншими справами.

26. Якщо я з кимось сварюсь, то здебільшого не вважаю себе винуватим.

27. Рідко буває так, що я шкодую про сказане.

Обробка результатів.

Із цих 27 тверджень 15 є прямими (номери питань: 1,3,4,5,9,10,11,14,15, 18,19,20,22,24,25). Решта 12 – зворотні твердження, які необхідно враховувати при обробці результатів, коли для отримання підсумкового балу підраховуються в прямих питаннях цифри, відповідні до відповідей випробовуваних, а у зворотних – значення, замінені на ті, що виходять при інверсії шкали відповідей. Тобто $1 = 7$, $2 = 6$, $3 = 5$, $4 = 4$, $5 = 3$, $6 = 2$, $7 = 1$.

Ключ. Переведення тестових балів у стени.

Стени	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Тестові бали	80 и нижче	81 – 100	101 – 107	108 – 113	114 – 122	123 – 130	131 – 139	140 – 147	148 – 156	157 – 171	172 і вище

Результати методики, що дорівнюють або більші за 7 стенив, свідчать про високорозвинену рефлексивність. Результати в діапазоні від 4 до 7 стенив – індикатори середнього рівня рефлексивності. Показники, менші за 4 стени свідчать про низький рівень розвитку рефлексивності.

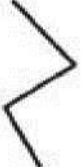

**Методика дослідження креативності («Тест невербальної креативності
П. Торренса» в адаптації О. Вороніна)**

Мета: визначення рівня розвитку креативності особистості.

Інструкція до тесту

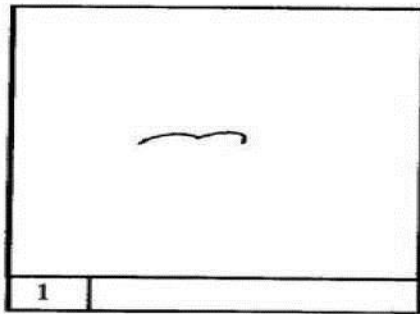
Перед вами бланк із недомальованими картинками – 10 фігур. Вам треба домалювати їх, обов'язково включаючи запропоновані елементи в контекст і намагаючись не виходити за обмежувальні рамки малюнка. Домальовувати можна що завгодно та як завгодно, бланк при цьому можна обертати. При виконанні кожного завдання намагайтесь вигадати щось нове й незвичайне. Визначіть також назву для вашого малюнка й напишіть її під ним.

Стимульний матеріал для констатувального етапу експерименту

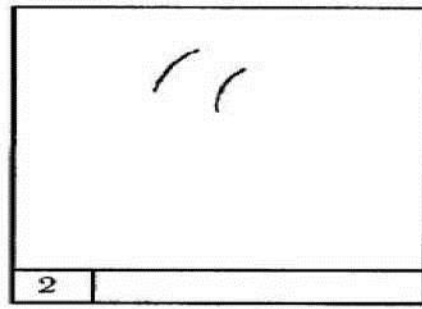
		
1	2	3
		
4	5	6
		
7	8	9
	<p align="center">приклад</p> <div align="center" style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> Кіт </div>	
10		

Стимульний матеріал для заключного етапу експерименту

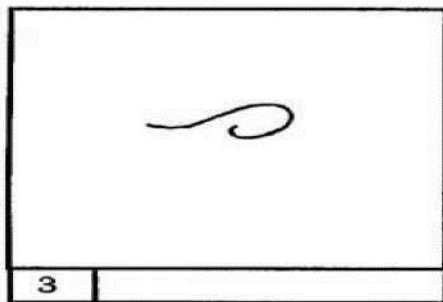
Картинка № 1

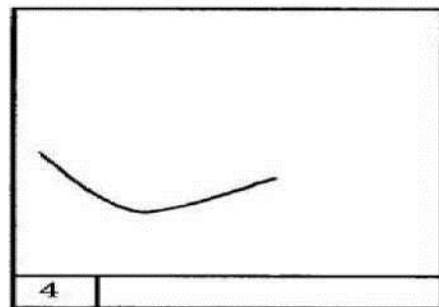
Картинка № 2

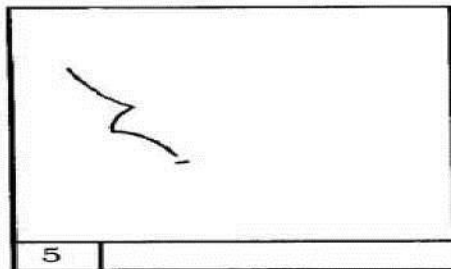
Картинка № 3

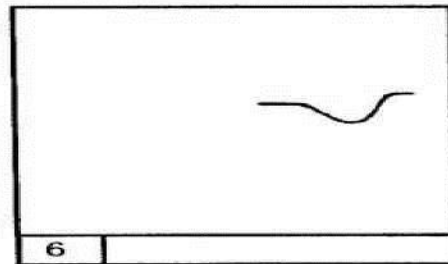
Картинка № 4

Картинка № 5

Картинка № 6

Показник оригінальності оцінювався за формулою:

$$O_i = 1 - \frac{x}{x_{max}}$$

де O_i – оригінальність даного типу малюнка; x – кількість малюнків даного типу; x_{max} – максимальна кількість малюнків у типі серед усіх типів малюнків для даної вибірки.

Індекс оригінальності підраховувався як середня оригінальність з усіх картинок.

Якщо оригінальність малюнка дорівнювала 1.00, то він визнавався унікальним.

Тест віддалених асоціацій (RAT) С. Медніка (вербальна креативність).

Інструкція до тесту

Ви підбираєте до трьох слів, які зазначені в таблиці нижче, четверте, але таке, що підходило б до кожного слова, тобто могло б скласти словосполучення з кожним із запропонованих слів.

Наприклад: *швидкий, зелений, повний*; словом-відповіддю може служити слово *поїзд*. Ви можете також змінювати слова граматично, використовувати прийменники.

Наприклад: *годинник, скрипка, єдність*. Відповіддю може слугувати слово *майстер*: годинниковий майстер, скрипковий майстер, єдиний майстер, або варіант із прийменником – майстер на годину.

Якщо у відповідь на запропоновані стимули у вас виникає не одна, а декілька асоціацій, напишіть усі. Відповіді запишіть у таблицю (див. нижче), у порожню колонку. Якщо ви змінюєте слова, то словосполучення записуйте повністю, якщо ж не змінюєте слова, то пишiть тільки пропонуване слово. Працюйте в будь-якому зручному для вас режимі, у часі ви не обмежені. Через те, що тут важливі виключно ваші особисті результати, будь ласка, не відволікайтесь і працюйте індивідуально!

Мета тесту – намагайтесь, щоб ті образи, ті асоціації, які приходять вам на розум у відповідь на запропоновані слова, були б якомога оригінальніші й яскравіші, найбільш незвичайні. Нехай це будуть словосполучення, які в звичайному житті навіть не вживаються та звучать досить незвично. Спробуйте створити щось нове й оригінальне. Отже, намагайтесь на кожне завдання дати якомога більше відповідей, оригінальних і незвичайних.

Тестовий матеріал для констатувального етапу експерименту

1.	випадкова	гора	довгоочікувана	
2.	вечірня	папір	стінна	
3.	назад	батьківщина	шлях	
4.	далеко	сліпий	майбутнє	
5.	народна	страх	світова	
6.	гроші	квиток	вільне	
7.	людина	погони	завод	
8.	двері	довіра	швидко	
9.	друг	місто	коло	
10.	потяг	купити	паперовий	

ДОДАТОК Є

Опитувальник креативності Д. Джонсона для самодіагностики креативної поведінки.

Опитувальник креативності Д. Джонсона фокусує увагу на елементах, пов'язаних із творчим самовираженням. Опитувальник – це об'єктивний контрольний список характеристик творчого мислення й поведінки, що складається з восьми пунктів. Він розроблений спеціально для ідентифікації проявів креативності, доступних зовнішньому спостереженню. Цей опитувальник дозволяє провести самооцінку креативності. Кожне твердження опитувальника оцінюється за шкалою, що містить п'ять градацій. Загальна оцінка креативності є сумою балів за вісьма пунктами (мінімальна оцінка – 8, максимальна – 40 балів). У таблиці надані відповідні рівням креативності суми балів.

Таблиця норм

Рівень креативності	Сума балів
Дуже високий	40 – 34
Високий	33 – 27
Нормальний, середній	26 – 20
Низький	19 – 15
Дуже низький	14 – 8

Текст опитувальника (Контрольний список характеристик креативності)

Творча особистість здатна:

1. Відчувати тонкі, невизначені, складні особливості навколишнього світу (чутливість до проблеми, перевагу складнощів).
2. Висувати й висловлювати деяку кількість різних ідей у певних умовах (швидкість).
3. Пропонувати різні види, типи, категорії ідей (гнучкість).
4. Пропонувати додаткові деталі, ідеї, версії або рішення (спритність, винахідливість).
5. Виявляти уяву, почуття гумору й розвивати гіпотетичні можливості (уява, здатності до структурування).
6. Демонструвати поведінку, що є несподіваною, оригінальною, але корисною для вирішення проблеми (оригінальність, винахідливість і продуктивність).
7. Утримуватись від прийняття першої ідеї, що прийшла на розум, типової, загальноприйнятої позиції, висувати різні ідеї та обирати кращу (незалежність, нестандартність).
8. Виявляти впевненість у своєму рішенні, незважаючи на труднощі, брати на себе відповідальність за нестандартну позицію, думку, що сприятиме вирішенню проблеми (упевнений стиль поведінки з опорою на себе, самодостатня поведінка).

Лист відповідей

У листі відповідей номерами від 1 до 8 позначені характеристики творчого прояву (креативності). Якою мірою у вас проявляються описані вище характеристики.

Можливі оціночні бали:

- 1 - ніколи,
- 2 - рідко,

- 3 - іноді,
- 4 - часто,
- 5 - постійно.

Характеристика № 1
оцінка

2

3

4

5

6

7

8

ДОДАТОК Ж

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА ОРГАНІЗАЦІЇ ВЕБ-КВЕСТУ

Веб-квест - проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернет.

Технологія організації веб-квесту

Етапи роботи студентів над Веб-квестами:

1. Студент обирає одну із запропонованих йому ролей. Обравши собі певну «роль», студент переходить до одного з досвідів, що представлено на сторінці Веб-квесту.

2. Студент аналізує, як його роль узгоджується із завданнями інших членів команди. У результаті проходження цих етапів у студентів формуються елементи інформаційно-комунікаційної компетенції.

3. Далі студенти досліджують запропоновані ресурси та ресурси медіатеки навчального закладу (книги, журнали, енциклопедії). Водночас вони аналізують інформаційні ресурси, відбирають необхідну інформацію, шукають додаткову.

4. Для підготовки звіту подається опис артефактів, що, на погляд студентів, представляють досліджуване питання. Для кожного артефакту вказується джерело (друкований посібник, електронне видання, адреса в Інтернет, пояснення його необхідності при дослідженні цієї теми. Саме тоді студент набуває досвіду збереження інформації, структурування інформаційних ресурсів.

5. Після закінчення процесу пошуку студент подає звіт за обраною темою.

6. Веб-квест передбачає спільну діяльність, тому далі студенти обговорюють, полемізують, формують план роботи групи загалом. Тут кожен із них, будучи експертом у своїй галузі, бажає якнайкраще вирішити своє завдання. Потім студенти обирають форму подання загального звіту та можуть розподілити ролі для подальшої роботи: розроблення макету сайту або презентації, створення дизайну та ін.

7. Завершується цей процес груповим захистом роботи.

Критери оцінки Веб-квесту

Розуміння завдання. Робота демонструє точне розуміння завдання. Включено матеріали, що мають безпосереднє відношення до теми, так і матеріал, що не має відношення до неї; використано обмежену кількість джерел. Включені матеріали, що не мають безпосереднього відношення до теми; використано як одне джерело, зібрана інформація не аналізується й не оцінюється.

Виконання завдання. Оцінюються роботи інших періодів, висновки аргументовані; усі матеріали мають безпосереднє відношення до теми; джерела цитуються правильно; використовується інформація з достовірних джерел. Не вся інформація з достовірних джерел; частина інформації не має прямого відношення до теми. Випадкова підбірка матеріалів; інформація

неточна або не має відношення до теми; неповні відповіді на запитання; не зроблено спроб оцінити або проаналізувати інформацію.

Результати роботи. Чітке й логічне надання інформації; уся інформація має безпосереднє відношення до теми, точна, добре структурована й обґрунтована. Демонструється критичний аналіз та оцінка матеріалів, визначеність позицій. Точність і структурованість інформації; оригінальність оформлення роботи. Недостатньо виражена власна позиція та оцінка інформації. Робота схожа на інші студентські роботи. Матеріал логічно не побудований і поданий зовні неправильно; не дається

чітка відповідь на поставлені запитання

Творчий підхід. Представлені різноманітні підходи до розв'язання проблеми. Робота відрізняється індивідуальністю й виражає точку зору мікрогрупи. Демонструється одна точка зору на проблему; проводяться порівняння, але відсутні висновки. Студент просто копіює інформацію із запропонованих джерел; відсутні критичні погляди на проблему; робота мало пов'язана з темою Веб-квесту.

Пам'ятка учаснику веб-квесту

1. Ознайомтесь із темою та проблемою квесту.
2. Оберіть одну із запропонованих ролей.
3. Ознайомтесь із завданням своєї ролі.
4. Вивчить список ресурсів.
5. Складіть план пошуку інформації відповідно до своєї ролі.
6. Дослідите інформаційні ресурси відповідно до своєї ролі.
7. Оформіть звіт у вигляді мультимедійної презентації, веб-сторінки, вебсайту, буклета тощо.
8. Розробіть критерії оцінювання.
9. Обговоріть результати роботи в мікрогрупі.
10. Підготуйтеся до захисту веб-квесту.

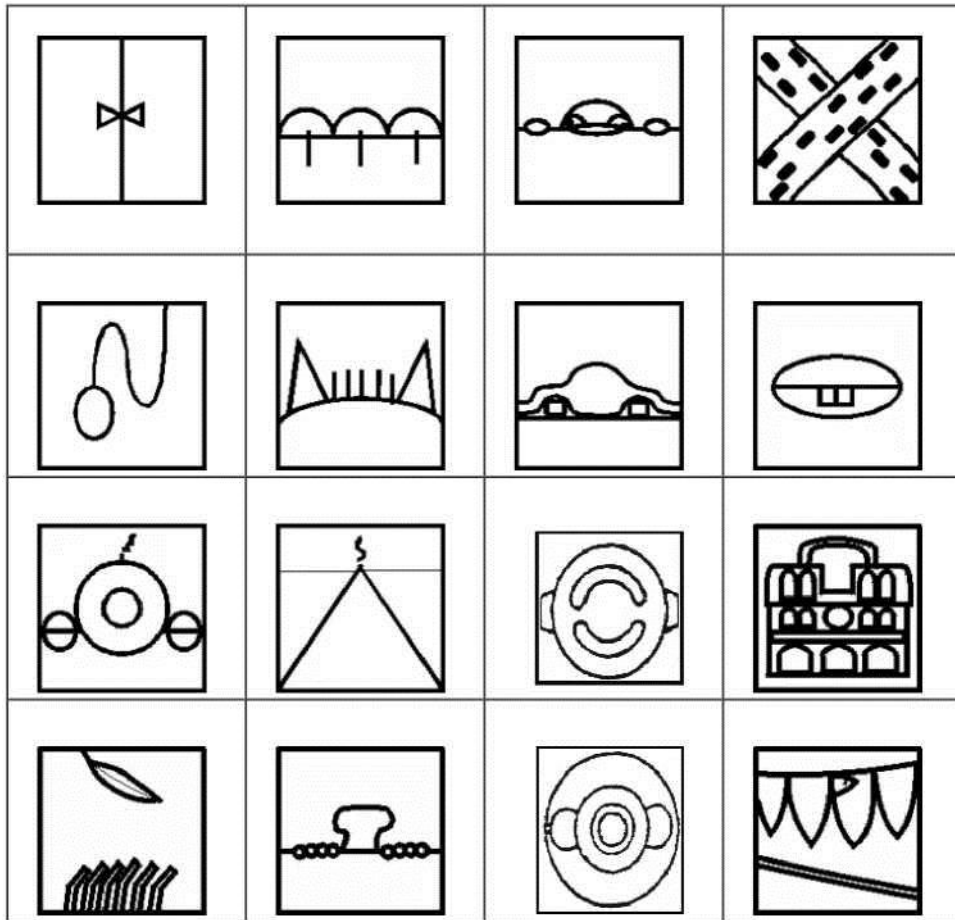
Рекомендована література для викладачів

1. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Шевченко Л. С.; Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід : навчальний посібник. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. 348 с.
2. Кадемія М. Ю. Використання сервісів соціальних медіа в навчальному процесі ВНЗ : Блоги, Веб-квести, Блог-квести : навч. посібник. Вінниця : ТОВ фірма «Ландо», 2013. 198 с.
3. Шестопалюк О. В., Гуревич Р.С., Кадемія М. Ю. Веб-квест – елемент всепроникаючого навчання : навчально-методичний посібник. Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 2014. 349 с.

Метод розвитку креативного мислення – друдл

Друдл (doodle – графічна головоломка, яку можна по-різному інтерпретувати, це чорно-білі картини-загадки, дивлячись на які абсолютно неможливо чітко й точно сказати, що це таке. При роботі з друдлом використовуються три види питань, що сприяють розвитку різних видів мислення: Про що ви подумали? – для розвитку асоціативного мислення; Що це? – для розвитку дивергентного мислення; На що це схоже? – для розвитку творчого мислення. Правильної відповіді в друдлі немає. Найкращою відповіддю є та, що відразу мало кому приходить в голову, але варто її почути – і рішення здається очевидним. Особливо цінується оригінальність і гумор. Розгадування друдлів сприяє розвитку асоціативного, критичного мислення, уяви, фантазії, уваги та пам'яті студентів, а також є дієвим методом активізації їхньої пізнавальної діяльності.

Приклади друдлів, запропонованих студентам.

Ділова гра «Рефреймінг»

Рефреймінг (reframing) – зміна точки зору на ситуацію для отримання нею іншого значення. Суть рефреймінгу полягає в тому, щоб побачити речі в іншому ракурсі або в різному контексті. Рефреймінг є невід'ємною частиною творчого мислення.

Мета гри – засвоїти на практиці методику рефреймінгу, що дозволяє відмовитись від минулого досвіду та побачити предмет дослідження по-новому, у різноманітні ознаки; допомогти студентам подолати внутрішні бар'єри, страх і невпевненість перед іншими людьми; продемонструвати в ході гри відмінності в підходах різних людей до однієї й тієї ж проблеми, розглянути існуючі методи й підходи до її вирішення.

Регламент гри. Оголошення правил гри й роздача матеріалу – 10 хв. Обдумування завдань міні-групами – 10 хв. Об'єднання груп і підготовка до виступу – 20 хв. Виступ кожної групи – 10 хв. Підбиття підсумків гри та оголошення результатів – 10 хв. Загальний час – 60 хв.

Розмір групи: група ділиться навпіл.

Обладнання: листи ватману, фарби, олівці, фломастери, шматки кольорової тканини, перуки та інші елементарні театральні атрибути.

Хід гри

Промова ведучого: «Для того, щоб зрозуміти уявлення реальності іншими людьми, треба навчитись дивитися на світ їхніми очима – без цього неможливе

ефективне спілкування. Відкритий підхід до співрозмовника в поєднанні з певною сенсорною чуйністю дозволяє виявити уявлення, що лежать в основі його поведінки та які зовсім необов'язково мають збігатись із нашими власними уявленнями про те, що правильно, а що неправильно. Будь-яка поведінка, ситуація або подія можуть бути піддані рефреймінгу. Змінивши контекст події, можна надати йому нового змісту. Наочним прикладом є такий випадок. Якщо шановний усіма політик раптом встане на карачки й гавкне по-собачому, це може стати кінцем його кар'єри. але така ж поведінка цілком прийнятна й навіть похвальна на відпочинку, під час ігор із дітьми. Зміст ситуації змінює її сенс. Змініть кут зору, сфокусуйте увагу на інших аспектах – і ви зміните сенс ситуації. Змініть сенс ситуації – і ви зміните пов'язані з нею відчуття. Отже, зміниться й поведінка: у вас з'явиться вибір. У нашому випадку мова піде про використання рефреймінгу для зміни негативної самооцінки на позитивну».

Етап 1. 3-5 студентів із ведучим призначаються в журі (у грі вони участі не беруть). Група ділиться на міні-групи по 2-3 студенти. У кожній міні-групі просимо партнерів протягом 10 хвилин обміняти один з одним інформацією про себе так, щоб у фокусі розмови виявилась певна риса характеру або звичка, що самою людиною сприймається як щось негативне, що заважає. Потім протягом 20 хвилин кожному учаснику пари необхідно буде приготувати свій погляд на цю якість задля того, щоб представити її з позитивного боку.

Наприклад, неквапливість стає вдумливістю й неспішним, ґрунтовним входженням у матеріал; брак хоробрості – гарним природним самозахистом, відсутністю авантюризму; всеїдність – проявом інтересу до життя, цікавістю, прагненням до універсальності знань і вмінь; неохайність – властивістю творчої натури не помічати вульгарного побуту, а бути творцем ідеального.

Етап 2. На наступному етапі групи знову об'єднуються по 15 осіб і обговорюють зібрані якості та їхні позитивні сторони. Підбивають підсумки.

Методика рефреймінгу повинна бути оформлена як певний жанр – переосмислення якості подається іншим групам у вигляді пісні, театральної сценки, монологу, малюнка, коміксу та ін. – у формі, що максимально відображає переосмислену якість. Чим переконливіше буде рефреймінговий перевертень, чим емпатійнішим завдання буде по відношенню до партнера, тим успішнішим стане результат гри.

Етап 3. Обговорення вправи. Обмін думками про найбільш вдалі / спірні уявлення.

Загальне обговорення рефреймінгових перевертнів:

1. Наскільки новим здався вам побачений погляд на проблему?
2. Чи замислювались ви раніше про подібні можливості самооцінки?
3. Як ви ставитесь до побаченого?
4. Чим сподобалось завдання?
5. У чому виявилась його складність?
6. Що ви відкрили в собі в ході роботи з партнером і над матеріалом, отриманим від нього?

Оцінка. Журі висловлює свою думку й вислуховує думку гравців. Перемагає команда, що зуміла найбільш креативно підійти до виконання завдання та «яскравіше»

представити його суддям.

ДОДАТОК Л

«Тренінг креативного»

Завдання, спрямовані на знайомство, привітання, створення сприятливої та відкритої атмосфери, налаштування студентів на активну діяльність

Вправа «Моє ім'я». Ведучий пропонує учасникам познайомитися та зробити це таким чином: усім учасникам групи необхідно зробити візитні картки зі своїм тренінговим ім'ям. Кожен має право обрати будь-яке ім'я, яким хоче, щоб його називали в групі: своє справжнє, ігрове, ім'я літературного героя, ім'я-образ. Потім, коли візитки готові, усім по черзі пропонується назвати своє ім'я та розповісти історію його походження. Головна ідея цієї вправи – дати можливість при першому знайомстві підкреслити свою індивідуальність.

Вправа «Особистий момент». Учасники розміщуються по колу на стільцях. Ведучий пропонує кожному знайти в себе будь-яку річ (у кишені, гаманці, сумці тощо), яку учасник вважає унікальною для інших, але звичною для себе, і розповісти групі історію цієї речі. Модифікований варіант цієї вправи: перший учасник бере в руки якусь власну річ, і від її імені розповідає про себе (наприклад, «Я – олівець Тетяни, знаю її не дуже давно, але можу розповісти про неї таке...»). Далі так само, по черзі, від імені будь-яких особистих речей розповідають про себе всі учасники групи.

Вправа «Зобрази!». Ведучий пропонує учасникам вигадати свій ритуал привітання. Учасники утворюють коло. Ведучий виступає у середину та вітає партнера, що стоїть праворуч. Потім учасники за годинниковою стрілкою по черзі вітають усіх членів групи. Кожен учасник повинен вітати іншого новим жестом. Коли черга вітатись дійде до ведучого, гра закінчується оплесками.

Вправа «Перекинь м'ячик». Учасники стоять у тісному колі, їм дається невеликий м'ячик, формулюється завдання: якомога швидше перекинути цей м'ячик одне одному так, щоб він побував у руках у кожного. Ведучий фіксує час, за який учасники виконують завдання. Оптимальне число учасників у колі від 6 до 8; при більшій їхній кількості доцільно виконувати вправу в декількох підгрупах. Завдання нескладне, зазвичай, на його виконання в перший раз потрібно близько 2 секунд на кожного учасника. Вправа повторюється 3-4 рази, ведучий просить робити завдання якомога швидше. Коли витрату часу доведено приблизно до 1 секунди на кожного учасника, ведучий просить винайти й продемонструвати спосіб, яким можна перекинути м'яч так, щоб він побував у руках у кожного, витративши лише 1 секунду на всю групу.

(Рішення: усі учасники ставлять складені «човником» руки один над одним і по черзі розводять долоні в сторони. М'ячик, падаючи вниз, передається з рук у руки і таким чином встигає побувати в кожного учасника.) Психологічний зміст вправи – демонстрація того, як проблема може бути вирішена більш ефективно за допомогою нетривіального підходу до неї та як цьому перешкоджають стереотипи («перекинути – значить підкинути вгору, а потім зловити») і згуртування групи, навчання координації спільних дій. Обговорення: Що заважало відразу ж побачити швидкий спосіб виконання завдання, який стереотип при цьому активізувався? Кому першому спало на думку перекидати м'яч, не підкидаючи, а гублячи його, і що підштовхнуло до цієї ідеї? Які ситуації, за яких стереотипне бачення заважало розгледіти простий і нетривіальний спосіб вирішення проблеми, зустрічались у життєвому досвіді учасників, і як вдавалося подолати ці обмеження?

Гра «Чотири стихії». Ведучий кидає м'ячик будь-якому учаснику та дає одну з чотирьох команд: «земля», «повітря», «вода», «вогонь». Почувши команду «земля» учасник, якому кинуто м'яч, повинен назвати будь-яку тварину; при команді «повітря» – птицю; при команді «вода» – рибу; при команді «вогонь» треба встигнути три рази хлопнути в долоні. Далі м'яч кидається наступному учаснику. Повторювати слова, які вже були названі, не можна. Учасник, який помилився, вибуває з гри.

Вправа «Котовасія». Ведучий називає будь-яку букву з українського алфавіту, після чого починає ставити іншим учасникам короткі питання (кожному одне питання). Відповіддю на них повинні служити слова, що починаються на цю букву. Досить часто ланцюжок питань-відповідей вибудовується в логічно пов'язану розповідь, але це далеко не обов'язково. Головне тут – не логіка, а оперативність реакції, вміння швидко придумувати багато питань і відклики на них. Психологічний зміст вправи – інтелектуальна розминка, тренування швидкості реакції на несподівані питання. Обговорення: Які варіанти питань і відповідей запам'ятались, здались найбільш цікавими?